AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL : 15 • HAZİRAN 2005 • 4.000.000 TL. (KDV DAHİL) 4 YTL. (KDV DAHİL)

insancıl

ISSN 1300-4158

2005/06

- Herakleitos'ta Kader Anlayışı
- Bir Komünist Yazar: *Orhan Kemal*
- Behçet Necatigil'in *Panik* Adlı Şiirinin İrdelenmesi
- Hep Yolda
- Nesnenin Yüklendiği Anlam: Osman Hamdi Bey ve Şeker Ahmet Paşa

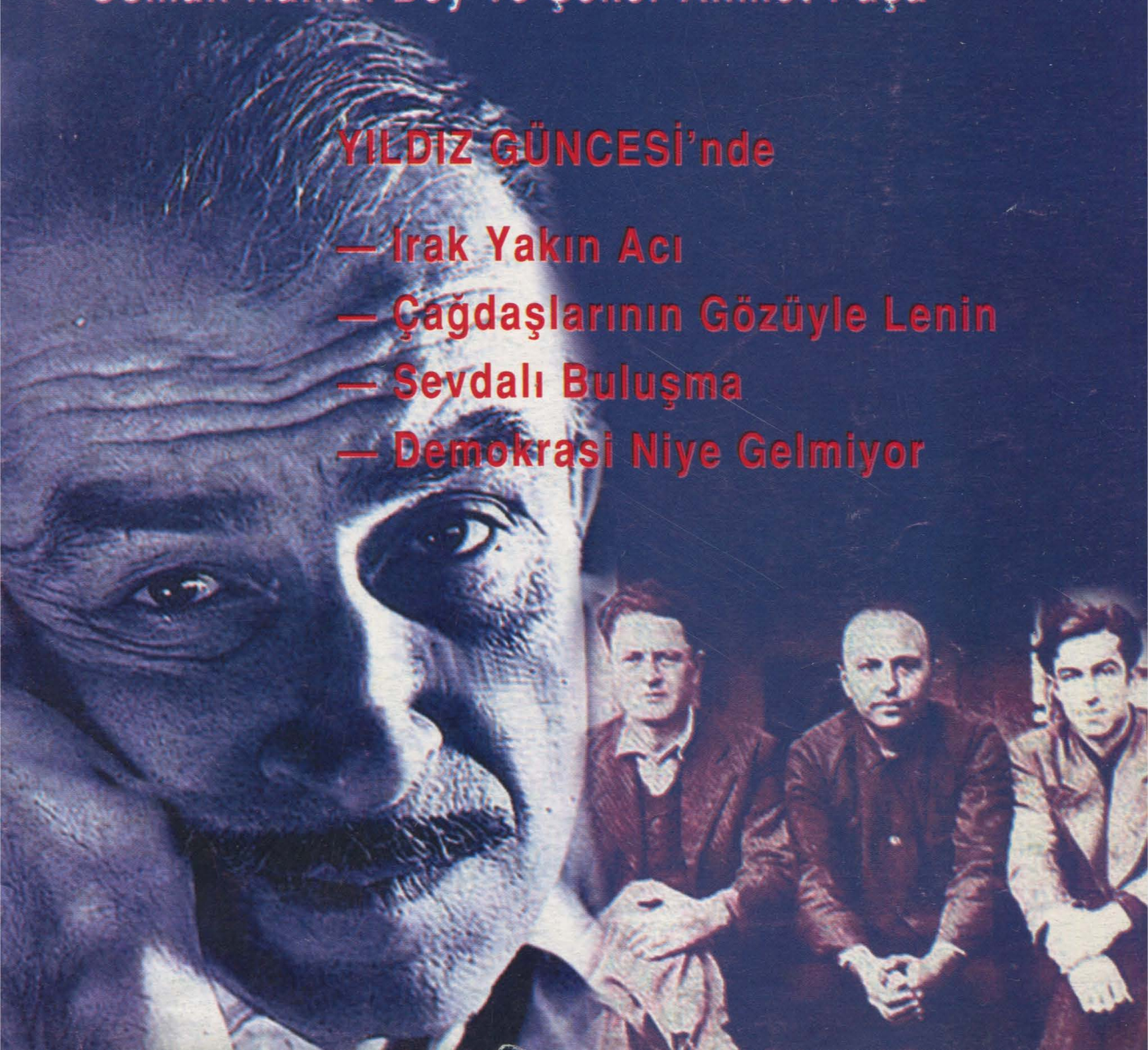

YILDIZ GÜNCESİ'nde

— Irak Yakın Acı
— Çağdaşlarının Gözüyle Lenin
— Sevdalı Buluşma
— Demokrasi Niye Gelmiyor

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Yayın Türü: Aylık yerel süreli yayın

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Berrin TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz GÜNDOĞDU

Kurum Yazmanı
Şadiye GÜLE

Ofset Hazırlık ve Kapak Tasarım
Deniz SARAÇ

Baskı
İLİCAK Matbaası

Dağıtım
DOĞAN Dağıtım A.Ş.

Yazı Kurulu
•Cengiz GÜNDOĞDU, •Servet ÇOLAK, •Berrin TAŞ

Danışma Kurulu
•Prof.Dr.Medar ATICI (Galatasaray Üniversitesi), •Prof.Dr.Melih BAŞARAN *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Sabri BÜYÜKDÜVENCİ *(Ankara Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ahmet CEVİZCİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Yasin CEYLAN *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, •Doç.Dr Cengiz ÇAKMAK *(İstanbul Üniversitesi)*, •Doç.Dr.Yaşar Çoruhlu *(Mimar Sinan Üniversitesi)* •Doç..Dr.Zeynep DİREK *(Galatasaray Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Çiğdem DÜRÜŞKEN *(İstanbul Üniversitesi)*, •Prof. Dr.Ahmet İNAM *(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)*, • Prof.Dr. Sevgi İYİ *(Uludağ Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Ömer Naci SOYKAN *(Mimar Sinan Üniversitesi)*, •Prof.Dr.Harun TEPE *(Hacettepe Üniversitesi)*

İNSANCIL hakemli bir dergidir. Danışma Kurulu'nun onayladığı yazılarda bu durum belirtilmiştir.

Adres: Küçükparmakkapı. İpek Sok. Zafer Han No.10 Beyoğlu-İstanbul Tel./Faks. (0212) 249 80 19 E-mail: insancildergisi@hotmail.com
www.insancil.com

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 48.000.000 TL. 48 YTL
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul Hesap No. 1042 0577792
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 70 Euro ya da 70 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Euro Hesabı)
T.İş Bankası Parmakkapı-Beyoğlu-İstanbul 1042 301000 0153677 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İÇİNDEKİLER

Cengiz ÇAKMAK	HERAKLEITOS'UN KADER ANLAYIŞI	1
Anıl MERİÇELLİ	GERİDE KALANLARA (Şiir)	6
Nilüfer ÖNDİN	NESNENİN YÜKLENDİĞİ ANLAM: OSMAN HAMDİ BEY ve ŞEKER AHMET PAŞA	7
Serkan KORDU	TSUNAMİ (Şiir)	10
Temel DEMİRER	BİR KOMÜNİST YAZAR: ORHAN KEMAL	11
Berrin TAŞ	HEP YOLDA	17
Dilek YILMAZ	TSUNAMİ (Şiir)	22
	BEHÇET NECATİGİL'İN *PANİK* ADLI ŞİİRİNİN İRDELENMESİ	23
Aydın ATAŞ	BİR ANSİKLOPEDİ YARATMAK	28
Cengiz GÜNDOĞDU	ALDATILMAKTAN KORKAN LİBERAL (Öykü)	30
Burcu UPRAK	GECE (Şiir)	37
Gülay YEŞİLİPEK	NE EKERSEK ONU BİÇERİZ	38
Ruklye CEYLAN	ŞİİRLER	39
İsmet Kemal KARADAYI	İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI - I	40
Hüray KILIÇ	HESAPLAŞMA (Öykü)	41
Nalan ÇELİK	POSEIDON'UN YENİ ASKERİ (Şiir)	42
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	43

HERAKLEİTOS'UN KADER ANLAYIŞI*

Cengiz ÇAKMAK**

Kültür tarihi boyunca insan aklını kurcalayan en önemli konulardan biri kader fikri olmuştur. İnsan her zaman yaşadığı hayatın önceden belirlenip belirlenmediğini merak konusu yapmıştır. Eski bir Sümer metninde adil tanrıların hüküm sürdüğü bir dünyada insanların acımasız bir kaderle yıkıma sürüklenmeleri yürek burkucu bir biçimde anlatılır. Metinde "Sümerli Eyüp" olarak adlandırılan bir kişi, haksız yere insanların başlarına belaların gelmesinden yakınır(1). Bu durum geleneksel kosmolojilerin en trajik yönlerinden birine karşılık gelir. Bir yanda insanların beklentilerine kayıtsız ama,kaderlerin ellerinde tutan tanrıların dünyası, diğer yanda ise kosmik düzende bir fazlalık; önemsiz bir varlık olarak görülen insanların dünyası bulunur. Euripides'in eserlerinde anlatıldığı kadarıyla tanrıların niyetlerini, dolayısıyla insanlara taktir ettikleri kader payını insani değer yargılarıyla anlamak olanaksızdır. İnsani ölçüler ve değer yargılarıyla tanrısal ölçüler ve değer yargıları uzlaşmaz bir karşıtlık içinde bulunur. Bu yaklaşım uyarınca insanın yapması gereken, tanrıların taktir ettiği ve çoğu zaman keyfi olan kader payına razı olması; olacaklara tahammül göstermesidir.

Herakleitos, tanrılar dünyası ile insanlar dünyası arasında bulunduğu düşünülen uzlaşmaz çelişkiyi rasyonel bir açıdan yeni baştan yorumlama konusu yapar. Ona göre bir yanda adil ve hakça düzenlenmiş; rasyonel ve moral açıdan kavranabilecek kozmik düzen, diğer yanda ise ikili bir doğaya sahip insanların dünyası bulunur. İnsanın kaderi bu hakça ve adil olarak düzenlenmiş kosmik düzene uygun yaşayıp yaşamaması sonucunda belirlenir. Herakleitos'un yaklaşımında ne kosmik düzen insanı ezen; insana düşman bir özellik gösterir ne de insan kosmik düzenin elinde buruşturulup atılabilecek edilgen bir varlıktır. Biz çalışmamızda Herkleitos'un kader hakkındaki görüşlerini 119. fragmandan hareketle araştırma konusu yapacağız. Bu bağlamda "İnsanın kosmik düzen içinde yeri nedir?" ve "İnsanın kendi kişisel kaderini belirlemesi ne anlama gelir?" sorularına cevap aramaya çalışacağız.

Homeros'un şiirlerinde tanrılar ile insanlar her ne kadar iç içe yaşıyor olsalar da, aralarında aşılmaz bir geçit bulunur. Uzlaşmazlık, dolayısıyla insanlara taktir edilen acı kader(aisa) bu aşılmaz geçitte ortaya çıkar. Tanrılar ölümsüzdür; hiçbir hastalık ve yaşlanma kaygısı taşımazlar. Oysa insanlar hem ölümlüdür hem de kısacık ömürlerinde acı ve kaygı içinde yaşarlar(2). Çoğu zaman başlarına gelen bela ve acı olayların rasyonel bir açıklaması yoktur. Tanrılar insanlarla hiçbir moral kaygı taşımaksızın istedikleri gibi oynarlar(3). Homeros'ta kaderi neyin ve kimin belirlediği tam anlamıyla açık değildir. Kimi zaman kader(moira) tanrıların ve insanların üzerinde yer alan; her varlığın davranma tarzını, sınırlarını belirleyen .bir güç olarak yorumlanır. Bir başka zaman Zeus ile diğer tanrıların keyfi ve çocuksu kararları sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak değerlendirilir. Muhtemelen moira kişisel bir kaderden çok her bir varlığın temel özelliklerini, konumunu belirleyen; kosmik düşüncede hakim olan genel kurallar ve "zorunluluk" anlamlarına gelecek şekilde kullanılır. Kişileşmemiş bir varlık olarak tahayyül edilen moira, insanların temel payını, kaderlerini ölümlü ve sefil bir varlık olarak belirler. İnsanların kişisel kaderini, ölüm ve yaşama biçimini baş tanrı Zeus'un taktiri belirler(4). İnsanların başlarına gelen olaylar tanrıların taktiridir(theia moira). Bir insanın iyi ve kötü günü, bahtı(ker, daimon) ve bahtsızlığı Zeus'un ellerindedir(5). Tanrılar tarafından insanlara bahşedilen(dateomai) kişisel kader çoğu zaman bela getirir(6). Eskiçağ Yunan felsefesinin temel amacı olan mutluluk(eudaimonia) Homeros'un dünyasında hemen hemen hiç görülmez. Üstelik mutluluk insanın elinde değil, talihin(dia tukhen) bir bahşıdır. Sonuç olarak Homeros'un dünyasında insanın kişisel kaderi, iyi ve kötü günü, kişilik özellikleri(ethos) kendisi tarafından değil, kendi üzerinde bulunan güçlerin taktir ettiği; bahşettiği bir daimon veya ker tarafından belirlenir.

Bu çerçeve açısından bakıldığında insanların dünyasındaki her türlü haksızlığın ve talihsizliğin sebebi tanrılardır Haksız eylemlerin nedeni tanrılar ise, insanları suçlamak ve cezalandırmak en büyük adaletsizliktir. Bu durumda kocasını terk ederek

başka bir adamla kaçan Helena, kendisine dokunan bu kara kader için tanrıları suçlarken haklıdır. Ancak, mitolojik anlam dünyasında, özellikle Yunan mitolojisinde her şey bu denli yalın ve açık değildir. Zira Homeros'ta geçen başka dizelerde insanlar kendi taşkınlıkları(athasthalic) sonucunda moira'nın belirlediği sınırları aşarlar(hüper moira) ve başlarına yıkım getiren kara kaderi kendi elleriyle dokurlar. Tanrılar Aigisthos'a olacakları, sonuçları baştan bildirmelerine karşın o, tanrılara kulak asmamış; kendi seçimiyle acı kaderini hazırlamıştır(7). İnsanların başlarına gelen belaların sebebi kendi yaşama tarzlarıdır(8). Homeros'un dünyasında insanlar "özgür iradeye" sahip bulunmasalar bile, belirli ölçüler içinde bir seçim yapabilme özgürlüğüne sahiptirler. Örneğin, Odysseus yerinde kararlar alarak kendini yıkımdan ve belalardan uzak tutmayı becerir(9). Sonuç olarak Homeros'ta insanın kişisel kaderini neyin ve kimin belirlediği açık değildir. Bu belirsizlik yıllar sonra şair Arkhilokhos'un "İnsanın kaderini ne kontrol ediyor?" sorusundan hareketle Eski Yunan şiir geleneğinden günümüze değin tartışma konusu yapılacaktır.

Hesiodos, insanların başlarına gelen belalar ile yıkıcı kaderi makul bir biçimde açıklayabilmek amacıyla kosmik düzenin; tanrılar dünyasının adil ve hakça olduğunu kabul edecektir. İnsanların başlarına gelen belaların sebebi tanrılar değil, kendi yapıp ettikleridir. İnsan olmanın gereklerini unutan; insan olmanın önceden belirlenmiş sınırlarını aşan; tanrıların koyduğu adil yasalara uygun yaşamayan insanlar bunun bedelini ödeyecektir. Ortada bir suç ve haksızlık varsa bunun sorumluluğu insana aittir(10). Bu bakımdan her insan kendine bahşedilen yaradılış özelliğine, kişisel kaderine(daimon) uygun yaşamalıdır(11). Hesiodos'ta hayat tarzı önceden belirlenmiş kişisel yapıya(ethos) uygun olarak düzenlenmelidir. Buradaki önemli husus insanın kişilik yapısının, karakterinin adil olarak önceden belirlenmiş olmasıdır. Adaletsizlik ve suç bu kişilik yapısına uygun yaşamamaktır. Kişilik yapısını ve karakteri belirleyen yaşama tarzı değil, yaşama tarzını belirleyen kişilik yapısı ve karakterdir. İnsanın karakterini belirleyen, ona doğuştan bahş edilen daimon'dur.

Hesiodos'tan sonra daimon insanın kişisel kaderi, doğuştan verilmiş ve kişilik özellikleri olarak kabul edilir(12). Bu anlamda Homeros'un moira'sı insan olmanın türsel özellikleri, genel kader payı olarak yorumlanırken, daimon insanın kişisel özellikleri, kişisel kaderi olarak değerlendirilecektir. Kişiler sahip oldukları daimonların kalitesine göre temkinli veya saldırgan; aç gözlü veya tok gözlü; bencil veya özverili olabilirler. İnsanın kişiliğini ve karakterini doğuşuyla birlikte kendisine bahş edilen daimon'un kalitesi belirler. Bu görüş modern genetiğin her şeyi önceden belirleyen; özgür irade'yi metafizik bir zırvalık sayan gen teorisine benzer. Theognis, insanın kalitesini ethos'tan daha çok daimon'una bağlı olmasına lanet eder(13). Bu yaklaşım uyarınca kişinin karakterini, yaşama tarzını, bir manada kaderini tayin eden kendi bilgi ve becerisi değil, kendisine doğuştan taktir edilen daimon'udur.

İnsanın kosmik düzendeki yeri, tanrılar karşısındaki konumu ile kişisel kaderine ilişkin geleneksel görüşler Miletoslu filozofların geliştirdikleri yeni kosmoloji ve teoloji anlayışı sonucunda farklı bir boyutta ele alınacak; rasyonel bir zeminde tartışma konusu yapılacaktır. Bu yeni kosmoloji ve teoloji anlayışıyla birlikte insanın dünyadaki yeri, anlamı yeni baştan sorgulanmaya başlayacaktır. Öncelikle geleneksel dinin tanrı, kader ve insan inancı köklü eleştirilere maruz kalacak; yeni nesil bilgeler olan filozofların gözünde ciddi itibar kaybına uğrayacaktır. Bu bağlamda ilk darbeyi moral, psişik ve bedensel açılardan insana benzeyen; insanlar gibi öç duygusuyla hareket eden tanrı anlayışı alacaktır. Yeni kosmoloji anlayışının sonucunda geleneksel tanrıların kosmik düzen üzerindeki hakimiyetine son verilecektir. Kosmos'un rasyonelleşmesiyle birlikte yeterince açık bir biçimde ifade edilemeyen moira inancı tanrısal ve adil olarak yorumlanarak; her şeyi "belirli bir zorunluluğa" göre yöneten kosmik yasaya dönüştürülecektir. Bu yeni yaklaşım tarzı ister istemez geleneksel kader anlayışında köklü değişikliklere yol açacaktır. Bundan böyle "yeni oyun" belirli bir zorunluluğun hüküm sürdüğü; insana "kayıtsız" kosmik düzen ile kendi yolunu bulmaya çalışan insan arasında oynanacaktır.

Miletoslu filozofların yol açtığı bu köklü dönüşümler hesaba katılmadıkça Herakleitos'un kader ile insan hakkındaki görüşlerini anlamak imkansızdır. Bu bakımdan 119. fragman geleneksel kader ile insan anlayışına karşı bir tepki ve saldırı özelliği taşır. Herakleitos'a göre insanın bir birey olarak kaderini belirleyen tanrılar veya meçhul güçler değil, kendi yaşama tarzıdır:

İnsanın karakteri kaderidir(14).
(ethos antropo daimon)

Üç sözcükten oluşan bu veciz ifadede geçen "ethos" ile "daimon" terimlerini, sahip oldukları zengin anlam içerikleriyle modern dillere tek bir sözcükle çevirmek imkansızdır. "Karakter" terimiyle çevirdiğimiz ethos sözcüğü iki temel anlama sahiptir. Sözcük bir yönüyle insan eliyle inşa edilen, kurulan yapı, baraka, barınak, yaşanılan yer anlamlarına gelir(15). Bu bakımdan ethos, karakter veya

kişilik yapısı sonradan meydana getirilen; çatısı sonradan çatılan, içinde insanın kendisinin ikamet ettiği yapıdır. Sözcük ikinci olarak alışkanlık, tarz, sonradan kazanılmış özellikler ve huy anlamlarına sahiptir. "Kader" terimiyle çevirdiğimiz daimon sözcüğünün anlamı ise başlı başına bir sorundur. Üzerine tek tanrıcı dinlerin kokusu sinmiş; insanın önceden belirlenmiş, yazılmış hayatı anlamına gelen kader sözcüğü Herakleitos'un ne demek istediğini tam olarak anlatamaz. Ancak, "kader" terimini biraz eşeleyecek; üzerindeki dinsel tozu biraz silkeleyecek olursak Herakleitos'un kullanımına yakın bir anlam içeriğine ulaşabiliriz. Kader sözcüğü etimolojik olarak taktir edilen miktar, pay anlamlarına gelir. Bu anlamlarıyla kullanılacak olursa, kader sözcüğü ifadede geçen "daimon" terimine karşılık gelebilecek en uygun sözcüktür.

"Daimon" terimi etimolojik olarak (daio, daimone, dateomai) paylaştırmak, payları dağıtmak, insanların paylarını bölüştürmek, bahsetmek anlamlarına gelir(16). Herakleitos öncesinde kullanılan daimon sözcüğünün temel anlamlarını dört ana başlık altında toplayabiliriz: 1). Kökenleri antropomorfik tanrı anlayışından çok gerilere giden animist dünya görüşünde insanları, hayvanları, bitkileri etkileyen, bir forma ve kişilik özelliğine sahip bulunmayan güçler veya varlıklar(17). Daimonlar doğadaki bereket ve bolluğa, doğurganlığa neden olur; her türlü nimeti dağıtırlar(18). Ancak bu varlıklar bereket ve bolluk gibi arzu edilen şeyleri dağıtmanın yanı sıra, istenmeyen durumlara da sebep olabilirler. Eski Yunan şiir geleneğinde bu formsuz varlıklar insanların başlarına belalar açan, akıllarını başlarından alan; doğru yoldan çıkartan "şeytani" güçler olarak da yorumlanmışlardır(19). 2). İnsanın doğumuyla birlikte kendisine bahş edilen kişisel kader(20). Bir insanın doğuştan belirlenmiş olan kişilik özellikleri, bahtı, nasibi, kısmeti(21). Homeros'un şiirlerinde iki farklı hayattan birini seçme şansı veren güç(22). 3). Hesiodos'ta Altın soy'a mensup insanların öldükten sonra daimon olan, tanrısal bir hayat süren; doğru insanları koruyan ve bereket dağıtan ruhları(23). 4). Ölümsüz bir varlık veya belirli bir forma sahip olmayan tanrı(24).

Herakleitos'un yazılarında "daimon" teriminin yanı sıra kullanılan "moira" veya sahte olarak değerlendirilen 137 fragman da geçen "heimarnene" terimleri de benzer anlam içeriklerine sahiptir. Moia sözcüğünün kökeni olan "morai" ile heimarmene sözcüğünün kökeni olan "meiromai" fiilleri hem akrabadır hem de bahşetmek ve paylaştırmak anlamlarına gelir. Muhtemelen Herakleitos "moira" terimini varlıkların türsel özelliklerini belirleyen kader anlamında kullanır. Bu açıdan moira, kozmik düzende ortaya çıkan her bir nesne öbeğinin, yaşam formunun doğasını, sınırlarını, yerini belirleyen bir güç veya onun deyişiyle tanrısal yasadır. İnsanların bireysel kaderi söz konusu olduğunda Herakleitos'un kullandığı sözcük 119. fragmanda geçen daimon sözcüğüdür.

Herakleitos "daimon" terimini kendi amaçları doğrultusunda rasyonalize ederek; etimolojiyle oynayarak kullanır. Onun terimi hangi amaç ve anlamda kullandığı, çalışmamızın başında sorduğumuz sorulara tatmin edici cevaplar verdikçe daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Şimdi, "İnsanın kosmik düzen içindeki yeri nedir?" sorusunun cevabını 119. fragman bağlamında aramaya geçebiliriz. İnsanın ikamet ettiği; temel özelliklerinin önceden belirlendiği kosmos nasıl bir yerdir? Herakleitos'un kosmoloji anlayışı, Miletoslu filozoflarda olduğu gibi, doğrudan doğruya doğa olaylarını rasyonel bir kurgu içinde açıklamayı amaçlamaz. Onun kosmoloji anlayışının temelinde ahlaki kaygılar taşıyan bir tür rasyonel antropoloji bulunur. Onun kosmos kurgusu, ahlaki ve dinsel motifler taşıyan bir kurgudur. Bu bakımdan Herakleitos, insanın kosmos içindeki anlamını ahlaki ve dinsel zemin üzerinde belirlemek ister. Bu yönü göz önünde bulundurmazsak, 114. fragmanda söz konusu edilen tanrısal yasayı(theion nomos), bir başka deyişle logos'u yalınkat bir doğa yasası olarak yorumlamak durumunda kalırız. Her şeyi çekip çeviren, her türlü varlığın yerini, doğasını hakça belirleyen bu tanrısal yasa, "doğal zorunluluk" ile "nedensellik" fikrinin ötesinde ahlaki, hukuki ve dinsel bir anlam içerir. İnsan bu tanrısal yasayı gözeterek, onu kavrayarak kosmos içindeki yerini anlayacak ve buna uygun olarak yaşayacaktır. 80. fragmanda geçen "khreon" terimi "doğal zorunluluk" anlamına değil, olması gereken, yapılması gereken ödev anlamlarına gelir(25). Sorun, bu yapılması gereken ödevi insanın anlamamasından, taşımak istememesinden dolayı ortaya çıkar

Herakleitos'ta, bizim kosmik düzen olarak adlandırdığımız oluş dünyası, ateşin ölçüler içindeki dönüşümü sonucunda ortaya çıkmıştır(26). Oluş dünyasında ortaya çıkan varlıkların temel özellikleri ile konumları, kör bir zorunluluğa göre belirlenmemiştir. Herakleitos açısından, kosmik düzenin neyi amaçladığını; bir amacı olup olmadığını bilme gücünden yoksun olmamıza karşın, her şeyin hakça (dikaios) ve olması gerektiği şekilde düzenlenmiş olduğunu bilmemiz ve anlamamız yeterlidir. Tanrısal yasa, her varlığın doğasını, sınırlarını, ölçüsünü ve nasıl davranması gerektiğini adil olarak belirlemiştir. Bir başka anlamda kader (moira), her bir varlığa belirli özellik ve nitelikleri hakça paylaştırmıştır. Bu paylaştırma sonucu varlıklar "balık" "öküz" "domuz" "insan" veya başka "yaşam form-

ları" içinde ortaya çıkmışlardır. Kosmik düzen içinde yer alan her bir varlık kendisine taktir edilen paya uygun davrandığı sürece her şey adil ve hakçadır(27). İnsan dışında her tür, önceden belirlenmiş olan yaşam payına ve doğasına uygun davranır. Örneğin Güneş bile, kendisine taktir edilen ölçüleri aşamazken, insan kendisine taktir edilen sınırları aşabilir; doğasına aykırı davranabilir. İnsanların dünyasında bir haksızlık veya adaletsizlik varsa, bunun sebebi tanrısal yasa değil, insanların kendi densizlikleri; taşkınlıklarıdır.

Kosmik düzende her şey olması gerektiği gibi düzenlenmiş ve her bir varlığın sınırları hakça belirlenmişse, neden insan olması gerektiği gibi davranmıyor; sınırlarına, doğasına aykırı hareket ediyor? Bu soru, iki açıdan önemlidir. Birincisi, insanın, olumsuz bir anlam taşıyor olsa da, bir seçme olanağının bulunması, Herakleitos'u fatalizm'in kör kuyusuna düşmekten kurtarır. Onun antropoloji anlayışında, "her şeye hükmeden kader" ile olması gereken veya "belirli bir zorunluluk" insanın elini kolunu sıkı sıkıya bağlamaz. İnsan kör kaderin elinde bir oyuncak değildir. Kaldı ki, Homeros ile Hesiodos'ta bile insanın, kendisine taktir edilen iki kaderden; iki yaşam payından birini seçme şansı vardır. Herakleitos'un antropoloji anlayışında insanın, tanrısal yasa tarafından adil olarak belirlenmiş sınırlar ile ölçülere uygun bir hayat sürmesi veya sürmemesi kaderin taktirine değil, kendi özerk seçimine bağlıdır.

Bir önceki paragraftaki sorunun ikinci yönü, insanın önceden belirlenmiş doğası ile ilgilidir. İnsan diğer varlıklar gibi sınırları sıkı sıkıya belirlenmiş, çatısı önceden çatılmış bir varlık değildir. İnsan yarılmış, yırtılmış; birbirine karşıt iki temel eğilime sahip bir varlıktır. Doğasının bir yanında hubris ve ölçüsüzlük (ametron) bulunurken, diğer yanında sophrosyne ve ölçülü davranma imkanı bulunur. Diğer varlıkların doğası kosmik sürecin, oluşun baş aktörü ve her şeyin yerini adil olarak belirleyen kosmik savaş (polemos) tarafından uyum ve denge içinde düzenlenmiştir. Bu açıdan insan dışındaki bütün varlıklar, olması gereken yerde ve sınırlar içindedir. Öküzler öküz gibi, eşekler eşek gibi davranır; ama insan, her zaman insan gibi davranmaz. Bunun nedeni, tanrısal yasanın insana taktir ettiği kader payında aranmalıdır. Diğer varlıkların doğalarında hubris ve athasthalie (taşkınlık) bulunmazken, insan doğasında bulunur. İnsan dünyasındaki adaletsizliğin ve haksızlığın nedeni olan hubris ve athasthalie eğilimi, insanda bulunan tanrısal kökenli akılla (noos) denetlenebilir, ölçüye getirilebilirse, insan olmanın, sophon olmanın da nedeni olur. Herakleitos'ta "Niçin insan doğasında Hubris bulunur?" sorusunun bir cevabı yoktur, fakat insan doğasında hubris'in bulunmasının anlamı açıktır.

İnsan olmanın, bir başka değişle insanı aşıp tanrısal bir ethos'a sahip olmanın ön koşulu, bir hubris varlığı olmaktır. Herakleitos'ta insan olmanın anlamı, hubris'i doğuran thumos kökenli arzular ile olması gerekene, ölçüye uygun davranmayı buyuran noos arasındaki çatışmaya bağlıdır. Herakleitos, bu iki karşıt eğilimden meydana gelmiş insan doğasının herkese adil bir biçimde paylaştırıldığını düşünür. İnsanın kader payı, bu iki eğilimden birine yönelmesi sonucunda belirlenir. Herakleitos açısından bir kişinin boyu bosu, görünüşü, aile yapısı, toplumsal konumu, şans (tukhe) gibi faktörler kişisel kaderin belirlenmesinde önemsizdir. Önemli ve anlamlı olan, hangi konumda olursa olsun, her insana, ölçülü olmayı, logosun belirlediği adil sınırları anlamayı; bu sınırlara uygun yaşamayı mümkün kılan bir akıl ve anlayışın verilmiş olmasıdır. Sadece insana bahş edilen bu pay, insanın kendini tanımasına ve bir insan olarak varlığının bilincine varmasına olanak tanır.

Ölçülü olmak en büyük erdemdir. Bilgelik, doğaya kulak vererek hakikatı söylemek ve doğru olanı yapmaktır. (sophronein arete megiste kai sophin alethea legein kai poiein kata phusin epaiontos)(28).

Düşünce herkese ortaktır. (sunon esti pasi to phroneein)(29).

Kendini tanıma ve ölçülü olma olanağı her insanda bulunur. (antroposi pasi metesti ginoskein eoutous kai sophronein)(30).

Bu aşamada çalışmamızın ikinci sorusu olan "İnsanın kendi kişisel kaderini belirlemesi ne anlama gelir?" sorusunun cevabını aramaya geçebiliriz. İnsanın kişisel kaderini (daimon) belirlemesi, tanrısal yasanın önüne koyduğu iki hayat tarzından birini seçmesi anlamına gelir. Bu bakımdan Herakleitos'un deyişiyle, budala veya bilge olmak, logos'un belirlediği ölçülere uygun olarak yaşayıp yaşamamak önceden belirlenmemiştir. İnsanın iki hayat tarzından birini seçmesi, kendi ahlaki tavrına bağlıdır. İnsanın ethos'unu, karakter yapısının sürdüğü hayat belirleyecektir(31). Ölçülü veya ölçüsüz hayat tarzlarından birini yaşamak, insanın kendi içinde yapacağı savaş sonucunda ortaya çıkacaktır.

Biz bu noktada 53. fragmanda söz konusu edilen savaşın antropolojik bir savaş olduğunu düşünüyoruz. Nasıl kosmik düzende her şeyin yeri çatışma ve olması gerekene göre belirlenmişse, yarılmış ve çatısı önceden çatılmamış bir varlık olan insan da yerini ve ölçüsünü antropolojik savaşın sonucunda belirleyecektir. Bu, insanın insan olma savaşıdır. Bu savaş, bir bakıma iradenin arzulardan kaynaklanan doğal eğilimlerle yaptığı bir savaş ola-

caktır. Bu savaşın sonucunda insan, kendi kader payını, kosmostaki yerini belirleyecektir. Bu açıdan insanın ethos'unu, karakter yapısını, tanrılar veya başka meçhul güçler değil, kendi tavrı ve savaşı belirleyecektir.

Savaş her şeyin babası ve kralıdır. Kimini tanrı kimini insan olarak ortaya çıkarır. Kimini köle, kimini özgür kılar.

(polemos panton men pater esti, panton debasileus, kai Tous men theous edeikse tous de anthropous tous men doulos epoiese tous de eleuthereus)(32).

Thumos'un neden olduğu arzuları; insanı köle yapan tutkuları dizginleyemeyen; kendi ethosunun, evinin idaresini ele geçiremeyen kişilerin ruhları nemlenir ve tanrısal yönleri ölür(33). Bu kişilerin daimon'u, yaşam payı tutkuları tarafından yönlendirilen sıradan insan veya köle olmaktır. Tanrısal yasanın belirlediği ölçülere uygun yaşamayan bu insanların kader payı, yeryüzünde kötü bir hayat sürmek ve öldükten sonra da Hades'in nemli ve karanlık ülkesine göç etmektir. Logos'a uygun yaşayan; ortak olana ve tanrısal yasaya riayet edenler ise, tanrısal bir ethos'a sahip olurlar(34). Doğalarındaki tanrısal yönü gözetip kollayan; buna uygun bir hayat süren insanlar büyük bir mutluluğa (eudaimonia) ulaşabilir(35). Bu bakımdan, savaşta ruhun nemlenmesine; ölümüne sebep olan arzuları öldürenler, bir tanrı gibi ölümsüz ve bahtiyar hayata kavuşurlar. Bu insanların ruhları, Hesiodos'ta olduğu, gibi bir daimon olur.

Sonuç olarak Herakleitos, 119. fragmanda "daimon" terimini üç temel anlamda kullanır. Terim, birinci ve ilk anlamında insanın kişisel kaderi, yaşama tarzı anlamına gelir. Bu yaşama tarzı, kişinin karakter yapısını ve özelliklerini belirler. Bu bakımdan insanın ethosunu belirleyen, insanın kendi yaşama tarzıdır. Bir başka anlamda, kişinin karakteri ve dolayısıyla yaşama tarzı daimon'u belirler(36). Terim ikinci anlamında, ölümsüz bir varlık, tanrı anlamlarına gelecek şekilde kullanılır. Bu açıdan Herakleitos, "insanın ethosu daimon'dur." İfadesiyle, logos'u anlayan ve logos'un hakikatına uygun yaşayan insanların tanrısal bir ethos'a sahip olacaklarını kasteder. Üçüncü olarak terim, seçkin bir hayat yaşayanların, savaşı kazananların; doğalarındaki tanrısal, ölümsüz yönü gözetip kollayanların gökyüzünde daimon olacak ruhlarına işaret etmek amacıyla kullanılır(37).

Herakleitos'un yaslandığı varlık anlayışını gözden kaçıracak olursak, Türkçe'ye "İnsanın karakteri kaderidir." şeklinde çevirdiğimiz fragmanı, modern dünyanın kavram çerçevesinde yorumlamak durumunda kalırız. Modern dünya görüşü açısından bakıldığında ortada ne bir tanrısal yasa, ne ölçü, ne de bir sınır vardır. Tanrısal yönünü yitiren ve salt bir hubris varlığı haline dönüşen modern insan açısından tek ölçü kendi arzuları ile istekleridir.

Bu yazı, Danışma Kurulu'nca yayımlanmaya değer görülmüştür.
** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi.

Kaynaklar

— Liddell and Scott, Greek-English Lexicon. Clarendon Press, 1996, Oxford.
— H.Frankfort, J.A. Wilson, T. Jacopsen, Before Philosophy, Penguin Books, 1951, Middlesex.
— Hesiodos, The Homeric Hymns and Homerica, Trans. H.G. Evelyn-White, Harvard University Press, 1959, London.
— Homeros, The Iliad, Trans. A.T. Murray, Harvard University Press, 1963, London.
— Homeros, The Odyssey, Trans. A.T. Murray, Harvard University Press, 1976, London.
— F.M.Cornford, From Religion To Philosophy, Harper Torchbooks, 1957, New York.
— E.R.Dodds, The Greeks and The İrrational, University at California Press, 1966, Los Angeles.
— W.C.Greene, Moira, Harper Torchbooks, 1963, New York.
— Diogenes Laertius, Lives of Eminent Philosophers, Trans. R.D.Hicks, Harvard University Press, 1965, London.
— Platon, The Republic, Trans. P.Shorey, Harvard University Press, 1968, London.
— Phaedo, Trans. H.N.Fowler, Harvard University Press, 1971, London.
— Timaios, Çev. E.Güney; L.Ay, Maarif Matbaası. İstanbul, 1943.
— C.H.Kahn, The Art And Thouhts of Heraclitus, Cambridge University Press, 1995, Melbourne.
— "A New Look At Heracleitus" American Philosophical Quarterly, V. I., No. 3, July 1964.

— W.K.S. Guthrie, A History of Greek Philosophy, Cambridge University Press, London, 1962.

Dipnotlar

1. Before Philosophy(1951) p.p.229-231 Tevrat'ta geçen bir başka öyküde Tanrı, Şeytan'la tutuştuğu bir iddiadan dolayı düzgün bir hayat süren Eyüp'ün başına bir sürü belanın gelmesine izin verir. Kuran'da ise öykü başka bir biçimde anlatılır.
2. İl. XXIV. 525-530.
3. Greene(1963) p. 73.
4. İl. XX. 435.
5. Od. VI. 187-190; İl. I.6.
6. Od. XII. 295.
7 Od. I. 32-38.
8. Od. XXII. 318; 410-415.
9. İl. XI 403; Od. V. 335 v.d.
10. Erga. 210-225.
11. Erga. 314
12. Dodds(1966) p. 42.
13. Dodds(1966) p. 42.
14. Karakter köken olarak Eski Yunanca bir sözcüktür. Modern batı dillerinde ve Türkçede kişilik, kişilik yapısı anlamlarına geldiğinden dolayı aynı anlamlara gelen "ethos" terimine uygun bir karşılık olacağını düşündük. Eski yunancada "kharassein" hakketmek, kazımak, oynamak, oyarak şekil vermek(gravür) anlamlarına gelir. Ayrıca "khraks" işaret dire-

GERİDE KALANLARA

Bir şiirde
"Ölümü hiç düşünmedim
Ölmeden önce"
demiştim.
Bir başka şiirde,
"Ben öldüğüm zaman
Şiirler okuyun başucumda
Emily Dickinson'dan"

Şimdi
Sizleri bekliyorum
Tabutumun içinde.
Yaşarken
Ölümü düşünmez mi
İnsan?
Hem de nasıl düşünür,
Sabah, öğlen, akşam.

Cenaze namazımdan sonra
Tanıklık edin benim için,
"O iyi bir insandı" deyin
"Hiç bir derdi yoktu
Şiir yazmaktan
Şiir çevirmekten başka
Türkçe'den İngilizce'ye
İngilizce'den Türkçe'ye

Kimsenin ağlamasını istemiyorum.
Ardımdan.
Nerde kaldı Bestenigâr?
Nerde Mevlânâ'dan mısralar?
Bir "Fatiha" okuyun
Benim için
Bir de şiir,
Yeter

Anıl MERİÇELLİ

ği, nişane; kişinin belirgin özellikleri anlamına gelir.
15. Gerek "ethos" teriminin gerekse çalışmamızda geçen diğer terimlerin anlamları için Liddell and Scott'un kapsamlı Lexicon'una bakılabilir.
16. Dodds(1966) p. 23, dipnot 65; Greene(1963) p. 12, dipnot II.
17 Diogenes Laertios'un aktardığına göre Herakleitos, her şeyin ruh ve daimonlarla dolu olduğunu söylemiştir. (IX. Kitap.7). Bu tanıklık doğruysa, muhtemelen Herakleitos antropomorfik tanrı anlayışına bir tepki olarak biçimsiz ve kişiliksiz tanrı anlamına gelen daimon terimini her şeye hayat verene işaret etmek amacıyla kullanmıştır. Aristoteles'in aktardığı bir başka öyküde Herakleitos, kendini ziyaret eden dostlarına ateşi göstererek, "Burada da tanrılar var" demiştir.(22A.9).
18. Cornford(1957) p. 98.
19. Dodds(1966) p. 39.
20. Erga. 314.
21. "Kısmet" terimi etimolojik olarak pay anlamına gelir.
22. İl. IX. 410-415.
23. Erga. 120-125; Phacdo.107D'de Ölümden sonra ruhlara rehberlik eden varlık.
24. Kahn(1964) p. 200.
25. Sophokles'in "Antigone" şiirindeki Thebai kralının adı Khreon'dur. Khreon, devlet açısından olması gerekeni, görevi ve ödevi temsil eder.
26. 22B30; 22B31.
27. 22B102.
28. 22B112.
29. 22B113.
30. 22B116.
31. Gutrie(1962) p.482; Kahn(1995) p. 260-261.
32. 22B53.
33. 22B85; 22B43; 22B77; 22B62.
34. 22B78; 22B62.
35. Platon, Timaios(90 C) diyaloğunda aynı konuya değinir.
36. Platon, Herakleitos'un görüşlerinin etkisiyle Devlet diyaloğunda(617 E-619 E) insanların kendi yaşam tarzlarını, daimonlarını seçtikleri bir efsaneden bahseder (Er Efsanesi).
37. 24. ve sahte olarak değerlendirilen 136. fragmanlarda savaşta ölenler övülür. Savaşta ölenler büyük bir onur payı kazanır. Savaş tanrısı Ares ile erdem anlamına gelen "arete" ve seçkin anlamına gelen "ariston" aynı kökten türemiştir.

NESNENİN YÜKLENDİĞİ ANLAM: OSMAN HAMDİ BEY ve ŞEKER AHMET PAŞA*

Nilüfer ÖNDİN

Düşünen öznenin, kendisine yöneldiği şey(1) olan nesne, bilgisine ulaşılabilen her bir gerçeklik olarak ele alındığında, algılanma-kavranma bağlamında, öznenin yapısal koşullarına bağımlı olur. Her öznenin kendine göre dünyayı algılama biçimi olduğundan, gerçeklik olarak dış dünyanın bir parçası olan nesne, öznenin dünyayı algılama-yorumlama biçimine göre sanat eserinde form kazanır. Nesnenin ele alınış biçimi, öznenin nesneyle ilintisini nasıl kurduğuna ve değerlendirdiğine bağlıdır.

Zihinsel kavrama ve yorumlama süreci geçiren sanatçı, nesneyi tuvaline aktarırken, kendi kimliğini de yapıtı aracılığı ile açığa çıkartır. Bu bağlamda yapıt, yaratıcısının yaşamının cisimleştiği nesne olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, aynı dönem sanatçıları arasında görülen nesneye yöneliş tarzındaki farklılık, bireysel eğilimlerin yapıta yansımasıdır ki bunun tipik örneğini Osman Hamdi Bey (1842-1910) ve Şeker Ahmet Paşa'da (1841-1907) görüyoruz. Aynı dönemin, Tanzimat döneminin sanatçıları olsalar da, nesneyi değerlendiriş açısından birbirlerinden ayrılırlar. Osman Hamdi Bey'in nesne anlayışı dönemin düşünce yapısına paralel olarak, ideolojik bir içerik taşırken, Şeker Ahmet Paşa'nın duygusallığı nesne yorumuna yansımıştır.

Yeni bir kültüre yönelmede geçiş devresi olan Tanzimat, on sekizinci yüzyılda imparatorluğun içinde bulunduğu siyasal gerilemeyi durdurmak için Batı ile kurulan siyasî ve askerî amaçlı ilişkilerin, on dokuzuncu yüzyılda da devam ettirilmesi sonucunda, Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli alanlarda içselleştirilmeyen değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Değişimin içselleştirilmemesinde gerek Tanzimat'ta ve gerekse Tanzimat'a kadar çeşitli dönemlerde görülen ıslahat hareketlerinin, fikri altyapıdan ve toplumsal destekten yoksun olması önemli rol oynar. On sekizinci yüzyıldan itibaren başlayan ıslahat hareketleriyle hukuki, idarî, ekonomik ve sosyal düzeylerde Batı modeli Osmanlı sarayı ve çevresi tarafından benimsenmiş ve sadece merkezi devletle uyum içinde olan üst tabaka tarafından desteklenmiştir.(2) Böyle bir ortamda herhangi bir reform girişiminin halktan ya da halkın bir sınıfından çıkmayacağı açıktır. Bu nedenle, Osmanlı'da ıslahat aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru gelmiştir.(3) Islahat sultanlar veya onların çevresindeki devlet adamları tarafından gündeme getirildiği için değişim genellikle münferit düzeyde kalmış, kısıtlı bir çevrede gözlemlenmiş, köklü ve yaygın kültürel bir değişme söz konusu olmamıştır.

Değişik kültür ortamlarına uyum gösterebilmekten oluşan kültürel zenginliği barındırabilme açısından, münferit örneklerden biri de Osman Hamdi Bey'dir.(4) Batı kültürü ile yetişmiş bir babanın etkisinde kalan ve yurt dışında eğitim gören Osman Hamdi Bey. Batı kültüründen aldığı ve içselleştirdiği değerlerle, Osmanlı kimliğini bağdaştırma çabasına girmiştir. Batı ile uyumu destekleyen Osman Hamdi Bey'in marjinal şahsiyeti resim anlayışının ve dolayısıyla nesneyi değerlendirişinin temelini oluşturur.

Osman Hamdi Bey'in Paris'te bulunduğu sıralarda Klasisizme dayanan akademik anlayışın yanısıra, bilimdeki pozitivist akıma paralel olarak gelişen İzlenimcilik akımı da söz konusudur. Böyle bir ortama giden Osman Hamdi Bey, gelenekçi akademik sanat anlayışından yana bir tavır koyar, informali değil, formal olanı benimser.

Akademik anlayıştan yana tavır koymasında, eş deyişle formal olanı benimsemesinde, almış olduğu hukuk formasyonunun yanısıra, hocası Gérôme'un toplumsal statüsü de etkili olur. Osman Hamdi Bey, Gérôme'un sanat anlayışının yanısıra, onun toplumsal görkeminden de etkilenmiştir. Zira, Gérôme sadece ressam değildir, aynı zamanda akademi hocası, müze satın alma komisyon üyesi, resmi salonların jüri üyesi olması açısından Paris'in çok önemli ve tanınmış bir kişisidir. Osman Hamdi Bey'in Türkiye'de yaptıkları ve yapmak istedikleri, bu açıdan Gérôme ile benzerlik gösterir. An-

cak, Paris'in sanat ortamı açısından Gérôme eskiye bağlılığın simgesi iken, Osman Hamdi Bey, Osmanlı için yeniliğin simgesi olmuştur.(5)

Osman Hamdi Bey, görüneni olduğu gibi tuvale aktarma amacını güden objektif bir anlayış sergiler. Ancak, natüralist ve akademik nesne yorumunda bazı değerler saklıdır. Bu değerlerin başında. Osmanlı gelenek ve göreneklerinin, sosyal hayatının doğru bir şekilde ifade edilmesi gelir. Osmanlı yaşantısını çekici yönleriyle tanıtma çabasında olan Osman Hamdi Bey, nesneye simgesel değerler yükler. Türk çinileri (Kahve Ocağı 1879, Haremden 1880, İftardan Sonra 1886), halılar (Yeşil Türbede Dua 1882), sedef kakmalı fildişi mobilyalar. buhurdanlıklar, bronz miğferler, kılıçlar, silahlar (Silah Taciri 1908) ve mimari, hepsi titiz bir teknik içinde, gerçekçi şekilde ele alınmıştır. Gerçekçi anlayışla formu ve rengi değerlendirirken, nesnenin yapısını, özelliklerini bozmaz, göründüğü gibi, tüm ayrıntıları ile işler, bütünün parçalanmamasına özen gösterir. Renkte, nesnenin kendi rengine hep bağlı kalır.(6) Nesnel olma, Osman Hamdi Bey'i ayrıntılara inmeye ve nesnenin özelliklerini ortaya koymaya iter.

Resminde kullandığı nesneler ile insanın yaşadığı ve yarattığı çevreye dikkati çeker, diğer bir deyişle, Osmanlı insanının yaşadığı ve yarattığı çevreyi nesnelerle dile getirir.(7) Yapıtlarına görsel zenginlik katmak amacıyla da kullandığı halılar, tombaklar, çiniler, aynı zamanda Osmanlı insanının estetik yanını vurgular. Seçtiği nesneler, Osmanlı kültürünün tarihsel ve estetik sürekliliği olduğuna işaret eder. Osman Hamdi Bey, Osmanlı sanatının en seçkin örneklerini kullanarak, Osmanlı kültürünü doğru bir şekilde tanıtmayı hedefler.

Osman Hamdi Bey'in kullandığı kumaş ve giysiler, geçmiş tarihe ve kültürel mirasa sahip çıkma bilincinden kaynaklanan bir simgedir. Tarihsel ve kültürel mirasa sahip çıkmak ve ulusal kökleri araştırmak, Batı'nın özellikle üstünde durduğu bir olgudur. Osman Hamdi Bey de, Batı'da olduğu gibi kültür mirasını merkez yapıp, üzerine ulusal değerler oluşturmak isteğinin bir göstergesi olarak otantik kumaş ve giysileri resimlerinde kullanır. (Kuran Okuyan Kız 1880, Zeybekler 1890)

Osman Hamdi Bey'in Osmanlı'nın geneline hakim olan geleneksel zihniyeti reddetmesi, diğer Tanzimat aydınları gibi, 'kaderci tevekkül felsefesine' karşı çıkması, nesneyi, mesaj verici şekilde kullanmasına neden olur. Nesne vermek istediği mesajları belirginleştiren elemanlar olarak resmine girer ve bu yönüyle Osman Hamdi Bey, Batılı Oryantalistlerden ayrılır.

Batı'nın kültürel kimlik arayışı bağlamında, gereksinimini duyduğu 'öteki'nin, 'Doğu' olarak işaretlenmesine karşılık gelen Oryantalizm. Batı'dan farklı ama ondan aşağı bir Doğu imgesi yaratmaya yönelmiştir. Doğu, Batı'nın, Edward Said'in ifadesiyle "en derin, en sık yinelenen öteki imgelerinden biridir. Ayrıca Şark, onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Avrupa'nın (ya da Batı'nın) tanımlanmasına yardımcı olmuştur".(8) Avrupalı kimliğin diğerlerinden üstün olduğu fikriyle hareket eden bu zihniyet, Doğu'yu aşağılayarak, onu kendi projeksiyonlarının bir perdesi olarak görmeye eğilimli olmuştur.(9)

Oryantalist konulu resimlerde de Batı'nın Doğu'ya atfettiği vahşet, şehvet, tembellik, hayalperestlik ele alınmış ve özellikle, ressamların bizzat görmedikleri Doğu haremlerinin gizemli yanları işlenmiştir. Batılı sanatçılar, kendilerinde bastırılmış ve yasak olanın öteki tarafından yaşandığını vurgularken, kendi gizli hayallerini tuval üzerinde görselleştirmiştir.

Osman Hamdi Bey ise, resimlerinde Oryantalistlerin Batı toplumunun onaylamadığı durumları, Doğu'da olağanmış gibi gösterme çabalarından oluşan zihniyeti yıkmak ister. Bunun en iyi göstergesi, bir çok resminde kullandığı kitap imgesidir. (Ab-ı Hayat Çeşmesi 1904, Okuyan Genç Emir 1905)

Kitap, okuyan, tartışan Osmanlı aydınının göstergesi olarak resimlerine girer. Böylece, nesne Osman Hamdi Bey'de ideolojik bir içerik kazanır. Kitap, insanın aydın yönünü vurgular, yapıtlarındaki ışığın homojen yayılması da bunu destekler. Işık, sanki kişilerin içinden parıldayan ve onları saran olumlu bir öğe olur. Kitap da, ışığın anlamını pekiştirir, düşünen, sorgulayan, kendinden emin ve onurlu aydın tipinin simgesi haline gelir.

Geleneksel Osmanlı kültürünün temelinde yer alan peder-evlat, hoca-talebe gibi tek kişiye bağlı olan ilişkiler, Batı'da matbaa, kitap ve gazetenin yaygınlaşmasıyla zayıflamaya başlar. Batı'da tartışma açan ve gücünü okurlar kitlesinden alan kitap, zamanla iletişim dinamiğinde değişiklik oluşturur. Zira, tek kişiye bağlı olan ilişkilerden kaynaklanan otoritenin baltalanması ve seçme olanağının ortaya çıkması, kitap sayesinde söz konusu olur.(10) Kitap, "kişiden kişiye geçen bilgi" sürecinin yerine geçtiği oranda, tek kişiye bağlı kültürü sarsması bağlamında da simgesel bir anlam yüklenir.

Osman Hamdi Bey'in Mihrap'ta (1901) kullandığı kitapların ise daha farklı anlamı vardır. Bir cami mihrabının önünde, rahle üzerinde oturan kadının ayaklarının altında bulunan kitaplar muhtemelen dinsel içeriklidir. Normal olarak rahle üzerinde bulunması gereken kitapların, kadının ayaklarının altına serilmesi ile Osman Hamdi Bey, bilimi, pozitif

düşünceyi yüceltir, zira bilimin simgesi olan kadın rahle üzerine yerleştirilmiştir. 19. yüzyıl için çok tipik bir görüş olan bilimin yüceltilmesi, Osmanlı Hamdi Bey için de geçerli olmuştur. Dini içerikli kitapların, bilimin simgesi olan kadının ayaklarının altına serilmesi, reformist kişiliğinin de göstergesidir.

Harbiye'den mezun olduktan sonra, Sultan Abdülaziz tarafından, 1864 yılında Paris'e gönderilen ve orada Gérôme ve Boulanger'nin atölyesinde çalışan Şeker Ahmet Paşa, Osman Hamdi Bey ile aynı dönemde yaşamış olsa da nesne yorumu açısından Osman Hamdi Bey'den ayrılır. Osman Hamdi Bey'in ideolojik amaçla nesneyi kullanması Şeker Ahmet Paşa için söz konusu değildir.

Şeker Ahmet Paşa, mimetik bir nesne yorumu sergilemez, onun yapıtlarında "aklî, hatta hayali nesne biçimlemesi"(11) ağırlık kazanır. İslam estetiğinde, genel olarak sanatçının gayesi, hakikate, bire ulaşmaktır. Algılanan her şeyin arkasında, var olan her şeyin arkasında sonsuz ezeli- ebedi birlik olarak hakikat, aşkın olduğu için, dış dünya sadece bir araç olarak kabul edilir. Dış dünyadan, diğer bir deyişle, gölge gerçekten hareket eden sanatçı, nesneyi bire bir taklit ettiği oranda, yüzeysel kalacağını bilir. Bu nedenle mimetik nesne yorumu, gölgeler aleminin sonsuz çeşitliliğinin temelinde var olan birliği, eş deyişle hakikati arayan İslam sanatçısının gayesine uygun düşmez.(12)

İslam estetiğinin mimetik nesne yorumunu dışlaması, Şeker Ahmet Paşa'nın hayali nesne biçimlemesine yönelmesine açıklık getirir. Zira Şeker Ahmet Paşa'nın, mimetik nesne yorumunun ana ilkesi olan perspektifi yer yer gözardı ettiği görülmektedir. Örneğin, Ormanda Oduncu (1900) adlı yapıtta, en uzaktaki kayın ağacı, resimdeki her şeyden daha yakın ve daha ayrıntılı olarak tuvale aktarılmıştır. Bu, Şeker Ahmet Paşa'nın dış dünyayı göründüğü şekliyle bire bir taklit etme gibi bir kaygı taşımadığının göstergesidir.

Ormanda Oduncu adlı eser aynı zamanda, bir Osmanlı sanatçısının ormanı, Batılı sanatçılardan nasıl farklı değerlendirdiğinin de göstergesidir. Yapıtta iki farklı bakış açısı aynı tuval üzerine yansıtılmıştır. Birinci bakış açısı en uzaktaki kayın ağacının resimdeki her şeyden daha yakın olmasını sağlayan, ormanın öteki ucundan bakıştır ki bu nedenle ormancı ve katırı en uzakta olan figürlerdir. İkinci bakış açısı ise, oduncunun gözüyle ormanın içine bakma sonucu ormanın büyüklüğü karşısında oduncunun küçük kalmasıdır. Eserin taşıdığı inandırıcılık, John Berger'e göre, varoluşsal bir kesinliktir ve ormanın yaşantısına veya algılanışına uygunluktur. Ormanın ürkütücülüğü, insanın kendini ormanın içinde görmesinden kaynaklanır. Orman oduncuyu dört bir yandan sarmıştır. Ormanda insan kendini ikili bir görünüm içinde görür. Bir yandan ormanın içinde yol alınır, diğer yandan da sanki insan kendisine dışardan bakıyormuş gibi orman kişiyi çevreler. Resmin kendine özgü inandırıcılığını veren de, oduncunun yaşantısının doğru bir şekilde yansıtılmasıdır. John Berger'e göre Avrupa manzara resminin geliştirdiği dil, ormanı veya tarlayı içinden anlatacak bir yaşantıyı dile getirecek özellikte değildir. Şeker Ahmet Paşa ise, ormana oduncunun gözü ile bakar, oysa örneğin, Courbet ormana böyle bakmaz. Courbet, ormanı, orman olmayan bir dünyaya bağlayarak betimler. Onun için orman bir geyiğin ölmesi veya bir avcının aşkını düşlemesi gibi olaylara bir sahnedir. Şeker Ahmet Paşa ise, ormanı kendi başına var olan bir yer olarak görmüş ve kendisinde ormanın varlığı öylesine ağır basmıştır ki Paris'te öğrendiği, kendisi ile orman arasında olması gereken uzaklığı koruyamamıştır. John Berger'e göre biri içinden, diğeri dışından bakma, Şeker Ahmet Paşa ile Batılı sanatçılar arasındaki farkın nedenini oluşturur.(13) Şeker Ahmet Paşa'nın ormanı daha gizemli, daha büyüseldir.

Mimetik nesne yorumunun dışlanmasından kaynaklanan hayali nesne biçimlemesi, Ayvalı Natürmort (1904) adlı yapıtta da söz konusudur. Meyvelerin konumları ve oransal deformasyon açısından, gerçekçi anlatımdan uzaklaşan eser, bir tür manzara-ölüdoğa bireşimi olarak karşımıza çıkar. Normalde dallarda olan ayvaların ağacın gövdesine yerleştirilmesi, ağacın dibinde bulunan ayva ve narların konumlarındaki düzenlilik, meyvelerin ağaca oranla olması gerekenden daha büyük verilmesi gerçeklik etkisini zayıflatır. Ancak, Şeker Ahmet Paşa, tamamen gerçekten ayrı düşmez, meyvelerin formu ve uzamsal derinlik olarak doğal ortam bağlamında, realist betimlemeyi, hayali nesne biçimlemesiyle birleştirir. Bir anlamda, doğallığı doğallıktan çıkartarak, izleyicisine gördüğünün, aslında kendisinin gördüğü olduğunu hatırlattırır.

Doğanın tikel bir okunuşu olan ölüdoğa, nesneyi öne çıkartıp, ona ayrıcalık yüklerken insana ait olanı dile getirir. Richard Leppert'in deyişiyle, ölüdoğa, "nesne dünyasının, görülmeyen ama hayal edilen insani özne ile ilişkisine dairdir".(14) Bu nedenle ölüdoğalarda nesne düzenlemesi kadar, doğal bir görünüm içinde veya koyu bir fonda imgeyi sunma da sanatçıya özgüdür. Bu bağlamda, Şeker Ahmet Paşa'nın bazı ölüdoğalarında koyu arka plan kullandığını görmekteyiz. Arka plan koyu bırakıldığında, dikkat yalnızca nesneye odaklanır ve kullanılan romantik ışık belli nesnelere düşer. Arka plan genellikle koyu olduğu halde, nesnelerin üzerinde yer aldığı masa aydınlıktır. Masadan yansı-

yan ışık nesnelerin aydınlatılmasında da etkili olur.

Aydınlık bir masa üzerine yerleştirilen meyveler ve çiçeklerin arasında bazen sepetlere, vazolara veya kitaplara rastlamak olasıdır. Ancak, Şeker Ahmet Paşa'nın kullandığı kitap, Osman Hamdi Bey'in kitapları gibi mesaj içermez. Şeker Ahmet Paşa'da, nesneye, romantik bakış açısıyla yaklaşım söz konusudur. Öyle ki aynı anlayış onun, Paris'te etkilendiği Barbizon Okulu sanatçılarında da görülür. Romantizmin etkisinde kalan Barbizon Okulu sanatçılarına göre, yeryüzündeki yaşam, çok çeşitli şekilleri ve özellikleriyle, insana kendini açar. Algılanan her şeyin arkasında, var olan her şeyin arkasında sonsuz ezeli-ebedi bir birlik vardır ve insan söz konusu birliğin açılımının bir parçasıdır. Sanat yapıtının varlığı da insan tininin yaratıcı gücünün sonucu olduğundan her yapıt ezeli-ebedi birlikten bir parça taşır.(15) Böyle bir anlayışa sahip olan Barbizon Okulu sanatçıları, Theodore Rousseau, Corot, Daubigny, doğal görüntülere olan tartışmasız inançlarını, romantik bir üslup içinde dile getirirler. Doğal görüntüleri resmetmek, onlar için sanatın özüdür ve sanat duyguyu ifade etmek için vardır. Bu nedenle söz konusu sanatçıların yapıtlarında duygusallık, samimi bir alçakgönüllülük ve yumuşak başlılık söz konusudur.(16) Şeker Ahmet Paşa da yapıtlarında alçakgönüllülüğü, duygusallığı başat kılmıştır.

Bireysel eğilimler doğrultusunda ulaşılan nesne yorumu bağlamında, ideolojik içeriği benimseyen Osman Hamdi Bey'de konu önem kazanırken, duygusallığı öne çıkartan Şeker Ahmet Paşa'nın yapıtları sanat ile estetiğin açıkça yüzleşmesidir.

Bu yazı, Danışma Kurulu'nca yayımlanmaya değer görülmüştür.

Dipnotlar

1. A.R.Lacey, *A Dictionary of Philosophy*, Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1986, s.163.
2. İlber ORTAYLI, "18. Yüzyılda İlmiye Sınıfının Toplumsal Durumu Üzerine Bazı Notlar" *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadî ve Sosyal Değişim*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2000, s.18.
3. Enver Ziya KARAL, "Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri" *Tanzimat*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.17
4. Edhem Eldem, "Batılılaşma, Modernleşme ve Kozmopolitizm:19.Yüzyıl Sonu ve 20.Yüzyıl Başında İstanbul", *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s.16.
5. Adnan Çoker, *Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi*, MSÜ Yayınları, İstanbul, 1983, s.7
6. Refik Epikman, *Osman Hamdi*, MEB, İstanbul, 1967, s.3vd.
7. Jale Nejdet Erzen, "Osman Hamdi:Türk Resminde İkonografi Başlangıcı", *1.Osman Hamdi Bey Kongresi Bildiriler 2-5 Ekim 1990*, MSÜ Yayınları, İstanbul, 1992, s.102vd.
8. Edward W. Said, *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s.12.

TSUNAMİ...

Gökyüzünden kovulan
Beşinci mevsim
Kükrüyor yerin dibinden.
Cehennemde azdırılan dalgalar
Akıyor beşikteki bebenin gözlerine
Kuşların dili tutuk.

Dört mevsim
Uyan!
Kudurdu dalgalar
Koşamadan toprakta
Suya karıştı çocuklar

Dört mevsim
Uyan!
Gökyüzünden bahar gelsin...

Serkan KORDU

9. Oliver Kontny, "Üçgenin Tabanını Yok Sayan Pythagoras: Oryantalizm ve Ataerkillik Üzerine", *Doğu Batı*, S.20, Ağustos, Eylül, Ekim-1 2002, s.130.
10. Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.84-85.
11. Adnan Turani, *Batı Anlayışına Dönük Türk Resim Sanatı*, TİB, Ankara, 1977, s.9.
12. Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği İslâm Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s.93.
13. John Berger, "Şeker Ahmet Paşa'nın Bir Resmi Üstüne" *Sanat Çevresi*, S.11, Eylül 1979, s.6.
14. Richard Leppert, *Sanatta Anlamın Görüntüsü İmgelerin Toplumsal İşlevi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s.67
15. Carl Gustav, "Nine Letters on Landscape Painting" , *Art in Theory 1815-1900*, (Ed.C.Harrison-P.Wood), Blackwell Publishers, USA, 1998, s.103.
16. Kennet Clark, *Landscape into Art*, John Murray,Great Britain. 1949, s.84.

BİR KOMÜNİST YAZAR: ORHAN KEMAL

Temel DEMİRER

"Ve ölürken bile yürümek
boşuna değil.
Hep yatağı olduk tarih ırmağının,
yenilgilerle durulmanın,
zaferlerle köpürüp kabarmanın..."(1)

"O yokluklarla dolu yaşamında hiçbir zaman doğum gününü kutlamadı. Buna ne fırsatı oldu, ne de böyle bir isteği vardı..."(2) Oğlu Işık Öğütçü bu sözlerle anımsattı 1914 yılında Adana'da dünyaya gelen TKP militanı yazar Orhan Kemal'i...

Hayatı ve Eserleri

"Orhan Kemal, 15 Eylül 1914'te Adana'nın Ceyhan ilçesinde doğdu. Babası, 1920-1923 döneminde milletvekilliği yaptı. 1931'de Suriye'ye kaçan babasının yanına gidince, orta son sınıftaki öğrenimini yarım bıraktı. Basımevine işçi olarak girdi. Bir yıl Suriye ve Lübnan'da kaldı. 1932'de Türkiye'ye dönünce, Adana'da çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık, kâtiplik, ambar memurluğu yaptı. 1938'de Niğde'de askerlik görevine başladı. Burada, 'yabancı rejimler lehine propaganda ve isyana muharrik' suçundan yargılanarak, 1939'da beş yıla hüküm giydi Kayseri, Adana ve Bursa cezaevlerinde yattı. 1940 yılında Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le tanıştı. 1943'te tahliye olunca Adana'ya döndü. Karataş'ta toprak taşıma işinde bir ay amelelik yaptı.

1945'te Çorum'a sürgüne gönderildi. Ertesi yılı işsiz geçirdi. 1950'de İstanbul'a yerleşti. 1966'da bir 'Hücre çalışması ve komünizm propagandası' yaptığı gerekçesiyle Sultanahmet Cezaevi'ne gönderildi. Bulgar Yazarlar Birliği'nin çağrısı üzerine gittiği Sofya'da, tedavi edilmekte olduğu hastanede 2 Haziran 1970'te öldü."(3)

Yaşam serüveninde "Pamuk tarlalarında hamallık, çırçır fabrikalarında işçilik ve kâtiplik yaptı, futbol oynadı (1932-37). Askerlik görevi sırasında (1932) Ceza Yasası'nın 94. maddesine aykırı hareketten tutuklanarak beş yıla mahkûm oldu. Kayseri Cezaevindeyken; hece ölçüsüyle yazdığı ilk şiiri ('Duvarlar') Kemal imzasıyla Yedigün dergisinde çıktı (25 Nisan 1939); aynı yılın sonuna kadar Rasit Kemali imzasıyla Yedigün Yeni Mecmua'da şiirler yayımladı.

Daha sonra Adana, oradan da Bursa Cezaevlerine yollandı; cezaevi kaleminde çalıştı. Bursa cezaevinde tanıştığı Nâzım Hikmet'in yönlendirmesiyle şiiri bırakarak öykü ve roman yazmaya başladı. Yeni Edebiyat dergisinde yayımlanan (1940) 'Balık' adlı öyküsünden sonra Yeni Ses, Adam, Yürüyüş, Yurt ve Dünya, Yığın, Gün, Genç Nesil ve Varlık dergilerinde yayınlamayı sürdürdüğü öyküleriyle adını duyurdu. 1943'te cezaevinden çıktı ve Adana'ya döndü; sebze nakliyeciliği ve Verem Savaş Derneği'nde kâtiplik yaptı. Ancak siyasi düşünceleri nedeniyle işsiz kalınca eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul'a yerleşti (1950).

Demokrat Parti döneminin baskıcı ortamında sürekli olarak polis takibi altında tedirgin bir hayat yaşarken geçimini sağlamak üzere aralıksız yazmaya devam etti; gazetelere (Vatan, Dünya, Cumhuriyet, Milliyet) tefrika romanlar, oyunlar ve Yeşilçam için senaryo yazdı. 1970'te Bulgaristan ve Romanya yazarlar Birliği'nin davetlisi olarak gittiği Sofya'da beyin kanamasından öldü; cenazesi Türkiye'ye getirilerek Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verildi. Evli ve altı çocuk babasıydı. Orhan Kemal'in anısına toplumcu dünya görüşü ve gerçekçi edebiyat anlayışına uygun yapıtlara verilmek koşuluyla 1972'den başlayarak ailesi tarafından Orhan Kemal Roman Ödülü' verilmektedir.

Orhan Kemal gerek ilk öykülerinde, gerekse 'Küçük Adamın Notları' başlıklı bir dizi içinde yayımlanan otobiyografik nitelikli ilk romanları Baba Evi ve Avare Yıllar'da babasıyla sürgünde geçen yıllardan başlayarak çocukluk ve gençlik yıllarını, ortak bir çevreyi paylaştığı insanların yaşam mücadelesi ekseninde küçük hayatlarını, gündelik sorunlarını konu edindi. P. Istrati ve M. Gorki gibi yazarların etkisi altında olduğu bu dönemde Çukuro-

va'da pamuk tarlalarındaki ırgatların, çırçır fabrikalarındaki işçilerin sorunlarını işleyip onların yaşamlarından öyküler derledi. Toplumun dar gelirli, ezilen sınıflarının güç yaşama koşulları ve ağırlıklı olarak geçim sıkıntısı, yoksulluk ve yoksunlukları yansıttı.

Bu dönemin verimi 72. Koğuş adlı uzun öyküsünde anlattığı 'adem baba koğuşu'yla Türk edebiyatın da o güne dek karşılaşılmayan bir hapishane gerçeği çizerek yaygın bir üne kavuştu. Hapishanelerin en yoksul. beş parasız insanlarının yer aldığı âdem baba koğuşunu, toplum tarafından bir kenara itilmiş insanların, parasızlıkları nedeniyle hapishanede de nasıl bir kenara itilip dışlandıklarını çok çarpıcı bir dille anlatan 72. Koğuş, 1967'de Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) tarafından oyunlaştırılarak sahneye kondu; 372 defa oynanan bu oyun ona Ankara Sanatsevenler Derneği'nin 'En iyi Oyun Yazarı' ödülünü kazandırdı.

Köyden kente göç ekseninde gelişen ve gerek dili, gerekse yarattığı atmosferle bütün romanları arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan Bereketli Topraklar Üzerinde'de (1954'teki ilk baskısında 288 sayfa olan romanı yeniden yazarak genişletti ve 1964'teki ikinci baskısı 427 sayfa olarak çıktı), pamuk tarlaları, büyük toprak sahipleri, ırgatlar ve ırgatbaşıları; çırçır fabrikaları, patronlar, işçiler; saz, bar ve genelevleriyle Çukurova gerçeğini ve Adana'yı olanca çarpıcılığıyla resmeder.

Orta Anadolu'nun köylerinden birinde toprakları olmadığı için barınamayan üç arkadaşın (İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali, Köse Hasan) Çukurova'ya pamuk toplamaya inişlerinin çerçevesinde gelişen Bereketli Topraklar Üzerinde, yer yer J. Steinbeck'in Gazap Üzümleri adlı romanından etkiler taşımakla birlikte, iş ve ekmek parası peşinde önce verimli topraklara, daha sonra da kente gerçekleştirilen göçü son derece dramatik gözlemler ve çarpıcı bir dille verir. Tarlada, toprak sahibi ağa, yardakçısı ırgatbaşları ve tarım işçileri arasında yaşanan çıkar çelişkilerini, kentte fabrikaya taşıyarak işçileşme sürecindeki insanı bekleyen sömürü zincirini örnekler. Ancak gerçekçi tutumunun doğrudan yansıması olarak ele aldığı tipler henüz kişisel çıkar hesapları peşinde kendi bireysel kuruluşlarını ararlar.

Orhan Kemal konularını Adana ve Çukurova yöresinin yaşantı ve tiplerinden alan Vukuat Var, Hanımın Çiftliği, Kanlı Topraklar, Kaçak adlı romanlarında da gene büyük toprak sahipleri ile tarım işçileri arasındaki sömürü ve baskı çerçevesinde yaşanan sorunlu ilişkileri; tarımdaki makineleşmenin tarım işçiliği üzerindeki etkilerini işledi. Bu romanlarında toprak ağası-tarım işçisi, fabrikatör-işçi ilişkilerini yansıtan Orhan Kemal, mirasyedisinden küçük memuruna, ırgatbaşlarından ustabaşlarına, sıtma ve trahom hastalığına yakalanmış küçücük çocuklardan 'artist' olma özentisi içindeki kızlara kadar alabildiğine geniş bir panorama çizer. Murtaza ve Gurbet Kuşları ise köyden kente göçmüş, iş ve aş peşindeki insanın kente uyum çabasının anlatıldığı romanlardır. Murtaza ile, fabrika patronlarına kul köle olan, bütün fabrika çalışanlarına olduğu kadar fabrikada çalışan kendi yakınlarına da çalışmayı zehir eden, görevi ne körü körüne bağlı fabrika bekçisinin kişiliğinde ölümsüz tiplerinden birini yaratır. Murtaza 1952'de Ulvi Uraz tarafından 'Bekçi Murtaza' adıyla tiyatroya uyarlanarak sahnelendi.

Orhan Kemal, konularını kentten alan, kentli insan tiplerine yer verdiği romanlar da yazdı, ancak kentin kenar mahallelerinden, dar gelirli insanların yaşama sorunlarından uzaklaşmadı. El Kızı'nda, dar gelirli bir çevrede yaşamak zorunda kalarak kendi toplumsal konumundan geriye itilmiş bir kadının mutsuz evliliğini; Suçlu, Sokakların Çocuğu ve Arkadaş Islıkları adlı romanlarında hayaller, ele geçirilemez maddi imkânlar, yoksulluk ve eğitimsizliğin suça ittiği çocuklar ve gençlerin tükenen yaşamlarını anlattı. Müfettişler Müfettişi ve Üç Kağıtçı ise taşradaki yöneticilerin 'resmi' kimliklerini kullanarak yoksul ve saf halktan nasıl yararlandıklarını dile getiren, yöresel ağızlara yer vererek esprili bir dile yaslanan toplumsal yergi romanlarıdır.

Gerek öykülerinde, gerekse romanlarında gözlem gücündeki yetkinlik, yaklaşımındaki gerçekçi tutum ve anlatımındaki akıcılıkla öne çıkan Orhan Kemal, gözlem gücündeki yetkinliğini, yapıtlarına son derece çarpıcı diyaloglar aracılığıyla yansıtmış ve bu yönüyle Türk edebiyatının 'diyalog ustası' olarak anılmıştır. Gerçekçi tutumunun bir yansıması olarak, ele aldığı tipleri idealize etmeden, zaafları, küçüklük ve kötülükleriyle birlikte aktarması ise gerek olaylar, gerekse kişilerindeki sahicilik duygusunu desteklemiştir. Öykülerinin klasik anlatım tarzı bakımından Ömer Seyfettin'e, toplumsal içeriği bakımından Sabahattin Ali'ye yakın olan Orhan Kemal'in daha çok gözlem ve izlenim gerçekçiliğine dönük öykülerinde gerilim yoktur. Önceleri diyaloglarda şive özelliklerine yer verirken sonraları bunu en aza indirdi. Yalın ve süssüz anlatımını hiç bozmadan anlattığı insanların sorunlarını yansıtırken kinsiz, herkese karşı sevecen ve umutlu bir yaklaşımı benimsediği görüldü. Orhan Kemal, çağdaş Türk roman ve öykücülüğünde toplumcu gerçekçi akımın en etkili adlarından birisi olarak kabul edildi."(4)

Yapıtları

Öykü: *Ekmek Kavgası*, İst: Varlık. 1949; Sarhoşlar, İst: Varlık. 1951; Çamaşırcının. Kızı, İst.: Yeditepe, 1952; Grev, Ank.; Seçilmiş Hikâyeler, 1954; 72. Koğuş, İst; Ekicigil Mtb., 1954; Arka Sokak, İst., Yeditepe, 1956; Kardeş Payı, Ank., Seçilmiş Hikâyeler, 1957; Babil Kulesi, (Mizah Öyküleri) İst., Düşün, 1957; Serseri Milyoner, (uzun öykü) İst; Ekincigil, 1957; Dünyada Harb Vardı, İst; Ataç, 1963; Mahalle Kavgası, (uzun öykü) Pınar, 1963; İşsiz, İst; Barış, 1966; Önce Ekmek, İst: Yeditepe, 1968 (Bütün öyküleri şu kitaplarda toplandı: Yağmur Yüklü Bulutlar, Ank., Bilgi, 1974; Kırmızı Küpeler, Ank., Bilgi, 1974; Oyuncu Kadın, Ank.; Bilgi, 1975; Serseri Milyoner/ İki Damla Gözyaşı, Ank.; Bilgi, 1976).

Roman: Baba Evi, İst., Yeditepe, 1949; Avare Yıllar, İst.. Varlık, 1950; Cemile, İst; Varlık, 1952; Murtaza, İst: Varlık, 1952; Bereketli Topraklar Üzerinde, İst; Remzi, 1954 (genişletilmiş yeniden basım 1964); Suçlu, İst; Remzi, 1957; Devlet Kuşu, İst; Düşün, 1958; Vukuat Var, İst; Remzi, 1958; Dünya Evi, Ank.; Dost, 1958; Gâvurun Kızı, İst; İbrahim Gezer, 1959; Küçücük, (uzun öykü) İst.; Varlık, 1960; El Kızı, İst; Ak, 1960; Hanımın Çiftliği, (Vukuat Var'ın sonu) 1961; Eskici ve Oğulları, İst.. Ak, 1962 (yeni basım Eskici Dükkânı, İst: Cem, 1970); Gurbet Kuşları, İst; Varlık, 1962; Sokakların Çocuğu, İst., Altın Kitaplar, 1963; Kanlı Topraklar, İst: Remzi, 1963; Bir Filiz Vardı, İst: Varlık, 1965; Müfettişler Müfettişi, İst.; Varlık, 1966; Yalancı Dünya, İst; Ağaoğlu 1966, Evlerden Biri, İst. May 1966; Arkadaş Islıkları, 1968; 1969; Üç Kâğıtçı, İst: Tekin, 1969; Kaçak, İst: Altın Kitaplar 1970; Tersine Dünya, İst: Yön, 1986.

Oyun: Orhan Kemal'in doğrudan doğruya oyun olarak yazdığı tek yapıt 1965'te Şehir Tiyatrolarında sahnelenen İspinozlar'dır. (3 perde, İst: Varlık, 1965); daha sonra Yalova Kaymakamı adıyla sahneye konmuştur. Ayrıca öykü ve romanlarından uyarlanarak sahnelenen dört oyunu daha vardır: 72. Koğuş, Bekçi Murtaza, Eskici Dükkânı; Kardeş Payı.

Anı: Nâzım Hikmetle Üç Buçuk Yıl, İst: Sosyal, 1965.

Röportaj: İstanbul'dan Çizgiler, (çizgiler F.Öngören) İst: Sinan, 1971.

Çocuk Kitabı: Küçükler ve Büyükler, İst: Ant, 1971.

İnceleme: Senaryo Tekniği ve Senaryoculuğumuzla İlgili Notlar, 1963

Filme Çekilen Eserleri: Yapıtlarından Suçlu (yön. A.Yılmaz, 1960); Devlet Kuşu ("Avare Mustafa" adıyla. Yönetmen Memduh Ün, 1961 ve "Devlet Kuşu" adıyla 1980); Sokakların Çocuğu (Üç Tekerlekli Bisiklet" adıyla, Yönetmen Lütfi Ömer Akad, 1962), Murtaza (Yönetmen Tunç Başaran, 1965; "Bekçi" adıyla, Yönetmen Ali Özgentürk, 1984); El Kızı (Yönetmen N. Saydam, 1966); Sokaklardan Bir Kız (yön. N. Saydam, 1974); Bereketli Topraklar Üzerinde (Yönetmen Erden Kıral, 1979); Kaçak (Yönetmen Memduh Ün, 1982); 72. Koğuş (Yönetmen E. Tokatlı, 1987); Eskici ve Oğulları (Yönetmen Ş. Gök, 1990); Tersine Dünya (Yönetmen E. Pertan, 1993) filme çekildi.

Aldığı Ödüller

1948'de Varlık dergisinin düzenlediği bir yarışmada "en çok beğenilen" öykücü seçildi: Kardeş Payı ile 1958 Sait Faik Hikâye Armağanı; 72. Koğuş ile 1968 Ankara Sanatsevenler Derneği "Yılın En Başarılı Oyun yazarı" Ödülü; Önce Ekmek ile 1969 Sait Faik Hikâye Armağanı (F. Baysal ile paylaştı). 1969 TDK Hikâye Armağanı.

Emekçileri Yazan Bir Emekçi

"Orhan Kemal, öykücülüğünün, romancılığının yanında, bir oyun yazarı olarak da sahnelerimizin vazgeçemediği yazarlardan biridir."(5)

"Toplumcu gerçekçi usta öykücü, romancılarımızdan Orhan Kemal, bir emekçi olarak hayata katıldığı, bir yazı emekçisi olduğu için emeğiyle geçinmeye çalışan yoksul insanları anlatmıştır Kendi yaşadıklarından örnekleyerek yapmıştır bunu."(6)

"Canlandırdığı kişilerin dünyasını, insan ilişkilerini, sürüp giden olayları neredeyse baştan sona kişilerini konuşturarak sergiler. Bu konuşmalarda gösterdiği ustalık onun oyunlarını da başarılı kılmıştır."(7)

"Orhan Kemal, öykülerini iki temelde yapılandırıyor. İlki iyimser yapı, ikincisi insan sevgisi... Öykülerinde değişmeyen, her ne olursa olsun, koşullar neyi getirirse getirsin karşımıza çıkan paydaş yapı bizi hep aynı olguyla karşı karşıya bırakıyor. İyimserlik, insan sevgisi..."(8)

"O yapıtlarıyla, bilinçli ve kötü koşulları aşacak direngenlikte örnekler vermek istiyordu gençlere..."(9)

Hasılı, yapıtları ve yaşadıklarıyla "Orhan Kemal çocuksu bir adamdır. Orhan sevgiyle doludur. Orhan kahveleri, kenar mahalleleri, işçileri ve hamalları -ki çoğu onun yakın arkadaşıdır- delicesine sever."(10)

"Fener, Küçük Pazar, Unkapanı, Cibali gibi kimi İstanbul semtleri onun öykü ve romanlarında adı sık sık geçen yerlerden bazılarıdır. Cibali denince akla şimdilerde Kadir Has Üniversitesi olan Cibali Tütün Fabrikası gelir. Haliç kıyısında kurulu bu fabrika Cibali'den Eminönü ve Sirkeci'ye kadar uzanan semtleri birer işçi semti yapmıştır. Karşısı Ha-

liç Tersanesi'dir. Orhan Kemal 1954 ve 1966 yılları arasında Cibali'de, bu daracık sokakları, ahşap evleriyle insanların 'ekmek kavgası' verdiği şirin işçi semtinde yaşadı.

Cemile romanında mahalleyi şöyle tarif eder; 'Çürümüş, tahta, paslı teneke ve kerpiç yığınlarından ibaret evleriyle işçi mahallesi sanki bir seldi, bir seldi de bu sel, uzak, çok uzaklardan yuvarlana yuvarlana, köpüre köpüre, korkunç anaforlar yapa yapa gelmiş, yıllardan beri mahallenin nabzı gibi atan fabrikanın ağı, beyaz taşlarla örülü, kalın, sağlam ve yüksek dört duvarına yandan yüklenmiş, ama duvarları aşamadan takılmış kalmıştı.

Burada iki katlı bir evde ufacık bir odada Türk Edebiyatının unutulmaz romanlarını yazdı. Semtinin bütün insanları gibi yoksuldu, beş parasızdı ama kalemini satmadı. Şimdi o, bu mahalleyi bırakıp gideli uzun yıllar bile geçmiş olsa, onu buralarda yaşarken tanıyanlar arkasından dürüst bir insan olduğunu ve komünistlikten içeri alındığını hatırlıyorlar. Orhan Kemal adı bir efsane gibi hâlâ yaşıyor Cibali'de."(11)

Nâzım'ın Rahle-i Tedrisi

"Asıl adı Raşit Kemali Öğütçü olan Orhan Kemal, çırçır fabrikalarında işçilik, dokumacılık, katiplik, ambar memurluğu gibi işlerde çalışmaya başlar. O sıralar en büyük merakı polisiye roman okumak ve futbol oynamaktır. İşler artınca spora veda eder ama okumaktan asla vazgeçmez.

'Ve kendi kendimi yetiştirme çabası... Elime ne geçirdimse okudum... Bilimsel kitaplardan felsefeye, sosyolojiye kadar ne buldumsa okudum. Sanıyorum annemden gelen 'müsbet bilimlere eğilim' olacak, metafizikle bağlantım hemen hemen hiç olmadı... Kendi kendimi müsbet bilimlerin ışığı ve doğrultusunda yetiştirmeye çalıştım... Genel olarak marksizim ile ilintim çok sonraları başladı... Hayata bakış, bazı sonuçlara varış, derken hapishane... Hapishane benim için bir çeşit üniversite oldu diyebilirim... Hikâyeci, romancı kabiliyetim orada keşfedildi...'(12)

Hapishane yılları Orhan Kemal'in yaşamında bir dönüm noktasıdır. Hapishaneye ilk şiirlerini yazdığı askerlik sırasında girer. Askerde Nâzım Hikmet'ten, onun şiirlerinden övgüyle söz edince, 'yabancı rejimler lehinde propaganda yaptığı' gerekçesiyle yargılanır ve beş yıl hapse mahkûm olur. Ama rastlantı tanrısı bu defa onu yalnız bırakmaz. Bursa'da yatarken Nâzım Hikmet, bulunduğu cezaevine nakledilir. Kısa sürede Nâzım'la dost olup, odasına taşınmayı başarır. Ama bu Orhan Kemal'in beklediği gibi eğlenceli saatlerin değil, sıkı bir eğitim döneminin başlaması demektir. (...)

Orhan Kemal her gün yedi sekiz saat ders çalışır. Bir gün Nâzım'ın eline rastlantı sonucu Orhan Kemal'in bir roman başlangıcı geçer. Şair ilgilenir. Kısa öykü yazmasını söyler. Böylece o zamanki ismiyle Mehmet Raşit Öğütçü'nün öykücülük serüveni başlamış olur. Fransızca'nın yanı sıra dünya edebiyatı, felsefe, ekonomi-politik dersleri de alan genç yazarımızın ilk öykülerini gören Nâzım yanılmadığını anlar. İşçileri, emekçileri çok iyi tanıyan Orhan Kemal öykülerinde gerçekçi portreler çizmektedir.

Raşit Öğütçü'nün Orhan Kemal'e dönüşmesi de o yıllara rastlamaktadır. Artık yazarımızın öyküleri çeşitli dergilerde yayınlanmaya başlamıştır ama ne yazık ki bunlardan eline para geçmemektedir. Nâzım, Orhan'ın 'Güllü' ve 'Asma Çubuğu' adlı öykülerini İkdam gazetesinde gece sekreteri olan Kemal Sülker'e gönderir ve telif hakkı alınmasının önemini vurgulayan bir de not ekler. Kemal Sülker öykülerin altına Orhan Kemal takma adını yazarak, yazıişleri müdürüne, 'bunları ben yazdım, telif hakkı için muhasebeye bildir de paralanalım' der. Böylece Orhan Kemal adı doğmuş olur.

Orhan Kemal hapishaneden çıkınca sık sık işsiz kalarak çeşitli mesleklerde çalışmayı sürdürür. Bu arada öykülerini dergilere yollar. Kalemi günden güne yetkinleşmektedir. Derken roman yazma sevdasına kapılır. Onu ilk destekleyen yine Nâzım'dır. 'Hemen başla', diye yazar hapishaneden."(13)

Ve O Derdi ki...

Sözü O'na bırakalım...

"Hayatımda benim köy problemim var. Yani babam çiftçilik yapıyordu. Ama çiftlik işletiyordu, çiftlik beyi idi. Ağasıydı. Çocukluğum böyle geçti. Bir takım intibalar almışım çocukluğumda, bilmeyerek. Gün geldi, zaman geldi, yurdumu, insanlarımı sevdiğimi anladım. Yurdumun kalkınmasını, gelişmesini, batı ülkeleri ayarında ülkeler seviyesine çıkmasını istiyordum. Bu neden olmuyordu? Nedenlerini, niçinlerini aradım. Bunu aramak beni bir takım sosyal problemlerle karşılaştırdı. Bu sosyal problemlerin daha köklerine inerek, gördüm anladım ki, ülkemde de bütün geri ülkeler gibi istismar hâdisesi var. Peki bu ne olacaktı? Bu, büyük bir haksızlıktı... Bu haksızlıkla savaşmak için kendimde hazırlık mı buldum, gücüm yettiği kadar bunu belirtmek mi istedim? Bilmiyorum nereden geldiğini... Memleketimin insanlarının kalkınmasını, refahının yükselmesini istedim...

"Evet, belirtiyorum. Ben, gerçek milliyetçi, yurdunu seyen bir insan sıfatıyla, memleketimin kalkınmasının gerekleri üzerinde fikir yordum. Fikir yormakla da kalmadım. Bu tip romanlar yazmakla fiilen mücadeleye katılmış oluyorum... Karınca kararınca...

"Sanatçı, istediği anda sıradan insanları ağlatabilen, güldürebilen, öfkelendirebilen insandır. Fasarya insan değil. (...) Yirminci yüzyılın problemi yok mu, bana öyle geliyor ki, ondokuzuncu yüzyılın kültürü, gerçek yazara, gerçek ondokuzuncu yüzyıl romancısına ne kadar ışık tuttuysa, yirminci yüzyılın romancısına yirminci yüzyılın kültürü bire on nisbetinde ışık tuttu. Artık, onda bir nisbetinde olan ışıklar üzerinde değil de, yirminci yüzyılın o daha büyük objektiflerle romancıya verdiği imkânlardan faydalanarak, Balzac'ları, Dostoyevski'leri, falanları -evet büyük, devirlerinde çok büyük sanatçılar- bir tarafa bırakın. Onların meselelerini de bırakın bir tarafa... Çünkü artık onların meseleleri ilim haline gelmiş; onlar belki takribi konuşuyorlardı, kontrol ediyorlardı bu işleri... Bir insanın sefaleti nereden geliyor? Artık çağımızda, insanın sefaletinin nereden geldiğini biliyoruz. Bunun üzerinde durmağa ihtiyacımız yok. Dostoyevski'nin devrinde psikiyatri, Freud yoktu. Bugün var. Balzac'tan, Dostoyevski'den çok daha ileri, çok daha mücehhez durumdayız. Balzac'lar, Dostoyevski'ler, büyük romancılar olmakla beraber, artık onları bir kenara bırakıp, bizi XX. yüzyılın büyük romancısı yahut gerçek romancısı olabilmeyi, bu problemi, araştırmak durumundayız. Bana öyle geliyor; belki yanılıyorum...

Çok iyi bildiğim insanları mümkün olduğu kadar işlemek... Ama bunu isterken bende hâkim olan unsur şu oluyor: Peki niçin yazıyorum ben bunu? Ben bu gurbetçi işçileri seviyor muyum? Acıyor muyum onlara? Yoksa bunların iptidailiğine, cahilliğine, kepazeliğine kızıyor muyum? E, şöyle bir kendimi yokladığım zaman, acıyorum. Hattâ Tahir Alangu -Kemal Tahir'le müşterek dostumuz Tahir Alangu- beni bir romanımdan dolayı böyle suçladı: 'İnsanlara acıyor yahu! Bırakmıyor, bakalım insanlar ne olacak?' Ne olacak? O, suçlu, düşecek, sefil, perişan düşecek, şunu yapacaklar, bunu yapacaklar...

E, ben buna tahammül edemedim. Edemiyorum yani... Çünkü onu ben, kendi çocuğum, kendi evlâdım yerinde görüyorum, istemiyorum yumruklanmasını, parçalanmasını, ezilmesini... Buna tahammül edemiyorum. Tahir Alangu orada haklı, insanlığının... Yani dünyalarının yıkılmamasına... Dünyalar sözünü, bir parça şey olarak söylüyorum, dünya bir tane, malûm, değil mi? Fakat yüzyıllar boyunca gelip geçen insanları kasdediyorum. Yıkılmaması insanın sağduyusundan geliyor. Ben de biliyorum insan, yer yer rezil, kepaze, âdi. Her rezalet onda mevcut. Ama buna karşılık, buna rağmen insan mahvolmuyor. Yıkılmıyor, fakat yıkılan bir yerden diriliş...

Yeni bir ayaklanış, yeni bir kültür yükseliyor, Arap medeniyeti yıkılmış, yerine Roma bilmem nesi çıkmış; Roma yıkılmış yerine bilmem ne çıkmış olduğu gibi... Bunu daha basite, daha sadeye irca edersek bir lâf vardır, bu da basma kalıp bir lâftır aslında ama, nefsimde tecrübe ettiğim için söylüyorum, örnekler de verebilirim - insanın, insanın en kötüsünün, en fenasının bir tarafı, bir yanı iyi. Yani adam, yüzde seksen fena da. yüzde yirmi iyi; yüzde doksan kötü de yüzde on iyi bir tarafı var... Bir yanı var insanın. E, bunu hayat boyunca denedim tecrübe ettim, insanın sahiden iyi bir yanı var. Yani insan şu: Mesela, hırsızlıktan mahkûm adam. "Hırsız" dediğin zaman kızıyor. Yani hırsızlığı kötü bir şey olduğunu bile bile yapıyor. Efendim, affedersiniz 'Puşt' dediğin zaman kızıyor; ama puştluğunu yapıyor pekâlâ, ben de biliyorum puşt dediğin zaman kızıyor.

İşte insanlığın en iyi tarafı bence bu oluyor. Kötü bildiğin şeyleri elinde olmayan sebepler dolayısıyla şey yapsa bile, onun fena olduğunu bilerekten, ona karşı koyuyor ve ondan yana olmuyor, yani iyilikten yana oluyor. Ve neticede şuna vardım: İnsan, doğal olarak fena değil, kötü değil. Onu toplumun sosyal şartları kötü yapıyor. Hırsız yapıyor, katil yapıyor. Eşkıya İskender yapıyor, efendim şunu yapıyor, bunu yapıyor..."(14)

"Sonuç Yerine"

"Orhan Kemal'i kaybettiğimiz 1970'ten bu yana dünyada ve ülkemizde pek çok şey değişti ama bir çok şey de hiç değişmedi. Mevsimlik işçilerin, ırgatların Çukurova ve Ege'deki tarla kıyılarındaki sefalet manzaraları, varoşlardaki, kırsal kesimdeki ekmek kavgası hız kesmeden devam ediyor. İşsizlik, yoksulluk, açlık, güvencesizlik bitmedi. Yokluk ve sıkıntılarla yaşamaya çalışan insanlarla her an her yerde karşılaşıyoruz. Toplumsal, ekonomik çelişkiler eskisinden daha yakıcı. Çok adaletsiz koşullar içinde yaşıyoruz. Onun sokak çocukları giderek çoğalıyor, daha fazla suça itiliyor. Ailesini geçindirmek için bedenini satan kadınlar da çığ gibi büyüyor.

Babalar kızlarını, küçük çocuklarını pazarlıyor yürek yakıcı bir biçimde. Çünkü Orhan Kemal'in döneminde henüz bozulmamış olan da bozuluyor günümüzde. Toplumsal değerlerin en güvenilir olanları bile yıkılmakta ne yazık ki. Orhan Kemal'in insanları daha büyük kayıplarla ve benzer koşullarda ama sayıları daha da artmış olarak aramızda yaşamayı sürdürüyorlar kısaca. Onlar yaşadıkça Orhan Kemal de yaşayacak, yaşıyor ve gözü hâlâ üstümüzde dolaşıyor.

Bu noktada şaşılacak olan, bütün bu yaşananların artık pek az ya da hiç yazılmıyor yani edebiyatımıza güçlü bir biçimde yansımıyor oluşu. Ne-

dense artık bunlarla uğraşmıyoruz. Günümüzde gerçeği yazmanın ve daha adil bir dünya istemenin modasının geçtiği düşünülüyor. Daha doğrusu öyle sanılıyor ve küçümseniyor. İnsana bakış açısı gittikçe daralıyor. Kültür sanayiinin insan imgesi güzelliği, zenginliği ve eğlendirici olmayı önemsiyor. Anadolu ve halk imgesi edebiyatın dışında, çağdaş ağa tiplemeleri, düzmece aile dizileri, mafyatik ilişkilerle hayat bulmaya zorlanıyor. Bu sığ ve aldırışsız ortamda Orhan Kemal okumanın tam zamanıdır diye düşünüyorum. Kendi kendimizle yeniden karşılaşmak ve tanışmak için.

Özellikle Orhan Kemal'i bilmeyen, tanımayan genç kuşağın hayata, insana, gerçeğe bakışta yeni ve farklı algılama boyutları kazanmada bu büyük ustayı okumaya çok ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum."(15)

Evet, evet "Orhan Kemal'i okumak; önemli, daha doğrusu gerekli. Yeni kuşakları zaman kaybetmeden onunla tanıştırmamız, buluşturmamız gerek."(16) Bu "olmazsa olmaz"

Çünkü, "56 yıllık kısa sayılabilecek ama yoğun yaşanmış bir ömürden kalanlar. 1930'ların Adana'sında türlü işlerde çalışan bir genç, 1940-43 arasında Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le geçirilen üç buçuk yıl, 1950'de İstanbul'a göç. Bundan sonrası yazarlık yaparak yaşama savaşı. Yaklaşık 20 yılda yazılmış 50'ye yakın kitap. Romanlar, öyküler, oyunlar, senaryolar...

Yaşamı boyunca hiç kimseyle, hiçbir toplulukla çıkar ilişkisine girmemiş; yazarlığını, özgürlüğünü ve yoksulluğunun onurunu sonuna kadar korumuş bir kişilik.

Oturduğu semtler: Fener, Cibali, Fatih, Basınköy.

Yoksul mahallelerde, yoksul kahvelerinde yaşanılarak geçirilmiş yıllar.

Yaşamı bu denli yalın, sıradan olmasa, yapıtları da böylesine lekesiz, aydınlık olur muydu?

Yoksulluktan gelmiş birçok büyük yazar vardır. Ama ünlendikten sonra da yoksul kalmayı sürdürmüş büyük yazarlar var mıdır, bilmiyorum.

Zenginleşmek, düzenle uyumun da yollarını açar çünkü. Düzenle alışverişe girme, alma-verme ilişkisine sokar insanı.

Bu ilişkilerin uzağında yaşadı Orhan Kemal. Yalnızca yazarak geçinme yolunu seçti. Ne devletle ne de sermayeyle işi oldu. Salt insan, salt yazar olarak yaşadı ve yazdı. Yapıtlarındaki çocuksu saflık duygusu belki bu yüzden hiç kaybolmadı.

1958'de 'Dost' dergisinde kendisiyle bir söyleşi yapan Asım Bezirci'ye şöyle söylüyor:

'İnsan sevdiklerinin refahını ister. İstemekle de kalmaz, bu refah ve mutluluğun gereklerini arar, bulur, açıklar. Ben de bu işi yapıyorum. Yurdumun ve yurdumun insanlarının mutluluğu, benim ve çocuklarımın da mutluluğu demektir. Yani, milletim gelişirse, ben de, bana bağlı olanlar da gelişir, iyi günlere erer. Ben kalemimi, aslında öteki milletlerden hiçbir bakımdan geri olmayan milletimin gelişmesini engelleyen şartlara karşı koymuş bir yazarım. Tuttuğum yolda gücüme yürüyorum, yürüyeceğim. Yazmamak, kendimi ödevlendirdiğim kutsal ödevimden kaytarmak olmaz mı?'

Bugünün yazarları, Orhan Kemal'e bakınca ne görüyorlar dersiniz?"(17)

Yanıt; A. Alper Akçam'ın satırlarında: "[Star denilenler] özgür birer özne olamaz. Onlar, yaratılmış simgeler olarak kendilerini yaratan kültürel aracın ve toplumun denetimi altındadırlar. Yaratılan bu starları yaşatan da onun yaratıcılarıdır"!(18)

Dipnotlar

1 Adnan Yücel.
2. *"Orhan Kemal 90 Yaşında"*, Evrensel, 17 Eylül 2004, s.13.
3. Derviş Şentekin, *"Orhan Kemal Yok Satacak"* Radikal, 12 Eylül 2004, s.23.
4. *"Orhan Kemal'in Yaşamı"*, Ünlem Dergisi, No:4, Mart-Nisan 2004, s.12-14.
5. M. Sadık Aslankara, *"Yeniden Keşfin Heyecanı"*, Cumhuriyet, 15 Eylül 2004, s.15.
6. Adnan Özyalçıner, *"Edebiyatın Dünü Bugünü"*, Evrensel, 1 Şubat 2004, s.12.
7 Konur Ertop, *"Orhan Kemal'in Romanla Tiyatroyu Buluşturan Oyunları, Çevremizde Bugün de Kaynaşan İnsanları Yansıtıyor"*, Ünlem Dergisi, No:4, Mart-Nisan 2004, s.20.
8. M. Sadık Aslankara, *"Orhan Kemal'in Öykücülüğü"* Cumhuriyet Kitap, 24 Haziran 2004, s.24.
9. Sennur Sezer, *"Orhan Kemal'in Kadın Kahramanları"* Ünlem Dergisi, No:4, Mart-Nisan 2004, s.23.
10. Yaşar Kemal, *"Orhan Kemal Üstüne Anılar"* Ünlem Dergisi, No:4, Mart-Nisan 2004, s.18.
11. Turgay Keser, *"Cibali'de Bir Orhan Kemal Yaşadı..."* Evrensel, 2 Haziran 2004, s.12.
12. Orhan Kemal, Politika Gazetesi, 3 Haziran 1976.
13. Ahmet Ümit, *"Yeniden Hoş Geldin Usta"*, Radikal Kitap, Yıl:3, No:186, 8 Ekim 2004, s.10-11.
14. *"Orhan Kemal'in Söyledikleri"*, Ünlem Dergisi, No:4, Mart-Nisan 2004, s.28.
15. İnci Aral, *"Orhan Kemal Yaşıyor"*, Radikal Kitap, Yıl:3, No:186, 8 Ekim 2004, s.9-10.
16. Nalan Karsan, *"Sevdiğim Orhan Kemal"* Cumhuriyet Kitap, No:746, 3 Haziran 2004, s.11.
17 Turgay Fişekçi, *"Orhan Kemal'i Özledim"*, Cumhuriyet, 17 Mart 2004, s.14.
18. A. Alper Akçam, *"Yazar mı Star mı?"*, Agora Dergisi, No:41, Ocak-Şubat 2005, s.40.

İmgelerimizi Kaybetmedik Daha
(Şiirler)

Mustafa Tabak

İNSANCIL YAYINLARI

HEP YOLDA

Berrin TAŞ

13 Nisan 2005

Hep yoldayım
yorulmayı unuttum

Eski şiir defterlerim arasında buldum bu iki dizeyi. Ne işe yarayacaklarını pek de bilemediğim için öylece bırakıvermişim. Hiçbir şiirimde de kullanmadım.

Şiir üzerine yazmaya başlayacağım bu yazılara bir başlık arıyordum. Sözcükler arasında dolaştım. Önce spektatos kavramı... sonra akarsu konuşmaları... ateş sözcükler güncesi zihnimde gezinip durdu.

Spektatos kavramına Ö. N. Soykan'ın *Anarşizm ve Felsefe* konulu paneli açış konuşması metninde rastladım. Kavramın içeriğini sevdim. Ortaçağ kalelerinde yüksek kulelerin üstündeki gözlemciler. Bu gözlemciler yüksekten bakıyor ve olabildiğince geniş bir ufku dört bir yandan görebiliyorlar. Spektatos anlamlı bir kavram, ama ben Türkçe başlık istiyorum. Şair konuştuğu ve yazdığı dilde sözcük bulamazsa boşuna yazmasın. Sonra *Akarsu Konuşmaları* demeyi düşündüm. Yine bir kenara atılıvermiş üç dizemi bulmuştum eski defterler arasında.

Binlerce yılın suskunluğuyla geliyorum
içimde akarsular oynaşır
çağıldayan bir pınar sözcüklerim

Ardından *Ateş Sözcükler Güncesi... Şiir Atölyesi*'nde sözün insanı sarsan gücünden sık sık söz ediyorum nasılsa... Fakat, hiçbiri tam sarmadı beni. Hep eksik kalan bir yan var başlıklarımda. Anlaşılan ben şiirle uğraşırken geliştirdiğim ayrıntıcılığı bir başlık ararken bile sürdürüyorum.

Dün akşam *Şiir Atölyesi*'nde ikinci saat benim bir şiir metnim irdelendi. İlk saat Mehmed Kemal'in *Acılı Kuşak*, ikinci saat benim *Güzel Nedir* başlıklı yazım. 1994'te Ankara'da verdiğim bir konferans için hazırlamıştım. Şiir estetiğimi anlattım orda. Yazının sonunda *"insana ve yaşama adanmış bir şiiri sürekli aramak üzere yola çıktığımı"* söylemişim. Yeni bir dil oluşturmanın önemini vurgulamışım.

Dün akşam metin çalışması bitince Ferit Bey sordu, *"Sürekli aramaktan söz ediyorsunuz. Peki buldunuz mu o dili. Bulduğunuzu düşünüyor musunuz."* *"Hayır."* dedim. *"Şiir yazma becerimi geliştirdim. Şiirime yeni kavramlar girdi. Bilgi birikimim genişledi. Hepsi tamam ama aramaktan vazgeçersem şiirim biter. Bir sözcüğü aramak için uğraşıp duruyorum yine. Şu sözcük tam vermek istediğim anlamı karşılamıyor. Bu sözcük çok eskimiş, günümüzde bile kullanımdan düşmüş. Öteki sözcük çok güzel ama çalıştığım şiire tam oturmadı derken şiirime en uygun anlatımı bulmak için didiniyorum. Ben hep yolda olmayı seçtim. Varoluşçu bir yanım var"* dedim.

Sabah uyandığımda başlığımı bulmuştum.
Hep Yolda.

14 Nisan 2005

Hep yolda olmak beni iyi anlatıyor. Hiç durmadan yürümeyi, mücadeleyi çağrıştırıyor. Eylemli yaşamayı, her an uyanık, diri, coşkulu yaşayabilmek için kendine emek vermeyi...

Hep yolda olmak ağaçlar arasında, çiçekler arasında, insanlarla birlikte yürümek. Belki ömrün boyunca ulaşamayacağını bildiğin daha güzel, insani bir dünya için...

Hep yolda olmak ölene dek bitmeyecek bir süreç. Pislikler arasında yürürken bile insanlığını korumak. İnsan onurunu her türden çıkarın üstünde tutmak.

Hep yolda olmak, kendini sürüden ayırmak. Yaşamın türlü yansımalarını reddetmemek. Acıyı da sevinci de, yaşamanın koşulu bilmek. Olgunlukla karşılayabilmek...

Hep yolda olmak, Heidegger'in *Dasein* kavramıyla belki daha güzel anlatılır. Orada olma, dünyada olma anlamına gelen Almanca terim.

"Heidegger'e göre dünyada olma, insanın kendisini çevreleyen nesnelerle ve içinde bulunduğu toplumun üyeleriyle, onlarla ilgilenme ve onlara dikkat etme anlamında belirli bir ilişki içinde bulunmasıyla belirlenir." (*Felsefe Sözlüğü*, Haz. Ahmet Cevizci, Paradigma Y.)

Heidegger'e göre *Dasein*'ın önceden belirlenmiş bir özü yok. Geleceğe atılıp, projeler yaratarak, kendini yaratma özgürlüğüyle kendini kurar. Dasein'ı ilgilendiren kendisinin ne olduğudur. Dasein'ın üç varoluşsal yapısına zamanın üç boyutu karşılık gelir.

Existans, geleceği,
Olgusallık, geçmişi,

Düşmüşlük, şimdiyi gösterir. Ben existans eylemle ilgileniyorum. Existans eylem kişinin kendini öne sürebilmesiyle, seçimler yapabilmesiyle gerçekleşir. Seçimler yapabilen insan, yaşamı boyunca akıntıya kapılıp gidenlerin sözde varoluşuna karşın, gerçekten varolabilmek için uğraşır.

İnsanın kendi yaşamını seçebilmesi ve insani sorumluluğunu taşıyabilmesi varoluşunun birincil koşuludur. Bana sorarsanız bu tür bir varoluş hep yolda olmakla olası. Kesintisiz bir yürüyüş. Her gün yeniden başlayan gün. Sorunlu yanlarıyla insan ilişkileri. Yaşamı bütünüyle kişiliğini ortaya koyarak kucaklamak. Her gün yenilenen ben...

Kendi şiirim üstüne şunu söyleyebilirim şimdi. Benim şiirim kararlı, bilinçli bir çalışmanın sonunda ortaya çıkmış bir şiirdir. Biricikliğimi gerçekleştirmenin uzantısını şiirimde de görünür kılma çabamdır. Bu nedenle şiir atölyelerinde çalışmanın öneminden söz ederim sık sık.

Şiire yeni başlayanlara ödevler veriyorum. Hem insana, hem de çalışmanın önemine inanıyorum. Divan şiirini de bu açıdan yorumlamak gerektiğini düşünüyorum. Divan şairleri yaşamın her alanı için şiirler yazmışlar. İçki alemlerinin övüldüğü sakînameler, hamam eğlencelerini konu alan, hamamdaki güzelleri anlatan şiirler, hammâmiye'ler. Konuları birbirinden farklı mesneviler, aşk mesnevileri, din-tasavvuf mesnevileri. Din büyüklerinin padişahların, vezirlerin övüldüğü medhiye'ler. Yaşamın her alanı için yazılan daha birçok şiir biçimi. Her bir tür için ayrı vezin kalıpları.

Elbette bugün bizler için kaynak niteliğindeki bu çalışmaların tıpatıp yinelenmesinden söz etmiyorum. Bugünkü yaşayımızın her anı için şiir çalışmaları yapılması gerekliliğini anlatıyorum. Atölye çalışmalarında şiirle ilgilenenlere bir süreci yaşatmayı bu nedenle önemsiyorum.

19 Nisan 2005

İnsan ilişkileri benim için birincil sorundur. Nitelikli ilişkiler kurmak isterim. Şiire adanmış yaşantımın anlamlı olabilecek bir yanıdır bu. Yine de insani ilişkilerde bu güzelliği yakalamak çok zor. Çoğu zaman olanaksız.

Ben çoğunlukla kişilerin daraltıkları tekil benlerine toslarım. Amacım kimsenin canını sıkmak değildir. Bu benim ilişki kurma biçimim. Dolaysız ilişkiler kurmak isterim. Etik ve estetik ilişkiler.

Etik ilişkiler eylemli davranış biçimlerini gerektirir. Söz ve davranışların uyumunu. Yalan söylememeyi. Önce kendine yalan söylememeli insan. Kendini yenmeli.

Estetik ilişkiler incelik gerektirir. İçtenlikle laubaliliği karıştırmaz estetik davranan kişi. Ben insanlarla ilişkilerimde sorunu bu karıştırmada yaşarım.

Her iki ilişki biçiminde de kişilerin kendileri hakkında düşünmüş olmaları gerekir. Düşünürken de başkalarını değerlendirirken ortaya koydukları ölçütler kendileri için de geçerli olmalı. Kişiler çoğunlukla tüm güzel nitelikleri kendine yontmak eğilimindedirler. Bu eğilim onların kendine sağlıklı bakabilmesini ve beğenmediği yanlarını dönüştürebilmesini önler. Ben kendi ben'imi sakıntısızca ortaya koyarken kişilerin bu yanına çarparım. Bu çarpışma gürültülü de olabilir, sessiz de.

Bazen kimileri benimle kavga etmek ister, bunu davranışlarından sezerim. Ben durduk yere hırlaşmaktan hoşlanmam. Çamurda oynamayı sevmem. Hemen uzaklaşırım oradan. Bedenim orda olabilir ama ben gitmişimdir.

Kavga da nitelikli olmalı. Beni geliştirmeli. Madem ki tüm yaşantımı onurlu ve dik yaşamaya programlamışım. İnsan onurumu her tür çıkarın, uyduruk sevinçlerin, gelip geçici hazların üzerine yerleştirmişim. O halde kendimi çamurdan korumalıyım. Bu benim kendime karşı ödevim. Otomatik davranış biçimim. Öyle ya insanlar güzel güzel konuşarak anlaşabileceklerken neden hırlaşmalı..

Heidegger'e göre dasein, yani dünyada olma insanın kendisini çevreleyen nesnelerle, yaşadığı toplumun üyeleriyle belirli bir ilişki içinde olmasıyla belirlenir. Bu ilişkinin ne olduğunu söylemez Heidegger. Çünkü yaşamın anlamı nedir sorusuna verilecek yanıt, Heidegger'e göre bireye bağlıdır. Bu nedenle Heidegger'in bir ahlak felsefesi yoktur.

Feuerbach ise şunları söyler, *"(...) Fikirler yalnızca insanların birbirleriyle konuşmasından, iletişiminden doğar. İnsan tek başına değil, ancak başkasıyla birlikte kavrayışa, genel olarak akla ulaşır. (...) Benim dışımda başka şeylerin varoluşu hakkında edindiğim kanaat, dışındaki başka bir insanın varoluşu hakkında edindiğim kanaat vasıtasıyla dolayımlanmaktadır. Tek başıma gördüğüm bir şeyden kuşku duyarım, kuşkuya yer bırakmayansa ancak başkasının da gördüğü şeydir."* (Ludwig Feuerbach, *Geleceğin Felsefesinin İlkeleri,* s.126, Ara Yayıncılık, Birinci basım, Ağustos, 1991, Türkçesi: Oğuz Özügül)

Feuerbach'ın söylediklerine ben şunları ekleyebilirim. Kişiler ancak dürüstlükle ve açıklıkla kendi ben'lerini ortaya koyabildiklerinde gelişebilirler. İnsanlarla bir arada bulunma zorunluluğu, insan ilişkilerinin nitelikli olmasını gerektirir. Ancak nitelikli ilişkiler kişilerin gelişimini temel alan bir işlev edinebilir. Nitelikli ilişkiler insanın zenginliğidir. İnsan, öteki insanın karşısındayken aynı zamanda kendisiyle karşı karşıyadır. Bu karşı karşıya oluş insanı

geliştirir. İnsanlığımı derinden duyabilmek için insanlığını yaşayabilmek isteyenlerle ilişkimi sürdürmem gerekir. Hırlaşmak insanlığımı zedeler. Hırlaşmak, birileriyle rekabet ilişkisine girmek, görüşlerimi savunurken ne olursa olsun haklı çıkmaya çalışmak beni eksiltir. Düşüncelerim benim kişiliğim değil. Yanlış olduklarını anladığımda onları değiştirmeye hazır olmalıyım. Bu kavrayış ise ancak insanlar arasında olanaklıdır.

Şiirden söz ediyordum değil mi. Elbette size şiir evrenimi, insani ilişkilerle ilgili sorunlarımı açıyorum. Şiirimin devindiği alan, insanla soluk aldığım ya da insanlar arasında insansızlığa yazgılı olduğum bu karmaşık yapıdan beslenir.

Bu sabah uyandığımda kendimi şiirde ritmi nasıl daha güzel anlatabilirim diye düşünürken buldum. Şiirdeki birbirinden farklı ritmik yapıları ayrı şemalarla gösteriyordum. Şiirle ritm-biçim ilişkisini daha net anlatabiliyordum böylelikle.

20 Nisan 2005

Dünkü *Hürriyet*'te okudum. *Kültür ve Turizm Bakanı* Atilla Koç şiir üzerine görüşlerini döktürmüş. Az gelişmiş ülkelerde şiir, gelişmiş ülkelerde roman gelişiyormuş. Bakanımız son yıllarda yayınlanan roman sayısındaki artıştan memnuniyet duyuyormuş.

Bakanın söylediklerinden şiirden yana olmadığını anlıyorum. Çok roman yazılırsa, gelişmiş ülkeler arasına girebileceğimiz varsayımıyla seviniyor. Bence yanlış seviniyor. Çok roman yazılması gelişmişlik ölçütü değil. Nicelik, romanın niteliğini ve toplum üzerindeki etkisini belirlemez.

Radikal'de çıkan bir haberde de (17 Ekim 2004) matematik profesörü Ali Nesin'in adı geçiyordu. Ali nesin bir matematik kitabını incelerken, *"bu kitabın kapağını gençliğimde aralamış olsam, herhalde şair gibi bir şey olurdum"* demiş.

Zavallı şair. Günümüz şairi bir tuhaf yaratık olarak görülüyor. İn midir, cin midir, insana benzer mi. Ne işe yarar. Ah şair nerdesin sen.

Biri politikacı, öteki bilim adamı. Her ikisi de şiirden habersiz. Şairleri, şiirleri uğruna ömürlerini hapisanelerde geçirmiş bir ülkenin çocukları. Nazım'ın, A. Kadir'in, Rıat Ilgaz'ın... birçok şairin ödedikleri bedeller bile unutuldu.

Peki kim sorumlu. Şiirin böylesine önemsiz görülmesinin ardında şairlerin rolü yok mu. Günümüz şairi sözün ateş olduğunu unuttu. Savruk yaşantılarıyla saygı uyandırmayan şairler, şiirin önemini boş söz kalabalığına indirgedi.

Günümüz şairinin eksiği, başkaldırı. Günümüz şairi toplumuyla ilgilenmiyor. Günümüz şairi yerleşik değerlerin sürdürücüsü konumunda. Ne toplumdaki yozlaşma, değerlerin hızla çöküşü onu ilgilendiriyor ne de şiiriyle yaşadığı günü nasıl yansıtacağını düşünüyor. Çağını unutmuş. Yeni bir duyuşu yok. Kıytırık bir sorunsalı bile yok. Ağlamıyor, gülmüyor, konuşmuyor şiiri.

Günümüz şairinin insana diyeceği sözü yok. Yine de, bir gün şairin ayağa kalkacağına, sözcüklerin o sarsıcı gücünü anımsayacağına inanmak istiyorum.

21 Nisan 2005

Şiir atölyesinde gençlerle ilgilenirken çok heyecanlanıyorum. Güzel şiirler geldiğinde yerimde duramam. Hemen Cengiz Gündoğdu'nun yanına, karşı odaya giderim. *"Bak sana okuyayım istersen Nalan ne yazmış, Burcu'da çok olumlu değişiklikler var."* derim. Nursen'le İlke de şiire girdiler. Nursen'in değişimlerini izlemek sevindiriyor beni. Arkadaşlarının parlak Mustafa diye seslendiği Mustafa Özmen şaşırtıyor beni. Şiiri ciddiye alacağını sanmıyordum. Şimdi ciddiyetle çalışıyor. Mustafa Tabak'ın şiir kitabı yeni çıktı. Atölye sürecinde de heyecanla yeni yazdıklarını getiriyor. Dilek şairleri tek tek anlamaya çalışarak şiir üzerine yoğunlaşıyor...

Niye seviniyorum ki... bana ne onların çalışmalarından.

Öyle değil işte... hep birlikte şiirin temasını zenginleştiriyoruz. Onlara ödev veriyorum. Ödevler mi... ne olabilir ki... sözcükler. Tsunami... duvar... tuğla... ayakkabı... cam kırıkları... kar... kırlangıç... ekmek... yalan... akarsu.

Yalnız sözcükler değil, yazı ödevleri de var. Atölye'de şiir çözümlemeleri yapılıyor. Bu çözümlemeleri yazı olarak istiyorum. Gecikme olursa dır dır konuşuyor, hafifçe sıkıştırıyorum.

Şairlerin şiir üzerine yazdıkları metinler inceleniyor. Yakında Kemal Özer'in *"İkinci Yeniden Toplumcu Şiire"* ve *"Şiiri Sorgulayan Yazılar"* irdelenecek. Şimdi Mehmed Kemal'in *"Acılı Kuşak"* kitabı çalışılıyor. Anı kitabında ne çalışılır demeyin. Kitapta adı geçen her şair hakkında bilgi ediniliyor.

Güzel şiirler geldikçe seviniyorum. Şiirin çalışma süreciyle ve birikimle ilintisi somutlanıyor gözümde. Şiir birikim ve çalışmayla ulaşılan biryaratılıcılık olarak ortaya çıkıyor. *İnsancıl* yıllardır yaratıcılığın kimilerinin özel yeteneğine bağlı olmadığını söyledi. Şimdi bu savın doğrulandığını görüyorum. Sevincim, heyecanım bu doğrulamaya dayanıyor. Bir de benim kıskanç olmayışım önemli bir etken sevincimde. Ben elimde avucumda ne varsa vermeyi seviyorum. Sözcükleri... güzel duyguları, ışıl ışıl yanan iç dünyamı. Ne biliyorsam, neyi anlıyorsam onu. Sina Akyol'un bir şiirinde dile getirdiği duygu bana yabancı. *Ölü Hayat* adlı şiirinde "(...) *Bir gün usta olur... / olur da beğenmez / diye bizi... // nasıl korkuyoruz / çırak oğlandan"* diyor. Benim

böyle korkularım yok. Ya da bir gün beni beğenmezlerse diye hiç kimseyi engellemeyi düşünmedim. Gençlerin yaratıcılığı beni de zenginleştirir.

Yalnız dün kendimde yeni bir duygunun ayırdına vardım. Dün Kemal Bekir gelmişti. Sohbet ederken *İnsancıl*'da özellikle bir şiiri çok sevdiğini söyledi. Nisan sayısına bakınca buldu şiiri. Burcu'nun *Tuğlanın Şarkısı*. Şiiri C. Gündoğdu'ya ve bana okudu. *"Burda yeni bir dil arayışı var"* dedi. Buraya dek hepsi çok güzel. Kendimde yakaladığım duygu ise sahiplenme. Kemal Bekir'e söylemedim, ama şunu söylemek istiyordum. Tamam, tamam ben o söylediklerinizi biliyorum. onlar benim çocuklarım. Zaten şu... şu aşamalardan geçtiler. Tabii ki o güzel şiirleri yazacaklar. Sizler, çocuklarımla arama girmeyin lütfen. Tabii bu bir anlık duygu gerçekliği karşılamıyor. Çocuklarımla arama kimse girmiyor.

Nerden çıktı bu sahiplenme. Sanırım ilk kez Nalan'la yaşadım bu duyguyu. Nalan'la birlikte *Özgür Üniversite*'de ve *Yıldız Üniversitesi*'nde iki panele katıldık. Nalan için bu *İnsancıl* dışında ilk kez bir etkinliğe katılma anlamı taşıyordu.

Nalan'ın şiirleriyle ben ilgilenmiştim. Buna karşın Cengiz Gündoğdu bana konuşma fırsatı tanımadan Nalan'ın çalışarak başarılı olduğundan söz edince ona sinir oldum. Söyledikleri doğruydu, ama onları ben söylemeliydim.

Sahiplenici duygumu kökünden söküp atmalıyım. Kendi yollarını benden bağımsız bulacaklar. Acaba onları sevmesem mi. Uzak mı dursam. Fazla yanaşmayın bana. Nasıl olsa bir gün çekip gideceksiniz. Bendeki kendinizi de alarak kendi yolunuzda yürüyeceksiniz.

Evet, bu sahiplenici duygudan kurtulacağım. Ben başkalarından çok kendimle kavga ederim. Başarırım nasılsa.

25 Nisan 2005

Dün, Atölye'de film seyrettik. *Postacı*. Mario, Neruda İtalya'da sürgündeyken ona mektup taşır.

Bir gün şiir üzerine tartışırlarken Mario, Neruda'ya şunları söyler, *"şiir onu yazana değil, ihtiyacı olana aittir."* Mario, cahil bir postacıdır. Yine de şiiri anlamak için tartışırken şiirin insani yanını dile getirir. Mario yabancılaşmış biri değildir. Yaşamla bağlarını güçlendiren bir de aşkı vardır. Beatrice.

Mario'nun söylediği, bana okurun alımlama gücünü anımsattı. Şiir insanla iletişime girdiğinde ancak, ona gereksinim duyanındır. Kişi anlamadığı şiiri benimsemez. Şiirle okuyan arasında bir bağ kurulamadığında şiir kimsesizdir. Şiirin ona gereksinim duyana ait olması şiirin çoğaldığının göstergesidir. Sözcükler dizelerde gizlendikleri yerlerinden çıkarlar. Hareketlenirler. Başkalarının bilincinde, yaşamlarında etkisini gösterirler. Oturuşlarında, kalkışlarında, aşklarında, yaşamlarını değerli kılma çabalarında. Şiir kıpır kıpır devinen yaşamın sözcüklere dökülmüş, yoğunlaştırılmış yansımasıdır. İncelmiş bir kavrayış, direngen bir sabırla örülmüş iç dünyanın eğitilmesidir şiir. Bu nedenle şiir onu kendinde çoğaltana aittir. Böylece toplumsal işlevini de yerine getirmiş olacaktır.

Sorun şiirle okur arasındaki iletişimin nasıl kurulacağıdır. Bu aşamada dilin önemi ortaya çıkar. Kimi zaman şairler günlük konuşma dilinde bile kullanmadıkları sözcükleri şiirlerine alırlar. Çünkü onlar dil derken sözcük düzeyinde algılarlar. Böylece bütünü gözden kaçırırlar. Dille şiir arasındaki bu ilişki kimi zaman eskimiş, artık kullanmadığımız sözcükler aracılığıyla kurulur. Kimi zaman da yeni sözcükler kullanıyoruz diye şiir yalnızca bir yapıya indirgenir.

Örneklersem bugün artık kullanımdan düşmüş beyhude, efkâr, nüsha, payidar, mağlup, inziva, alem, zulüm, mazlum, mecbur, vakit sözcüklerini günümüz genç şairleri sıklıkla kullanırlar.

Kimi zaman da öztürkçedir diye günlük yaşamımızda bile bir karşılığı olmayan, yerleşmemiş, iğreti sözcükleri şiire bir yama gibi yapıştırırlar.

26 Nisan 2005

Bir haftadır zihnimde Tagore'un bir dizesi dolanıyor. Bir şiirinde,

"benim gölüme gel, testini dolduracaksan"

diyor. Bu sabah uyandığımda yine bu dize sarıp sarmaladı içimi. Niye ki.

Yine insani ilişkilerdeki sorunlardan kaynaklanıyor. Benim gibi insanlığını insanlara katkı yaparak çoğaltmayı amaç edinmiş biri için bu dizenin anlamı, çağrışımı geniş. Tagore kendindeki güzellikleri başkalarına da vermesini bilen bir şair. İnsani sevgisinin gücünden emin. Bu nedenle *"benim gölüme gel testini dolduracaksan"* derken, zengin iç dünyasını dışa vuruyor.

Tagore öyle söylüyor, ama her zaman insana insanlığını anımsatmak kolay olmaz. Tekil ben'lerine kapanmış, o tekil ben'lerindeki her küçük ayrıntıya kuruntulu anlamlar veren kimi kişiler sınırlarını daraltırlar. İnsani ilişkilerine sınır koyarlar. Açık konuşamazlar. Sorun ettiklerini apaçık dillendiremezler. Böylelerine katkı yapmak olanaksızdır. Göl'den testiye su aktarmak için duru bir bilinç gerekir.

Bense kendi iç evrenimin aydınlığında ışıl ışıl yaşarım. Kine, nefrete yer vermem içimde. Bu duygular sağlıklı düşünmemi önler. Üstelik estetik bilincimi sevgisizliğin çemberinde kirletemem. Ben içimi arındırmak için kendime emek verdim. Boşuna uğraşmadım kendimle. Şiirler arasında, ağaçlar, çiçekler, rüzgarlarla yaşarım. İncelmiş duygularla fırtınalarla kendi gözümde küçülmeden yaşamak

temel sorunumdur benim. İnsani ilişkilerin yarattığı sorunlar beni üzse de davranışım değişmez. Başkalarının davranışlarının içimi belirlemesine izin vermem. Yalnızca, uzun yıllar sonunda kendimi korumasını öğrendim. Çamur sıçratmam üzerime.

Geçen hafta hem Salı, hem Perşembe grubuna verdiğim ödev: Kebikeç. Harıl harıl kebikeç'in anlamını araştırıyorlar. Tahtada bir gün önceden kalmış kebikeç sözcüğünü her okuyan soruyor. Bu ne demek. Söylemem işte, siz arayıp bulacaksınız dedim. Size de söylemiyorum. Bana ne. Söylemem.

Bakalım bu akşam neler olacak şiir atölyesinde. Yeni şiirler yazılmış mı.

27 Nisan 2005

Sabah uyanır uyanmaz doğruca kitaplığa gittim. Kemal Özer'in 1986'da hazırladığı Attila Jòzsef kitabını buldum.Bıraktığım yerde öylece duruyordu.

Dün Kemal Özer'le telefonda konuştum. Neler yaptığımı sorunca bu yazılardan söz ettim. Sonrası Kemal Özer bana şiir üzerine birkaç kitap gönderdi. Bu kitaplardan biri Attila Jòzsef üzerine. *Edebiyatçılar Derneği* basmış. Adı bile etkileyici, *"evrenle ölç kendini"* Demek ki şair kendini kıytırık ölçütlerle var etmeye çalışmayacak. Attila Jòzsef'in bir dizesi bu. Durur muyum. Salı grubuna ödev verdim. Bu dize sizde neler uyandırıyor. Bu dize size nasıl bir şiir yazdırabilir. Şairlerden beslenmek gerekir. Kendi şiir evrenlerini kurabilmek için şairlerden el almalılar.

Attila Jòzsef'i okuyalı çok olmuş. Onunla ilgili her şeyi unutmuşum. Sonra işte Kemal Özer'in hazırladığı *Temiz Yürekle*'yi buldum. (Attila Jòzsef, *Temiz Yürekle*, K. Özer, Broy Yayınları, Haziran 1986)

Acı bir yaşam öyküsü çıktı karşıma. Yoksullukla geçen yıllar. Otuz iki yaşında intihar. Bana ilk çarpan intihar etmiş olması. Demek ki önceki okuyuşumda ilgimi çekmemiş, bana uzak bir olguymuş intihar.

Peluşko da on ikinci kattan... Peluşko kim. Kızım. Pelin'in sayısız adlarından biri. Annesinin ona seslendiği, coşkuyla şarkı söylercesine ritmik yinelediği adlarından yalnızca biri. Sevdiklerime coşkuyla seslenirim, kimi zaman adlarını bozar, şakalaşırım.

Ne söyleyebilirim. İntihar ve şair. İntihar ve yaşadığımız toplum. İntihar ve kaçış. İntihar ve yalnızlık. Hayır, intiharın yüceltilmesine karşıyım. En acı günlerimde bile yalnızca gözyaşlarımı gördüler. Fırtınalarımı şiirime sakladım. Çevremdeki gençler üzerinde olumsuz bir etki bırakmamak için gücüm yettiğince çaba harcadım. İntiharı yüceltmek sorumsuzluktur. Gençler üzerindeki olumsuz etkisini düşünmeden intiharı onaylamak geleceğe yalan söylemektir. Evet, insanın şiirlerini yazmış şairleri elbette alkışlayacağız. Onlara hak ettikleri değeri vereceğiz. Onları anlayacağız. Anlamak onaylamak anlamına gelmemeli. Aslolan yaşamaktır. Acılara yoksunluklara karşın direnmek yaşamayı sürdürmekle olanaklı. Yaşamak, intihar etmekten daha büyük bir güç gerektiriyor günümüzde.

Kemal Özer, *Temiz Yürekle*'nin girişinde şairin *"her şeye karşın boynu bükük olmayan"* şiirini anlatır.

Attila Jòzsef'in şiiri onda yaralayıcı bir etki bıraksa da intiharı yüceltmez. Özenle seçtiği sözcüklerle Attila Jòzsef'in şiirini anlatır. Onun sessiz çığlıklarını görmüştür. Karşısında *"insan kesilmiş çağdaş bir keder"* vardır. Hem yaşadığı çağdan, hem insandan sorumlu duymak kendini işte bu tavırdır.

Attila Jòzsef, 1905'te Budapeşte'de doğmuş. Nazım Hikmet'ten üç yıl sonra. Her ikisi de Birinci Paylaşım Savaşı'nın toplumsal koşullarında büyümüş.

Attila Jòzsef şiiri buram buram insan tütüyor. *"Biliyorsun Bağış Yok"* adlı şiirinde,

Sen de insan değil misin
tepeden bakma insanlığa!

diyen şair, kendini bilmezleri anımsattı bana. İnsana değer vermeyenleri. Burnu büyüklüğü. Küçük başarılarıyla kendi kendine böbürlenenleri. İnsanlığını unutanları. Kapitalizmin çarkında ufalananları.

28 Nisan 2005

Sabah kahvemi içiyorum. Bir puroyla birlikte. Tek lüksüm bu. Bir de akşamları iki kadeh kırmızı şarap. Hepsi bu kadar.

Sade Türk kahvesi. Nescafe kandırmaz beni. Nescafe süt içmek istediğimde aracı konumunda.

Burcu, 2005'e girerken bana yeni yıl hediyesi bir defter verdi. Ciltli, kapağında resim var. Üstelik içinde çizgili kağıt bile var. Dizeler kaymasın diye.

Akşam, defterime şiir yazmaya başladım. Defterim evde duracak. Kendimle başbaşa kaldığımda yazacağım şiirler için. İç dünyamla ilişkimi yansıtacak şiirler. Dün akşam iki şiir yazdım.

Atölye'de Platon çalışmasını dinliyordum. Bir ses yokladı beni. Orda bir köşede çantamdaki şiir defeterimi çıkarıp not aldım. Ama yok. Ih...! Şiir gelmeyecek. sessizce kapattım. İç dünyama çekildim. Nasılsa gelir. Dingin ve ağır bir taş kararlı adımlarla sokulur, acıdan damıtılmış sözcüklerle fışkırır topraktan. Şiiri bekledim. Güvenle, inanarak.

Yolda içimi izlemeyi sürdürdüm. Eve gidince ilk işim defterimi arayıp bulmaktı. Hemen oturdum koltuğa, içime çöreklenmiş sözcükleri kağıda geçirdim. Bu şiirleri hemen yayınlamayı istemiyorum. Şu an yazdıklarıma göre farklı bir anlatımı var. Yi-

ne de sabah kalktığımda yazacağım bu şiirler için kitabıma bir ad bulmuştum bile. Adı da defterime geçirdim. Size söylemiyorum ama. Belli olmaz bu şairlerin işi. Belki adı değişir, belki şiirler değişir. Kimbilir. Ben, henüz bitmemiş çalışmalar için erkenden karar vermem. Eğer önceden hepsini belirlersem kendimi daraltmış olurum. Süreç önemlidir benim için. O süreci gözlemeden o süreci yaşamadan karar verirsem yeni olanakları önlemiş olurum. Şiirim konuşmaz o zaman. Duruk bir şiir çıkar ortaya. Fırtınalarım, fırtınalarım ne olacak. Coşkunluğum, acılarım ne olacak. Hepsi içimde mi kalacak. Hayır, hayır. Sözcüklerle sarmaş dolaş, sözcükleri severek, sözcükleri evirip çevirip çeşitli biçimlerde kullanarak sürecimi yaşayacağım.

Bugünlerde Beethoven ile Liszt'i dinliyorum. Beethoven'in 5 no.lu, Liszt'in 2 no.lu piyano konçertolarını. Bir ara Mozart'ın *Requiem*'ini dinliyordum. Onu da seviyorum, ama her zaman dayanamadığımı anladım. Tüm duygularımı ayağa kaldırıyor *Requiem*. Beethoven ve Liszt ise dinlendiriyor beni. Yatıştırıyor duygularımı.

Dünkü *Radikal*'de Mine Kırıkkanat'ın yazısını okudum. Bir doktor okurunun, bir kadın doktorun türbanlı kadınlarla ilgili verdiği bilgi beni dehşete düşürdü. Mine'nin yazısındaki alıntıyı aynen alıyorum buraya. *"Muayeneye gelen tesettürlü kızlarımız ve kadınlarımız soyununca, dayanılmaz bir ter kokusu yayılır. Memelerinin altı kırmızı ve kokulu bir sıvı ile kaplıdır. Din uğruna eliniz ıslanır, mideniz bulanır. Türbanları yumurta gibi sert olsun ve dik dursun diye, eski röntgen filmlerini kesip, iki kat eşarbın altına koyuyor bazıları. Başlarını açtıklarında baş derileri havasızlıktan suları akan, cılk yaradır. Ve bizden, yani hekimlerden tam da bu yaralar için tedavi isterler. Dünyada bu kadar iğrenç bir manzara ile karşılaşmamışsınızdır Mine hanım. D vitamini eksikliğinden geçtim, fındık kadar beyni olan erkek zihniyetinin marifeti bu işte. Yeryüzünde kadınlarına bunu reva görürken, öbür dünyada açık saçık hurilerin hayali ile yaşamak yetiyor o zihniyete."*

Bu yazıyı okuduktan sonra türbana yanlış noktalardan karşı çıkıldığını anladım. Türbana insan sağlığı açısından ve kadının insani doğasına aykırı yaşatıldığını gündeme getirerek karşı çıkılmalı. İnsan bedenine zarar veren, baş derisini yaralar içinde bırakan, güneş görmedikleri için D vitamini eksikliği çeken bu kadınlar kendi insan doğalarına yabancılaşarak nasıl huzur bulacaklar.

Ömer Naci Soykan'a göre din insanın gözünü öte-dünyaya çevirmiştir. Böylece insanın bu dünyasını ele geçirmiştir. Bu dünyada huzuru bulamayan bu kadınlar nasılsa öte-dünyada cennete erecekleri savıyla kendilerini ölümden sonrasına ertelerler. Gönüllü ya da gönülsüz eziyetlere katlanırlar. Bu da tabii doktor hanıma ter kokusuyla geri döner.

Ömer Naci Soykan'a göre insanın kendini onarması ve sağaltması için felsefenin, bilimin ve sanatın hizmetine gereksinimi vardır. *"Ancak onun bu hizmeti doğru alabilmesi için son dayanağı, yine kendi doğasıdır. İnsan doğası temelde doğa ile birdir. Doğaya aykırı olan, insana da topluma da aykırıdır. Stoalılar'ı anımsayalım: maturam sequi (doğayı izlemek). İnsanın doğayı ve kendi doğasını izlemesi, ona uyması özgürlüktür. İnsanın neyi istediği, neden vazgeçtiği konusunda açıklığa ve doğruluğa kavuşması ancak kendi doğasını tanımasıyla olanaklıdır. Kendi doğasını tanıyan, bilen ve ona uygun davranan insan özgürdür."* (Ö. Naci Soykan, *Arayışlar*, Felsefe Konuşmaları 1, s.271-272, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 2003)

İnsanı böylesine tuhaf durumlara düşüren anlayış, insan sağlığı açısından eleştirilmeli. Doktorlar konuyu neden buradan ele alıp tartışmıyorlar.

Neyse, şiirden uzaklaşmış gibi görünüyorum değil mi. Hayır, tam tersine. Merkezde her zaman şiir var. Öğrendiğim her bilgi, bir gün şiire dönüşmek üzere depolanır zihnimde. Ülkemiz karmaşık süreçlerden geçiyor. Yeni bir şiir oluşumu için görebilene yeterince malzeme var. Toplumda olageler ler, politikacılar, kadınlar, erkekler...

Yozlaşan insan, çürüyen insan değerleri. Çıka ra indirgenen insan ilişkileri...

TSUNAMİ

Tsunami demek;
Ölüm demek,
Açlık demek,
Salgın hastalık demek.

Tsunamiden sonra da,
Plukhet'te tatiline devam eden
Beyaz turist demek;
Kör dünyanın,
Sağır dünyanın,
Dilsiz dünyanın,
Gölgesiz büyümüş çocukları demek.

Dilek YILMAZ

İnsancıl Şiir Atölyesi Etkinliği

Behçet Necatigil'in *Panik* Adlı Şiirinin İrdelenmesi

Bu ayın şiirini Bülent Ergül seçmiştir.

PANİK

Artık ıssız kırları bıraktı Pan;
Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde
Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor
Kızgın, uzun yazların öğlen saatlerinde

Blok apartmanların şahane katlarından
En çalımlı taşıtlara atlıyor.
Devcileyin arkalar, koskoca bankalardan
Yanında yardakçılar, yaşıyor.

Sessiz dilsiz kimseleri kestiriyor gözüne,
Dişlilerden kaçıyor.
Fabrika duvarları sağır kale kapıları
Yılgın yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar...
Çullanıyor onların az ekmek sevincine.

Değil yalnız yazların kızgın sıcaklarında
Hemen her gün, hele büyük kentlerde
Bulvarları tarıyor, hain gülüşleri sessiz
Pan'la karşı karşıya, gözleri kararıyor
Katı cıvık asfaltta yalın ayak bir işsiz.

Yoksullar açlar hastalar sürünürken
Kentlerin göbeğinde, kuytu köşelerinde;
Hıncını alamamış sanki insanlardan
Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor
Atom bombalarında, uzay füzelerinde.

Yarınlar? Gizli kara gazete haberinde
O varsa ekmeklerinde, sularda ağulu
Hatta çocuk yüzlerine düşmüşse gölgesi
Keser bizim gibiler yarınlardan umudu

Renklerde. emeklerde ırklarda...
Yahudiler, işçiler, zenciler... Pan!
Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa
Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?

Behçet NECATİGİL

Bülent ERGÜL

Behçet Necatigil'in *Panik* şiiri fabrika işçisini, yoksulları, işsizleri yani sessiz, dilsiz kimseleri anlatıyor. Antik Yunan'ın doğa, çoban tanrısı günümüze sömürü düzeni olarak çıkıyor. Eski Yunanda hayvanlarla, insanlarla eğlenen Pan tanrısı, yok olan doğanın hıncını alırcasına kentlerde insanı rahatsız ediyor. Ama sadece çalışanları, işsizleri, yoksulları sömürüyor. Onları yılgın, yorgun, ürkek hale getiriyor. Son iki dörtlükte şair kapitalizmin iyice azıttığını, ekmeklerde, sularda, hatta çocuk yüzlerinde bile belirdiğini söylüyor ve *"şu dünyada insanca yaşamak da yoksa / ne kalıyor geriye yüzyıllardan"* diye soruyor. Yüzyıllardan geriye kalan ve hep sürecek olan insanlığın daha iyi, daha adil bir dünya için umudu ve mücadelesidir. Bu şiir 1962 yılında yazılmış ve şiir umutsuzlukla bitmiş. Ama bu şiirin yazılışından 10-15 yıl sonra milyonlar meydanlarda, sokaklarda daha güzel, adil bir dünya için mücadele etmişlerdi. Yani umut vardı, var olacak. Umutsuzluk, yılgınlık şairin yılgınlığı.

Serkan KORDU

Uygarlık kavramı, çoğumuza göre olumlu anlamlar vermektedir. Eğer uygar olursak herkes eşit ve mutlu bir hayat yaşayacak zannettik. Kandırıldık! Gördük ki, uygarlık kapitalist sistemin burjuva çıkarlarını sürdürmek için uydurduğu koca bir yalan. Temeli eşitsizliğe dayalı ve ancak başka insanları sömürerek kendini var eden bir sistem. He-

pimiz buna alıştırıldık. Hatta çoğu zaman farkında olmadan bu sistemin üreticisi haline getirildik. Ve her geçen zamanda umutsuz yaşamaya alıştırıldık. Haklarını ve sorumluluklarını bilmeyen, bilincinde olmayan sürülere dönüştürüldük. ilkesi, kişiliği, değeri olmayan, günü birlik marka yaşamlara bağımlı hale getirildik. Her yerde, her an onursuz yaşamaya alıştırıldık, duyarsızlaştırıldık. Sokakta yatan dilenciye, kaldırımlara çıplak ayakla basan satıcı çocuklara, yol kenarında vücudunu pazarlayanlara, intihara kalkışanlara, köyünden zorla göç ettirilenlere, dili yasaklananlara, cinsel seçiminden ötürü dışlananalara, düşüncelerinden dolayı hapse girenlere... saysak sayfalarca sürecek olan bu iğrenç varoluşa alıştırıldık.

Behçet Necatigil, *Panik* adlı şiiriyle uygarlığı, onun sınıflı toplumunu ve eşitsizliğini çarpıcı biçimde bize gösterir. Bunu yaparken çobanların ve sürülerin tanrısı olan Pan'ı usta bir dille şiirinde kullanır.

Pan, yarı insan, yarı hayvan şeklinde bir daimon olarak betimlenir. Genellikle öğle sıcaklarında uyur. Bu sırada onu rahatsız etmek tehlikelidir. Özellikle pınarların serinliğini ve ormanların kuytu gölgeliklerini sever. Yalnız çobanların değil onların sürülerinin de zevkini temsil eder. Pan'ın aynı zamanda çok büyük bir seks gücü vardır.

Behçet Necatigil, Pan ile uygarlığın getirdiği eşitsizliği ve sömürüyü yalın bir dille bize gösterir.

"Blok apartmanların şahane katlarından / En çalımlı taşıtlara atlıyor. / Devcileyin arkalar, koskoca bankalardan / Yanında yardakçılar yaşıyor (...) / Yılgın yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar / Çullanıyor onların az ekmek sevincine (...) / Yoksullar açlar hastalar sürünürken / Kentlerin göbeğinde, kuytu köşelerinde / Hıncını alamamış sanki insanlardan / Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor / Atom bombalarında, uzay füzelerinde (...)"

Şiirin sonunda kafamızı duvara vurduracak gerçeklikteki sorusunu sorar Behçet Necatigil. *"Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa / Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?"*

Eren ARSLAN

Pan: Doğa tanrısı. Pan: Tahtadan yapılma bir flütün adı.

Pan flütün buğulu bir sesi vardır. Nefesin tahtaya çarpıp yayıldığı anlaşılır, metalin parlaklığı yoktur seste. Ezgiler toprakta kabarıp havaya dağılıyor, ağaçların dallarında dolanıyor, kuşların kanadına basıp güneşe uzanıyor gibidir. Müzik, içindeki düzeni taşır insanlara, onları ve düşüncelerini hizaya sokar, akıcı kılar. Bu yüzden Pan, hem doğa tanrısı hem de doğa çalgısı olması nedeniyle canlılığın ve düzenin karşılığıdır bence.

İlk iki dizede Pan, onun hakkındaki düşüncelerimi alt üst ederek, doğadan kaçıp kentlere göçüyor. Kentlerde sanayileşme ve şehirleşmenin sonucu olarak asfalt yollar ve betondan kocaman apartmanlar vardır. Milyonlarca insan küçük alanlara sığmıştır, yollar kalabalık, konutlar iç içe ve çok katlıdır. Para kazanma, çıkar sağlama baskındır insan ilişkilerinde. Sıcaklık, samimiyet çok uzaklarda kalmıştır. Pan, kızgın sıcaklarda bile bıkıp usanmadan dolaşıyor kentte. Kenti kent yapan, insanı doğasından ayıran her şeyi, bütün kavramları çabucak benimsiyor.

Pan "uygar" yaşama çok iyi ayak uyduruyor. Kime dadanacağını, kimden korkması ve sakınması gerektiğini biliyor. Emekçilerin yollarını gözlüyor, çok emek-az kazançı olanlara saldırıyor, ufacık bir sevince bile yer bırakmıyor yaşamlarında. Sinsi, acımasız, doymak bilmez hale geliyor.

Pan o kadar her yerde ki, koşulların ağırlığında zaten doğrulamayan insanı daha bir güvensizliğe, korkuya, karanlığa itiyor. Gün geçtikçe, zalimliğinde sınır tanımıyor. İnsanlarla tek tek uğraşmakla yetinmiyor. Sevgili dostu "uygarlık"tan bombalar, füzeler ödünç alıp katliamlar planlıyor.

Peki ya yarınlar? Bir gün dertlerinin biteceğini düşünmeden, umut etmeden yaşayamaz insanoğlu. Umut yoksa, hayatla olan pamuktan bağlar da yok demektir. Ne yazık ki yarınlara da kara ve lekeli gölgesini düşürüyor Pan. Geleceğin diğer adı olan çocukların yüzlerinde gösteriyor kendini.

Pan emperyalizmdir. Ne derimizin rengi, ne işimiz, ne de ırkımız, hiçbiri Pan'dan etkilenmeye engel değildir. Pan, dünyanın bugünkü düzenidir, doğa ile ilgili kavramlara karşılık değildir artık. Onlar çoktan unutulmuştur.

Ayten YILMAZ

Pan artık ıssız kırları bırakıp milyonlarca insanın yaşadığı kentlere gelmiştir. Kent insanını kendine ve diğer insana yabancılaştıran, doğadan kopuk kent yapıları içinde tüm başıboşluğuyla dolaşmaktadır Pan. Bir diğer yabancılaşma da bu kent hayatında insanların konforlu hayatından kaynaklanan yabancılaşmadır. Bu konforlu hayatı süren insanların üzerine oturduğu temel de kaderine boyun eğerek yaşayan yorgun, umutsuz, amaçsız insanların üzerine kuruludur. Bu insanlar fabrika duvarlarının, kale gibi kapılarının ardında kıstırılmış bir dünyada, hayata ve gerçeğe sağırlaşmış bir biçimde yaşarlar. Çalıştıkları için az da olsa geçim umutları vardır bu sınırları çizilmiş dünyada. Pan bu umudun üstüne çullanıp son sevinçlerini de alıyor ellerinden.

Pan, sesi çıkmayan ama zarar vermekten hoşnut, sinsi gülüşleriyle, olabildiği kadar insana kötülüğü yaymak için, kentin merkezine inip, verdiği umutsuzlukla, işsizin gününü karartıyor.

Pan, yarattığı kötülüklerle kentlerin göbeğinden en uçlarına kadar insanları yoksullukla, açlıkla, hastalıkla süründürürken, dindiremeyen öfkesini uygarlığın bir ürünü olan endüstriye uzanarak atom bombalarının, uzay füzelerinin durmadan üretilmesinden alıyor. Çünkü atom bombaları ve uzay füzeleri milyarlarca insanın sömürülmesiyle üretilir. Sömürülen insanları daha da sömürmek üzere kendilerine karşı kullandırarak Pan, daha da acımasızca öfkesini insanlığın üstüne yayar.

Pan artık amacına ulaşmış, görünmez bir el tarafından kapkara bir panik olmuştur gazete haberlerinde. Bu korkunun, endişenin gölgesi ekmeğe, suya hatta çocuk gözlerine düşerken yarın için güzel günlerin geleceğine inananların bile umudunu bitiriyor.

Pan burada da durmamış, o dehşet duygusunu daha da uçlaştırarak sınıfları, ırkları, dinleri kullanarak insanı insana kırdırmış tür bilincini yok etmiştir.

İnsanı tarihsiz bir varlık haline getirip insanı insan yapan özellikleri yok ettikten, bu sonu da gerçekleştirdikten sonra artık geride yapacak ne kalıyor Pan, diyerek şairimiz artık kaybedecek bir şeyi kalmamış insanların kendisine bir gün başkaldıracağının sinyalini veriyor.

Meryem ORUÇ

Şefik Can'a göre panik Pan'ın yarattığı korku ve dehşettir. (*Klasik Yunan Mitolojisi*, Şefik Can, Inkilap Kitabevi, 4.Basım, Sayfa 81) Şiirde anlatılan bu Pan kimdir? Rüzgar tanrısı Hermes'in oğluymuş. Sürülerin ve çobanların tanrısıymış. Ormanların kuytusuna, karlı dağların tepesine, sarp kayalıklara keçi ayakları sayesinde tırmanırmış. Kimsenin yaşamadığı yerlerde dolanmaktan bazen sıkılırmış. su kenarlarına gider çaldığı flütle herkesi coştururmuş. Bazen de, olur olmadık yerde hayvanların karşısına çıkar onları korkuturmuş. Hayvanlar herhangi bir kıpırtı ya da ses duyduklarında Pan'ın orda olduğu sanısıyla paniğe kapılıp bilinçsizce koşuşturmaya başlarlarmış.

Şiirde Pan sömürendir. Şair sömürenin yani hiç bir çaba harcamadan birinin emeğine el koyarak yaşayanın tarihi için mitolojik çağdaki Pan'ı alıp günümüze getiriyor. Pan ıssız yerlerde değil, şehrin yollarında, modern binalarındadır artık. Güzel olan ev, araba... onundur. Kendisi gibi dişlilerden korkar. Kale duvarlarının kalınlığı ile yaşamdan soyutlanan emekçilerin emeğine, yiyeceğine göz diker. Bağırsalar da sesleri duyulmaz. Çünkü bir parça ekmeği kazanmak için verilen mücadele onları yıldırmıştır. İşten atılıp o ekmeği yitirme korkusu ise onları daha fazla dilsizleştirir. Pan sadece yazın sıcaklığında değil her zaman şehirdedir. Emekçiyi, yoksulu, düşmüşü... korkutarak ondan beslenir.

Onları daha fazla korkutmak, ezmek, sömürmek için atom bombaları, füzeler yapıyor.

Şair, Pan'ın olduğu yerde, *"bizim gibiler hayattan umudunu keser"* diyor. Böylece sömüren ve sömürülen sınıfların hangisinden yana olduğunu bize söylüyor. Bu belirleyiş yarından umudu olmayanların belirleyişidir. Mitolojik çağdaki Pan ıssız yerlerde yaşar. Birilerini bastırarak işini yaparken şahit bırakmamaya çalışır. Günümüz Pan'ının ise yardakçıları var. Onlarla işini istediği zaman ve mekanda yapar. Kim mi günümüzün Pan'i? O kadar çok ki. İstediği ülkeye müdahale edip dünya jandarmalığına soyunanı mı istersiniz, güpegündüz kaçırılanı, infaz edileni mi? Bunlar yani bu sömürenler bana çok mu uzak? Değil. Sömürü güce dayanan şiddettir. Ben şiddeti üretiyor muyum? Evet. Nasıl mı? Bana bağıran, diş geçirenin yanında susarım da gücüm yetene ben de diş geçiririm. Çevremde "şahit" olarak gördüğüm kimse yoksa da şiddeti üretmediğimde Pan'laşmadığımı söyleyebilirim.

Şair şiirinde sömürenin yani hırsızın palazlanma tarihini verirken son iki dizede biraz sitem var. İnsanın insandan bu kadar yabancılaştığı, mekanikleştiği bir dünyada yapılan bilimsel ilerlemeler insan için değilse ne anlamı var ki diyor.

Kimine göre şiirde şair B.Necatigil gibi sorunu söylemeli, eleştirmeli. çözüm üretmezse de olur... hatta hiçbir şekilde çözüm üretmemelidir. Biri beni eleştirip eksikliklerimi, yanlışlarımı gösterdiğinde sevinirim. Ama biraz çözüm yolu da üretse daha fazla sevinirim. Çünkü yaşadığı, gördüğü olumlu bir şeyle geleceğimi daha güzel örebilirim. Buna gereksinim duymazsa ne olur? Ben ne yapacağımı bilmem. Altımın oyulduğunu düşünüp daha fazla kapanırım. Sonuç yaşam bağlarını koparmış, işini, ilişkilerini mekanik olarak yapan bir birey olurum. Bu düşürülmüşlük beni özgürleştirmez, köleleştirir.

Deniz SARAÇ

Bilindiği gibi Pan, hayvanların ve bunları güden çobanların, doğal hayatın ve kırların mitolojik tanrısı olarak kabul edilir. Ayakları keçi ayağı şeklinde, keçi kuyruklu, keçi sakallı ve boynuzlu bir görünümdedir. Flütü ile keyifli melodiler seslendirir, çok neşeli ve hareketli bır ruh halindeyken, birden kötü niyetli bir hale bürünerek, bir yerde tek başına ka-

lanları uğultu ve hışırtılar çıkartarak korkutur. Aniden düşen bir taş, kayaların arasında beliren bir gölge, otlar ve çalılar arasında görülen bir kıpırtı Pan'ın varlığı olarak düşünülür ve bu durumda sebepsiz yere hayvanlar hatta insanlar bir "panik" havasında adeta kalpleri yerinden çıkacak derecede çarpıntı, nefes darlığı, başlarından aşağı sıcak su dökülmüş bir şekilde, kızararak, ter içinde, bayılma, çıldırma ve ölüm korkuları ile dehşet içinde kaçmak isterler. Panik bu korkuyu gösteren bir kelime olmuştur.

Necatigil bu şiirinde eğretileme yaparak, Pan'ın insanlarda panik yaratan bu özelliklerini emperyalizmle özdeşleştirmiştir. Pan'ı ıssız kırlardan alır, *"Artık ıssız kırları bıraktı Pan, / Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde / Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor / Kızgın, uzun yazların öğlen saatlerinde"* diyerek sanayileşmiş kentlere, kapitalist çelişkilerin en yoğun yaşandığı yerlere getirir. Buralara getirirken, yanına yardakçılarını da alır. Kimdir bu yardakçılar? *"Blok apartmanların şahane katlarından, / En çalımlı taşıtlara atlıyor. / Devcileyin arkalar, koskoca bankalardan / Yanında yardakçılar, yaşıyor."* dizelerinde bu yardakçıların zengin, sermaye grubu olduklarını anlıyoruz. Pan, toplulukları değil, yalnız insanları korkutur. Emperyalizm de tıpkı Pan gibi, örgütsüz, sömürünün bilincinde olmayan insanları korkutur. Bu korku Necatigil'in, *"Sessiz dilsiz kimseleri kestiriyor gözüne, / Dişlilerden kaçıyor. / Fabrika duvarları sağır kale kapıları / Yılgın yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar... / Çullanıyor onların az ekmek sevincine.* dizelerinde ifadesini bulur.

Necatigil bu şiiri 1962 yılında yazmış. Bu yıllarda en azından şairin emperyalizmi tam olarak çözümleyemediği düşünebilir. Olumsuz bir şeyler var, ama ne olduğu tam bilince çıkmamış. Bu da şairde panik yaratıyor. Bilinemeyene karşı bir korku. Panik ve korku çözüm üretemediği gibi var olan nesnelliğin nedenlerini açıklayamaz. Sadece o anı anlatır, mutlaklaştırır.

Bu korku ve panik yarınları belirsiz ve umutsuz kılar şairin dizelerde. *"Yarınlar? Gizli kara gazete haberinde / O varsa ekmeklerin de, sularda ağulu / Hatta çocuk yüzlerine düşmüşse gölgesi / Keser bizim gibiler yarınlardan umudu"*

Sanatçı elbette çözüm üretmek, göstermek zorunda değildir. Ancak, sanatçılar kendi öznelliğini nesnellik gibi dayatamaz. Yalnızca anın saptamasını yaparak, bunu mutlaklaştırmak, insanı geçmişinden ve geleceğinden koparmaktır. İnsandan umudu kesmektir.

Sanatçı, önce insana inanmalıdır ve sorumluluğunun bilincine varmalıdır ki; bu da insanı panik'e sokmak, karamsarlık üretmekle değil, var olan durumun arkasını göstermekle olur.

Suna CAN

Şiir, dış dünyanın -yaşadığımız dünyanın- sözcülüğünü yapmalıdır. Şiir, şairin öznelliğin yansıtsa da öznelliğinden dışa açılmalı, yaşadığımız toplumsal yapının özelliklerini, sorunlarını dile getirmelidir. Yalnız yaşanılan toplumsal yapının sorunlarına değinmekle yetinirse kısır kalır. Bireylerin açmazlarını, dertlerini göstermekle kalmayıp, düşlerini beslemeli, daha iyi, yaşanılır bir dünya çabalarını tetiklemelidir.

İnsanların hayallerini büyütmeli şiir. Hayaller ne kadar büyük olursa yaşam o kadar güzel olur. Şiir, insanları açmazlara, umutsuzluğa, yılgınlığa, perişanlığa itmemeli, insanların düşledikleri, yüreklerinde saklı tuttukları, özlemlerini duyduğu dünyanın kapılarını açmalıdır.

Şiir, kişilerin içinde yaşadıkları toplumun sorunlarını unutturur, düş dünyasında gezdirir, ayaklarını yerden keser demek değildir. Tam tersine, kişiyi bilinçlendirir, ayağını yere bastırır. Kişinin yalnız kendi sorunları içinde boğulmasını engelleyip, yaşadığımız dünyanın sorunlarıyla ilgilenmesini, çözümler üretmesini sağlar. Bu durum şiirin güzelliğinin yanında, gözlerini açmış, yaşadığımız dünyayı algılayabilen okurla -bilinçli okurla- gerçekleşir.

Şair, güzel şiir yazmak için ilk önce kendisini bilmeli, kendisinin farkında olmalıdır. Kendisini bilen, kendisinin farkında olan ozan yaşanılan dünyayı net görür, yaşamdan kopmaz. Şiirleri insan kokar, insanın içinde var olduğu doğayı kucaklar. Bilinçli, yaşamla, insanlarla, doğayla iç içe olmayan ozan; kendini merkez alır, dünyanın, kendi etrafında döndüğünü sanır. Öznelini aşamayan şair, yarattığı dalgalarda boğulur, sorunlarını bütün insanların sorunları gibi görür.

Bu tür ozanların yazdıkları şiirler, ilk anda çok güzel ve başarılı bulunsa da zamanla gerçek yaşanılan dünyanın ağırlığı altında ezilir, yok olur. Sinek vızıltısı gibi gelir geçerler.

Şair, hiçbir zaman somut dünyadan kopmaz, adamsendecilik yapmaz. İnsanlarla, hayvanlarla, doğayla iç içedir. Görülmeyeni görünür kılar, okurların bilincini açar. Tabii ki bilinçli bir okur bütün bunları görebilir. Sıradan bir okur şiirin ritmine, sözcük ve sözcük gruplarının güzelliğine takılır kalır.

Şairin yaşama karşı dik duruşu zordur. İntihar şair için düşünülecek en son şeydir. Üzerinde bu kadar görev ve sorumlulukları varken, yaşamına son vermesi kolaycılığın ta kendisidir. Ozan hiçbir zaman intiharı düşünmemeli, umutsuzluğa, yılgınlığa kapılmamalıdır. Ozanın buna hakkı yoktur. İn-

sanlığın önü ne kadar karanlık olsa da, en küçük kıvılcımı ateşe dönüştürmeli, gerektiğinde kendisi ateş olmalıdır.

Şiir ve şair hakkında bu kadar sözden sonra Behçet Necatigil'in 1962 yılında yazdığı *Panik* adlı şiirine geçelim. Şiirin değerlendirmesini yapmadan önce *Pan* ve *Panik* sözcüklerinin anlamlarının ne olduğuna bakmalıyız.

Pan, Antik Yunanda yarı insan, yarı keçi, kırışık, uzun yüzlü, şehvetle parlayan gözleri ve başında iki tane boynuzu bulunan, çoban, sürü, doğa ve vahşi hayvanlar tanrısı. Hayvan içgüdüsü tanrısı Pan, gün ortasında yani dinlenme saatlerinde rahatsız edildiğinde insanları korkutur. Çok sabırsız Pan'ın, öfkelendiği bu durumlarda tehlikeli olduğu, halka büyük korkular yarattığı varsayılır. Özellikle yazın öğle saatlerinde insanları ürküttüğü belirtilir.

Panik, Türk Dil Kurumu'na göre; Yunanca bir sözcüktür. Topluluğu kaplayan ani dehşet duygusu, büyük korku, ürküdür.

Bu tanımlardan yola çıkarak Behçet Necatigil, günümüzde Pan'ın doğayı, kırları bırakıp şehre indiğinden söz eder. Yaşadığımız bu zamanda artık Pan yalnız şekil değiştirmiş, içimize kadar girmiştir. İnsanlar artık doğadan kopmuş, kendilerini doğanın dışında bırakarak ona hükmetmeye çalışmıştır. Pan, sözde en çalımlı taşıtlarla asfalt yollarda, beton yığını apartmanların katlarındadır. Asfalt yollarda yaşanan trafik kazaları ile apartmanlarda insani ilişkilerin zayıf olduğu, birbirinden haberi olmayan ve aynı zamanda birbirlerine kuşkuyla bakan insanların kendilerini birer Pan'a dönüştürdüklerini görmüştür Necatigil.

Herkesin, her şeyi para ile tanımladığı, paraya köle olan, para için her şeyi yapacak kadar insani özelliklerini kaybetmiş insanların ve bu insanların yanında "yardakçıların" yaşadığını belirtiyor. İnsani duygulardan arındırılmış, maddi gücü elinde bulunduran kişi veya kişilerin birer Pan olduğunu söyleyen Necatigil, bu Pan'ların varlığını özellikle sesi, soluğu çıkmayan zavallı insanlardan aldığını dile getiriyor. Günümüzde asgari ücretle, fabriklarda zor koşullar altında, en iyi ihtimalle sekiz saat çalışan işçilerin ellerindeki kuru ekmeğe dahi göz diktiğini şiiriyle çok güzel açıklıyor. Kendi ellerimizle yarattığımız bu "Pan" yalnız işçilerin, hastaların, yoksulların ekmeğinde gözü olmayıp, atom bombalarıyla onların canlarını da almıştır.

Halkın ekmeği, suyu zehirlenmiş, çocukların yüzlerine korku düşmüştür. Irak'ta, İsrail'de çocukların katledilmesini, Behçet Necatigil 1962 yılında yazdığı şiiriyle sanki bize göstermiş, parmağını gözümüze sokmuştur. Sanatçının görevi de kendi bulunduğu çağı yansıtmakla birlikte, geleceği okurlara göstermesidir, yani görünmeyeni görünür kılmasıdır.

Kısaca içinde yaşadığımız kapitalist sistem bir PAN'dır. Sistemin bilinçli olarak renk, emek, ırk, din, ülke ayrımı yaparak halkları birbirine düşürmüş olduğunu belirten Necatigil, insanın insan olma özelliklerini yitirerek, insanca yaşayamadıktan sonra geriye bir şey kalmayacağını söylüyor.

Çevremize baktığımızda, yaşadığımız her yerde insanlar sürekli korku, kuşku, panik halindeler. Evlerinden adımlarını attıklarında dışarıda büyük bir tehlike olduğunu varsayarak, yolda tedirgin yürüyorlar. Birileri bir şeyler sormak istediklerinde kuşkulu gözlerle bakıp, yanıt vermekten, konuşmaktan çekiniyorlar. Eskiden rahatlıkla, "Bir fincan şeker verebilir misiniz? Evde şeker kalmamıştı da.." diyerek her gereksinimimizi isteyebildiğimiz komşularımızın sıcak, samimi dostluklarının yerini, apartmanların girişlerindeki duyuru panolarında yer alan, "Her ayın 10'unda, daire 6'ya apartman aidatı olarak 15 YTL verilecektir," gibi yazılar yer almaktadır.

İnsanlar doğayla iç içe barışık yaşarken, doğadan kendisini soyutlamakta, doğaya kendi bencillikleri doğrultusunda hükmetmeye çalışmaktadır. İnsanlar yalnız doğadan kopmamış, duyarsızlaşmış, insani duygularını yitirerek, kendi özünden uzaklaşmıştır da. Kendine ve doğaya yabancı bir yaratık olmuştur. Gözünü kırpmadan, yüreği sızlamadan çocukları, yaşlıları, kadınları, hastaları öldürebilmektedir. Buna örnek olarak, haritada yerini dahi bilmediği, para için Irak'a giden Amerikalı askerlerin Irak halkına zulmetmesini, insanlarını öldürmesini gösterebiliriz.

"Keser bizim gibiler yarınlardan umudu... // Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa / Ne kalıyor geriye yüzyıllardan?" dizelerinde umutsuzluğunu belirten Necatigil'in aksine ozan, yaşanılan durumdan ürküp, umutsuzluğa kapılmamalı, okurları yılgınlığa sürüklememelidir. İnsandan umudunu kesmeye, karamsar olmaya hakkı yoktur ozanın. Ne olursa olsun, insanlar bir gün silkinip kendilerine gelecek. Üzerlerindeki uğursuz elleri çekip kıracak, insanlık yeniden kucaklayacak doğayı, dünyayı, evreni...

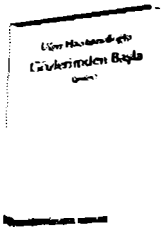

GÖZLERİMDEN BAŞLA
(Şiirler)

Uğur Hacıhanefioğlu

İNSANCIL YAYINLARI

BİR ANSİKLOPEDİ YARATMAK

Aydın ATAŞ

Aydınlanmacıların hazırladığı ilk ansiklopedinin yayımlanmasının üzerinden aşağı yukarı 250 yıl geçti. Bu sürede dünyada çok büyük değişiklikler oldu. Önemli dönüşümler yaşandı. Birçok disiplin, artık kendi başına birer bilim olmuş durumda. Uzmanlaşma ve alan farklılaşmaları, bilimlere, çalışma sahalarına ilişkin yeni tanımlamaların yapılmasına gereksinim doğurdu. Bu gereksinimin ardından yeni uzmanlaşma alanlarında sayısız çalışmaya imza atıldı. Bilim sözlükleri yapıldı, bilim tarihleri, felsefe tarihleri, iktisat tarihleri, ansiklopedileri hazırlandı, bu 250 yıllık zaman diliminin özellikle son 100 yılında.

Dünyada uzmanlaşma ve disiplinlerarası ayrılıklar gündemleşirken Osmanlı ülkesinde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde bu yeni dönemi anlama çabaları dikkat çekti. Osmanlı aydını özellikle Fransız kültürünü yakından tanımaya çaba harcadı. Birçok yapıt Fransa ve Fransızca kanalıyla Türkçeye kazandırıldı. Osmanlı'dan günümüze kadar süren çeviri rüzgarı Türkiye'de de düşünce yaşamının zenginleşmesine olanak sağladı. Büyük ölçüde Batı kökenli metinlerin çevrilmesinden sonra Türkçe, bazen de yarı Arapça diyeceğimiz Türkçeyle eserler yayımlandı birbiri ardı sıra. Bugünlere gelinirken ise kitaplarla yakınlaşılan bir kuşağın ardından kitaplardan uzak tutulan kuşaklar yetiştirildi. Kitap sakıncalı bir imge oluşturuyordu çünkü zihinlerde. Zira daha kitapların sobalarda yakıldığı yılları unutacak kadar yaşlanmamıştı 80'zedeler.

Kitaplardan uzak tutulan kuşaklar yetişirken, çok gazeteli ve çok kanallı bir Türkiye çıktı "vizyona" Sadece 2 milyon kişinin düzenli gazete aldığı bir ülkede çeşitli yayın gruplarının ayakta kalmak için çetin bir mücadeleyi göğüslemeleri gerekiyordu. Nitekim bu mücadele, kuponlu çekilişli eşya ya da para piyangolarının ardından, kuponla ansiklopedi dağıtımına kadar gidecekti 90'lı yılların ilk yarısında. Ansiklopedi furyası işte bu 90'lı yılların akılda kalanları arasında yerini alacaktı hiç kuşkusuz. Bir de dağıtılan tavalar, tencereler, unutulmayanlara eklenecekti, yere atıldı mı kırılmayan cinsten Fransız, İtalyan malı tabaklarla birlikte.

Evet, '80 sonrası büyük bir "değişime" sahne olan Türkiye'de ansiklopedi de yüz binlerce ailenin evine girmeyi başarmıştı, uzun süren kupon kesme mücadelelerinden sonra. Ancak, bu ansiklopediler önemli oranda yer de kaplıyordu. Özellikle ev taşımalar sırasında az mı çekmişti hamallar ansiklopedi kolilerinden. Evlerdeki eşyalar artınca, alçalmaya başlayan balkonlardan ilk olarak en "gereksiz" şeyler atılmaya başlandı. Bu en "gereksiz" şeyler; onlarca ciltlik ansiklopedilerdi. Şimdilerde o "gereksiz" ansiklopediler kimi sahafların başına bela olmuş durumda.

Yeni Bir Serüven

32 ciltlik bir ansiklopedi takımının bir tek kompakt diskte toplanması teknolojinin nimeti sayıladursun, ansiklopedilerin başucuna koyulması gerekeni, iki cilde ulaştı da üçüncü cilt yolda. Evet, Türkiye'de hemen herkesin kaçtığı ansiklopedilere bir yenisi ekleniyor. Emin adımlarla kat edilen bir yolun, 15'te 2'si başarıyla geçilmiş durumda. Bu zorluklarla dolu yolu alan hangi ansiklopedi mi? Tabii ki *Felsefe Ansiklopedisi*.(1) Ahmet Cevizci'nin editörlüğünde hazırlanan ve Türkiye düşünce dünyasının birikimine önemli bir katkıyı gerçekleştirmeye daha şimdiden başlayan *Felsefe Ansiklopedisi*'nin 2.cildi, yalnızca bir felsefi başvuru kaynağı olarak tasarlanmamış. İktisat, sosyoloji, siyaset bilimi, edebiyat gibi alanlara da başarıyla girilen eserde, bilim ve bilgi problemi de atlanmadan özenli içerikleriyle aktarılmış.

Alfabedeki "Ba-Bü" aralığını kapsayan bu ciltte Doğu ve Batı düşüncelerini simgeleyen isimler de kendilerine yer bulmuş. Örneğin, ikinci cildin ilk maddesi *Babanzâde*'ye ayrılmış. Düşünürün yaşamı ve düşünce serüvenini Hüseyin Hansu aktarmış. Yapıtları ve çevirileriyle düşünce yaşamımıza katkılar sunan Babanzâde'den başka birçok düşünür ya da filozof da ikinci ciltte temel görüşleri ve etkileriyle birlikte aktarılmış. Hatta Bakhunin, Bukharin, Daniel Bell gibi daha çok farklı alanlarda çalışmış olan düşünürler de bu felsefe ansiklopedisinde atlanmamış. Samuel Beckett, Ronald Barthes da edebiyat yaşamları ve düşünce akışlarıyla yapıta alınmış. Felsefe dışından birçok ünlü isim daha çalışmalarıyla bu ansiklopediye sığdırılmış. eser adeta tüm sosyal disiplinleri kapsar hale gelmiş ve bilim, bilim felsefesi, bilim tarihi gibi maddeleriyle de bilime ilgi duyanların başvuru kaynağı olmaya aday çıkmış. Adını saydığımız düşünürlerden başka, Clive Bell, Simon de Beuavoir, Rom

Roy Bhaskar Fernand Braudel de temel görüşleriyle felsefeseverlere sunulmuş. Bunların dışında Türkiye düşünce yaşamı için önemleri yadsınmayacak Beşir Fuat, Baha Tevfik, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Niyazi Berkes halen yaşamını sürdüren felsefecimiz Hüseyin Batuhan da ansiklopedide birer maddeyle anılmış. Bu düşünürlerin temel görüşleri, eserleri, dönemlerine ve günümüze etkileri de madde içeriklerini zenginleştirmiş. Felsefe tarihinin önemli filozofları ise özenli aktarımlar ve çevirilerle ansiklopedinin içeriğinin güçlenmesine dolaylı katkıda bulunmuşlar. Kimi zaman adları birbirine karıştırılan Francis Bacon ile Roger Bacon ansiklopedide art arda aktarılmış. Felsefe tarihinin önde gelen filozoflarından Henri Louis Bergson ve 20. yüzyıl Fransız düşüncesine etki eden isimlerden George Bataille da yapıtta yer alan diğer dikkat çeken maddelerin başlığını oluşturmuş. Birûnî, Boethius, Batlamyus, Baumgarten, çağdaş filozoflardan Bochenski ve Baudrillard da ansiklopedide yer alan diğer tanınmış düşünürler olarak dikkat çekiyor.

Yapıtta farklı alanlardan aktarılan maddelerden bir bölümünü ise şöyle aktarabiliriz: Bağımlılık Okulu, Bağıntı, Beytü'l-Hikme, Budizm, Burjuvazi, Bonapartizm, Biyoloji felsefesi, Batınilik, Barış etiği, Barış ve felsefe, Bilişsel psikoloji, Bulanık mantık.

Kapsayıcı Bakış

Adının *Felsefe Ansiklopedisi* olmasına rağmen, yazarlarının çeşitli uzmanlık alanlarının konularına girdiği görülen ürün son derece kapsamlı görüntüsünün yanında, bilim tarihi için de yararlı ve doyurucu bir kaynak niteliğini kazanmış. İkinci ciltte, bilgi, bilgi felsefesi, bilgi sosyolojisi, bilgi toplumu gibi başlıkların yanında; bilim, bilim etiği, bilim felsefesi, bilim sosyolojisi, bilimsel devrim kavramları ve tanımlamaları geniş maddelerle aktarılmış. Eserde, Türkiye ve dünyada kimi alanlarda uzmanlaşmış isimlerin kaleme aldığı çeviri metinler de yer almış; Thomas Kuhn, Paul Feyerabend gibi düşünürlerin ansiklopedik metinleri Türkçeye kazandırılmış. Bilimde sıkça gündeme getirilen "Büyük Patlama Kuramı" da belirsizlik ilkesi, bilimsel yöntem, bilimsel sınıflandırma gibi bilim tarihinin alanına giren başlıklarla birlikte atlanmamış. Bu maddeler de alanlarında uzman kişilerce ansiklopediye kazandırılmış.

Kimi maddelerde ufak tefek yanlışlıklar (örneğin bilim felsefesi maddesinde Francis Bacon'ın "doğaya egemen olmak" düşüncesi, Bacon'ın "önce doğanın egemenliğini tanıyıp ondan sonra egemenlik mücadelesine girişmek" vurgusu atlanarak yazılmış. Bu da düşünürün temel görünüşlerinin birinin yanlış anlaşılmasına neden olabilir.) yapılmamış değil. Ansiklopedide, Ahmet Cevizci'nin. hem editörlük, hem yazarlık, hem de düzelti görevlerini üzerine almış olması, üretken felsefecimizin sırtına önemli bir yük binmesine yol açmış. Sayfa düzeni ve düzeltilerde Cevizci'nin yükünü ise Ömer Türkoğlu ve Kasım Küçükalp hafifletmiş. Buna rağmen, eserde kimi maddelerin iki kere yer aldığı gözden kaçmış. Örneğin "belirlenimcilik" maddesi 253. sayfada 2 kez yazılmış. 957 sayfalık bir yapıtta bu tür yanlışların olması da elbette o yapıtın değerini düşürmez. Bunların yanında 137 yazarın imzasıyla çıkan 2. ciltte de ilk ciltte olduğu gibi bir yazım bütünlüğü oluşamamış. Birçok yazar, kendi uzmanlık alanının kavramlarını kullanırken, kimi yazarlar da Türkçe sözcükler yerine, anlamayı zorlaştıran Arapça, Farsça sözcüklere sıkça başvurmuş. Bunun yanında, çeviri metinlerde de kimi kavramlar Batı dillerindeki kullanımlarıyla aktarılmış. Ansiklopedinin ileriki ciltlerinde de karşımıza çıkması olası olan bu durumun, aşılamaması ise eserin zenginliğine gölge düşürmemiş.

Kimler Yok ki!

Ansiklopedide Türkiye'nin birçok üniversitesinde akademisyen olarak görev yapan birçok ismin katkısı bulunuyor. Akla ilk gelen adlar arasında; Ahmet Cevizci, Mehmet Ali Ağaoğulları, Meder Atıcı, Melih Başaran, Süleyman Hayri Bolay, Zeynep Direk, İbrahim Emiroğlu, Gürol Irzık, Sezgin Kızılçelik, John R. Searle, Şafak Ural yer alıyor. Türkçe metinlerin yanında çeviri maddelerle de içeriği güçlenen yapıt, birçok disiplinle çalışan kişiler için önemli bir başvuru kaynağı olmayı daha şimdiden hak ediyor. Türkçe kaynak sıkıntısına büyük ölçüde yanıt verecek *Felsefe Ansiklopedisi* yüzlerce ismi bir araya getirmesi açısından da son derece önemli bir işlev görüyor. Özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin, Türkiye'de kimin hangi alanda uzmanlaştığını daha kolay yoldan öğrenebilmelerine de yarayacak olan yapıtın 3. cildini heyecanla bekliyoruz.

1 Editör, Ahmet Cevizci, *Felsefe Ansiklopedisi (Cilt 2)*, Etik Yayınları, İstanbul, 2004.

GÖNÜLDEN DİLE
ÖZ SÖZLER
aşk
felsefe
ve diğer şeyler üstüne

Ömer Naci SOYKAN

İnsancıl Yayınları

Öykü

ALDATILMAKTAN KORKAN LİBERAL

Cengiz GÜNDOĞDU

İstanbul, ağır bir kıştan çıkmıştı. ilkyazda serin bir akşamüstü, İstiklal Caddesi tıklım tıklımdı. Kimi, alış veriş için, kimi boş boş gezinmek için, kimi sinema için buradadır. Kimileri de sokak aralarında kurulu masalarda çay, kahve ya da içki içerek zamanın yükünden kurtulmak ister.

Sokak aralarındaki meyhanelerin birinde, sokağa kurulmuş bir masada otuz yaşlarında bir kadınla, kırk yaşlarında bir erkek, rakılarını yudumluyorlardı.

Adı Aygün olan kadın,

- Niçin sade giyin dediğini burayı görünce anladım. Demek halkımız buralarda eğleniyor Mert.

- Evet, halkımız burda.

- Ben, seni hep otellerin barında gördüğüm için burası beni şaşırttı.

- Liberal sosyal demokrat olarak her tabakayla ilgili olmamız gerekir.

Mert, aslında salaş meyhane özlemiyle yılda bir iki gelirdi buralara.

- Hafta sektirmez ben buralarda halkımla eğlenirim, dedi.

Aygün, mezelerden tadarak,

- Fena da değil, dedi.

- Çoğu evde hazırlanır bu mezelerin, dedi Mert.

- Evde mi, dedi Aygün.

- İstanbul'da birçok ev, yemek işletmesine dönüşmüştür.

Söylediklerinin doğru olup olmaması önemli değildi Mert için. Kimsenin aklına getirmediği sivrilikleri çok doğalmış gibi anlatırdı.

- Partimizin burda örgütlenmesini sağlayacağız şimdi. Büyük bir kampanya başlatıyoruz.

- Ne kampanyası, dedi kadın.

Patlıcan mezesi pek güzelmiş... Patlıcan getirtelim de anlatayım sana...

Garsona seslendi. Kadın bir cigara yaktı.

Başarılı bir inşaat mühendisi Mert. Lüks evler yapan büyük bir kurumun yöneticilerinden biri. Parası bol, statülü erkek arayan kadınlar için iyi bir koca olabilirdi Mert. Parası yanında yakışıklıdır da. Yeşil gözleri, erkenden kırlaşmış saçları, ince davranışlarıyla çekiciliğini pekiştirir.

Her insanın bir takıntısı var mı, bilemeyiz, ama Mert'te aldatılma takıntısı vardır.

Mert on beş yaşındayken, yakından tanıdıkları bir ailede, kadın, kocasını aldattı. Olaylı bir boşanmayla konu kapandı, ama Mert'in ailesinde kapanmadı. Aylarca konuşuldu. Bir yandan babaanne, bir yandan anneanne, öğüt verip durdular. Dikkat etmeliydi Mert. Kadın, fırsat buldu mu, işte böyle aldatırdı kocasını.

Bu fısıltı, Mert büyüdükçe yavaş yavaş bütün varlığını sarmaya başladı.

Gazetelerdeki aldatma haberlerini okurken tüyleri diken diken olmaya başlamıştı.

Kocasını aldatan kadınların öldürülmeleri... kadınların aşıklarıyla bir olup kocalarını öldürmeleri, ateşten zıpkın saplanmış gibi sarsmaya başlamıştı Mert'i.

Bir gün kurumdaki memurlardan biri işe gelmedi. Evi arandı. Sekreteri,

- Kadın da gözü yaşlı, ağlayıp duruyor. Akşam eve gitmemiş. Ne yapayım diyor zavallı kadın.

Polise bildirsin, dedi Mert.

Sonrasını gazetelerden izledi Mert. On beş gün sonra memurun kafası parçalanmış cesedi bulundu. Cesedin bulunmasından iki gün sonra sonuca gidildi. Kadın, aşığıyla bir olup, kocasını öldürmüştü.

Mert, o sıra nişanlıydı.

Cinayetin çözülüşünden birkaç gün sonra, Mert gece, uykusundan çığlıklarla uyandı. Kan ter içindeydi. Nişanlısıyla evlenmişti düşte. Ama karısı onu aldatıyordu. Evden içeri girerken yüzünü seçemediği karısının aşığı, baltayı, tam kafasına indirirken, çığlıklarla uyandı. Korka korka uykulu gözlerle sağa sola bakındı. Evindeydi. Evlenmemişti. Kalktı, su içti.

Güneşin doğmasına iki saat vardı. Ama Mert'i uyku tutmadı.

Bu işe bir son vermesi gerekiyordu. Ama nasıl. Şöyle bir çözüm yolu buldu. Bir arkadaşının ağzından kendine mektup yazdı. Nişlanısı Mert'i aldatıyordu. Kıza bu mektubu gösterdiğinde kız kıpkırmı-

zı oldu. Daha önce bir erkekle ilişkisi olmuştu. Bunu da Mert'e söylemişti.

Hayır, dedi Mert, bu yeniymiş.

Kız, yüzleşme önerdiyse de Mert,

Ben de seni aldatıyorum. Ödeştik, deyince kıyamet koptu. Yüzükler karşılıklı atıldı. Kız, daha sonra birkaç kez aradı Mert'i. Mert'e göre bu ilişki erdemli değildi. Mert'e göre erdem çok önemliydi. Şöyle demişti kıza,

En başka gelen ilke, erdemdir.

Telefonu kapadıktan sonra düşündü, erdem ne demekti. Bu sözü birinden duymuştu, ama kimden duyduğunu anımsamıyordu. Erdemin ne olduğunu öğrenmek için evdeki ansiklopediye bakmayı düşündü. Bakmadı, unuttu çünkü.

Bu on beş yıl içinde Mert'in kadınlarla ilişkisi olmadı mı Oldu. Hep kısa süreli ama.

İlişki başladıktan bir süre sonra Mert, "Aldatılmadan keselim şu ilişkiyi" diye düşünürdü. İlişkiyi kesme gerekçesini, üyesi olduğu sosyal demokrat partiyle temellendirirdi. Kadınlara şöyle derdi iç çeke çeke,

Ülkenin kurtuluşu için mücadele etmek gerekiyor. Bu yüzden senin gibi değerli, seçkin bir kadına iyi bir koca, doğacak yavrularımıza iyi bir baba olamam.

Değerli, seçkin kadın derken, ses tonunu kalınlaştırırdı. Doğacak yavrularımız derken hıçkırıklı sesler çıkarırdı gırtlağından.

Kadın, kendisine yardımcı olacağını söylerse, söylev şöyle sürerdi.

Parti işi bu, belli olmaz. Patron dik dik bakıyor, işten atarsa nasıl geçiniriz.

Mert'in bulunduğu bu ortamlarda kadınlar parasızlık dendi mi sessizce pılıyı pırtıyı toplarlardı. Ama birinde, kendi deyişiyle az daha faka basıyordu.

Şirketin kuruluş yıldönümü için verilen kokteylde, Mert o sıra otuz beşindeydi, otuz yaşlarında bir hanımla tanıştı. Hanım, şirkette çalışan bir mühendisin kız kardeşiydi. Aysel'di adı. Esmer, mini mini bir kadındı Aysel. Saçları, gözleri, hele dudakları pırıl pırıldı. Kimya mühendisi olan bu hanım, dahası otuzunda göstermiyordu. İçki bardağını tutan inceelleri, içkisini yudumlaması, gülmesi pek etkilemişti Mert'i. Tanışıklığı ilerletmeleri, mühendisin bir hafta sonra evlenme töreninde oldu. O gece sık sık dans ettiler... el ele birlikte halaya katıldılar. Aysel'in pembeleşen terli yüzü daha da etkilemişti Mert'i.

İki gün sonra bir akşam yemeğini baş başa yediler.

Mert'in kadınlarla ilgili değişmez bir ilkesi vardı. Kadının bedeni, içini fokur fokur kaynatsa bile, ivedi davranmazdı. Tek amacı cinsel ilişki olmasına karşın, bunu, kesinlikle belli etmezdi.

Aysel'e de böyle davrandı. Bu, Ayseli de etkilemişti. Sonunda kadına cinsel nesne diye bakmayan bir erkek çıkmıştı karşısına.

Bir ay sonra Mert'in evinde buluştular. İlişki, öpüşten ileri gitmedi. Mert'in eli, Aysel'in kalçasına giderken, Aysel geri çekildi. Sol elinin yüzük parmağını göstererek,

- Buraya yüzük girmeden yatak yok Mert, dedi. Ben aşk istiyorum Mert, yatak değil.

Sarsıntısını belli etmeden.

Haklısın, dedi Mert.

Yüzüğü simgesel söyledim. Birlikte de yaşayabiliriz evlenmeden, ama önce aşk...

Durdu, Mert'in gözlerine bakarak,

- Önce birbirimizi iyice tanımalıyız.

Mert, o sıra Aysel'in yüzünün, yırtıcı puhu kuşuna dönüştüğünü gördü. Gözlerini kırptı.

Aysel, gülerek,

- N'oldu Mert, dedi.

- Aşk ne güzel bir duygu... onu düşündüm.

Hiç aşık olmadın mı Mert.

- Nerde... yoksul bir aileydik biz. Ben hem çalıştım, hem okudum. Yoksulluğun ne olduğunu bilirim.

Mert'in ailesi yoksul değildi. Zengin de değildi. Orta sınıftandı. Üstelik Mert, öğrenimi boyunca çalışmamıştı.

Ama kadınların bundan etkilendiğini biliyordu. Gerçekten Aysel de etkilenmişti öğrenciyken çalışan Mert'ten.

- İşte bundan ötürü, diye sürdürdü konuşmasını Mert, liberal sosyal demokratım ben.

Liberal kelimesini yeni eklemişti. Yalnızca sosyal demokrat sert geliyordu Mert'e. Liberal derken, hep aklına para geliyor, içinde sevinç duyuyordu.

Liberal sosyal demokrat yeni bir kavram galiba, dedi Aysel. Nerden esinlendin acaba...

İlk kez bir kadın, onu, gözü yaşlı uslu uslu dinlemiyor, soru soruyordu. Canı sıkıldı.

- Ben, dedi, çalışarak, ter dökerek okudum. Hayatımdan çıkardım bu düşünceyi.

- Böyle bir görüş senin hayatından çıkmaz, dedi Aysel.

- Bunun bir önemi var mı.

Var, dedi Aysel, liberallerin savunduğu hangi görüş doğrulandı.

Mert, ders kitabı dışında herhangi bir kitabın kapağını açmış değildi.

- Bunu sonra konuşuruz, dedi. Aysel'i evine bıraktıktan sonra, dönüşte, ilişkiyi kesmeye karar verdi.

Bir hafta sonra Aysel'in isteğiyle İstiklal Caddesi'ne açılan sokaklardan birinde buluştular. Çay içiyorlardı. İlerden rakı kokusu geliyordu Mert'in burnuna. "Neyse, on dakika sonra Aysel'i gönderirim.

gider rakı içerim" diye düşündü. Çaylar geldikten sonra masalına başladı Mert.

Ülke için mücadele eden adamdı. Hıçkırarak konuşuyordu. İyi bir koca, yavrularına iyi bir baba olamazdı.

Aysel, dikkatle dinledi Mert'i.

- Ülke için, yurdumuz için mücadeleyi düşünmen, benim beğendiğim yanlarından biri.

Mert, bu sözler üstüne, kaba etine çivi batmış gibi, arkalıksız taburede sallandı.

N'oldu, dedi Aysel.

- Hiç rahat değil burası.

- Çayları içer kalkarız, zaten sinemaya gideceğiz, diye sürdürdü konuşmasını.

- Senin mücadelene destek olurum, çocuklarımıza ben bakarım, annem bakar... senin annen de bakar.

Mert'in başından aşağı kaynar sular dökülüyordu. Garsona yeni çayları ısmarladıktan sonra, tuvalete gitti. Soğuk suyla yıkadı yüzünü. Kendine geldi. Oturdukları yere doğru yürürken, şöyle geçiriyordu içinden, "Birinci kurşun etkilemedi bu kadını. Ama ikinci kurşunda bak nasıl yere serilecek."

- Evet Aysel, çocuklara bakma sorunu bir biçimde çözülür. Ama asıl sorun şu. Liberal sosyal demokrasi, patronlar için tehlikeli. İşten atılabilirim.

Cigarasını yaktı. Çayından bir yudum aldı. Aysel'in gözlerine baktı. Gözlerde korku belirtisi yoktu.

- İşten atılırsan, ben varım, çalışıyorum.

Aaa, bu kadarı olamazdı. Nerden çıkmıştı bu kadın. Ama Aysel durmuyordu. Sanki makinalı tüfekle tarıyordu Mert'i.

- Kusura bakma Mert, liberal sosyal demokrasi uyduruk bir kavram. Patronlar için hiç de tehlikeli değil. İşten atmazlar seni.

Doğruydu Aysel'in dediği. Kimileyin patronla içerdi. Patron,

- Demek sen, liberal sosyal demokratsın, der, basardı kahkahayı. Dahası bir gün dolu dolu gülerken patron, cigarasının yanan ucuyla yakmıştı dudaklarını. Peki, ama Aysel, nerden biliyordu patronların şu liberal sosyal demokrasiden korkmadıklarını.

Mert, gerçekten de kurşunlanmış gibiydi.

- Çayın soğudu, içsene çayını, dedi Aysel.

Bir yudum aldı çayından, tıkanmıştı boğazı.

- Bunlar sorun değil, dedi Aysel. Asıl sorun, senin liberal sosyal demokrat olmanda.

Şimdi Aysel kurt köpeğine dönüşmüştü. Çevresinde dönüyor, her dönüşte, azgın, keskin dişleriyle etinden bir parça koparıyordu.

- Çünkü, diye sürdürdü konuşmasını Aysel, senin şu liberal sosyal demokrasi hiçbir sorunu çözmez.

Hırıltılı bir sesle sordu Mert.

- Kim çözecek.

- Sol partiler.

Gözleri ışıl ışıldı Aysel'in.

Boğazını temizledikten sonra,

- Sol partiler kim, dedi Mert.

- O burda konuşulmaz. Pazar günü Yıldız Parkı'na gider, uzun uzun konuşuruz. Ama önce senin şu liberal sosyal demokrat dediklerinin hiçbir sorunu çözemeyeceğine anlaşmalıyız.

Aysel'in ışıl ışıl gözleri çeliğe dönüşmüştü.

- Liberal sosyal demokratların ufku dardır Mert, dedi. Çocuklarımızın sömürüsüz bir dünyada yaşamasını istiyorsan, şu liberal sosyal demokratlığı bırakmalısın.

Aysel'in dudaklarından dökülen her kelime, etinden et koparıyordu Mert'in. Fısıltıyla sordu.

- Sen komünist misin yoksa.

- Pazar günü konuşacağız, dedi Aysel.

Mert, patlamaya hazır bir bombanın üstünde duyumsadı kendini.

- Hadi kalk, sinemaya gecikiyoruz, dedi Aysel.

Sinema mı... unutmuştu. Aslında sinemaya gidecek durumda değildi. Aysel'in yanında sürüklenir gibi yürüyordu. Film başladıktan sonra Aysel, Mert'in elini tuttu. Buz gibiydi eli. Ara verilince,

Hasta mısın, dedi.

- Değilim, ama hasta olacağım galiba.

İstersen çıkalım.

Yok, yok, film bitsin.

Filmin ne önemi var, hastalığın ilerlemeden git eve, yat.

Çıktılar sinemadan. Mert, hiçbir şey düşünemiyordu. Allak bullak girdi eve.

Birinci kadehin sonunda, kendine gelir gibi oldu. Komünistti bu kadın. Ne yapacaktı şimdi. Pazar günü Yıldız Parkı... günlerden neydi bugün... salı... Yıldız Parkı'nda ne var. Kesin komünist. Gizli örgüt üyesi belki de... Nerden çattı bu kadına. Kadın onu F Tipi cezaevine attıracak... işten atılırım diyor, gözünü kırpmıyor kadın. Kemalist olmasındı bu kadın... Geçen gün nerde, kim söyledi, onları da unuttu bak. Biri "Komünistlerden korkmayın. onlar bir avuç. Asıl tehlike kemalistler. Bu ülkede üç darbe yaptı onlar." demişti.

Komünist... kemalist ne fark eder, tehlikeydi bu kadın. Soğuk soğuk terliyordu. Birden telefon çaldı... irkildi. Telefonu açtı, yanlış numara çevirmişler. Kadın, yoklatıyor muydu yoksa.

İkinci kadehin sonunda toparladı kendini. "Komünistmiş, kemalistmiş dinlemem, tozunu alırım" demeye başladı. Yatmak için kalktı. Yine telefon. Açtı. Aysel'in sesini duyunca irkildi. Telefonu kapadı. Fişi çekti. Sonra bunu şöyle açıkladı. N'aptığını biliyor muydu o. Ateşi çıkmıştı. Fırın gibi yanıyordu.

Bu yüzden sesini alamamıştı Aysel'in. Sabaha kadar yanıp kavrulmuştu ateşten.

Ertesi gece, ilişkiyi bitirme kararıyla geldi eve. Kesindi kararı... Ama eve girince kararını değiştirdi. Direnecekti Aysel. Örgüte para sızdıracaktı belki de. İşin içinden nasıl sıyrılacağını düşünüyor, bir çözüm bulamıyordu. Telefonla ilişki bitmezdi. Yüz yüze konuşmalıydı. Şöyle diyecekti, "Sizin mücadelenize saygı duyuyorum.Hepiniz çok cesursunuz. Sizin mücadelenize yanlış demiyorum. Ama ben liberal sosyal demokrasiye inanıyorum."

Yağcılık yapa yapa, sıyrılacaktı işin içinden.

Perşembe günü hep bunu düşündü. Olgunlaştırdı içinde. Cuma günü Aysel aradı işyerinden. "Yok" dedirtti.

Cuma günü 23.00 sularında geldi eve. Arkadaşlarıyla içmiş azıcık kendine gelmişti. Masadaki kadınlardan birini gözüne kestirmişti, ama şimdi başı beladaydı.

Evde, daha ayakkabılarını yeni çıkarmıştı. Aysel aradı.

- Nerdesin, merak ettim, işyerinden de aradım.

Dışardaydım.

İyisin ya,

İyiyim.

Pazar gününü konuşalım dedim.

Pazar günü mü... birden ter boşandı.

- Pazar günü, dedi... durdu... anneme gitmek zorundayım. Hastaymış kadın.

Sevindi birden. Nasıl da aklına gelmişti.

Nesi varmış.

Bilmiyorum.

Nerde annen.

Tekirdağ'da.

Tekirdağ mı...benim aklımda Suadiye kalmıştı.

Soluğu kesildi. Boğulacaktı nerdeyse. Ne kadar boşboğazlık etmişti bu kadına.

Yani bana... şeyden... ordan, Tekirdağ'dan aradı, onu söyledi... yani ordaymış.

Niye gitti... sorarsa ne diyecekti.

- Akrabası mı var orda... dedi Aysel.

Can simidiydi bu.

Kızkardeşi orda...

Peki, geldikten sonra görüşürüz.

Oh... kurtulmuştu... Suadiye'de oturan annesini Tekirdağ'a niye göndermişti, nerden, nasıl gelmişti aklına bu. Neyse... kurtulmuştu ya...

Pazar günü belki Aysel gelir diye Tekirdağ'a gitti. Denize girdi. Tekirdağ köftesi yedi. Aysel'e kızıp durdu. Bu kadının yüzünden Tekirdağlarda dolaşıyordu. Pazartesi günü bu işi bitirme kararıyla gece, evine döndü. Pazartesi günü harekete geçmedi.

Arayan Aysel'e "Yok" dedirtti. Pazartesi gecesi evden aradı Aysel.

- Seni arıyorum, nerdesin, dedi.

İnşaatlara gittim.

- Nasılmış annen.

- Önemli değilmiş.

İyi... iyi... Bu akşam buluşalım mı.

Yıldız Parkı'na mı.

Akşam akşam Yıldız'da ne işimiz var Mert.

- İyi olurdu, ama annem kırgın sana.

Anlamadım.

Ok yaydan çıkmıştı. Bu noktada bastıracaktı.

Patron bir gün demişti, "Bir işi geri çevirmek istiyorsanız, en saçmadan başlayın. Yüzde yüz geçerlidir."

O da en saçmadan gidecekti. Kendi kimliğini dışa vuruyordu şimdi. Son derece soğukkanlıydı.

Annem, diyorum, kırgın sana.

Annen mi kırgın bana... Birbirimizi tanımıyoruz, nasıl kırılabilir bana.

Ben, senden söz etmiştim anneme.

Ne var bunda.

Hastalığında bekledi seni.

Bu kadarına kendi de şaşırıyordu, ama bulduğu bu nokta sevindiriyordu onu. Bu noktayı vurgulaya vurgulaya bitirecekti ilişkiyi.

Bizim ailede böyle şeyler önemlidir. Kalabalık bir aileyiz biz. Annem temizlikçilik yaparak okuttu beni, babam da arabacıydı, odun taşırdı. Pek bağlıyızdır birbirimize.

- Mert, neler söylüyorsun sen.

- Gelinim olacak kızı böyle bir günde beklerdim, dedi annem, gözleri yaşardı.

Ne gelini, gelin olmak da nerden çıktı.

Annem öyle söyledi.

- Annenin söylemesi beni hiç ilgilendirmez.

İçinden kıs kıs gülüyordu Mert. Kamayı sokmuştu yarık noktaya, şimdi ikiye bölecekti.

- Annemle ilgili böyle konuşamazsın. Günlerdir bunun üzüntüsünü yaşıyorum.

- Söyleseydin gelirdim.

- Sen istemeliydin. İstek senden gelmeliydi. Ama gördüğüm kadarıyla aile kavramına sıcak bakmıyorsun. Bizde önemlidir bu kavram... Hele gelinlik... Senin aklın fikrin parklarda. Ne varsa oralarda...

- Aklını mı kaçırdın sen, diye bağırdı Aysel.

Şimdilik buzdolabına koyalım bu ilişkiyi, dedi Mert.

Durdu... ses gelmedi karşıdan.

Alo... alo dedi...

Ses gelmiyordu. Kapadı telefonu. Derin bir soluk aldı. Bitirmişti ilişkiyi. Aysel üstelerse polise bildirecekti.

Ertesi akşam, arkadaşlarıyla her zaman gittikleri otelin barına gitti. Durgunluğu, sıkıntısı kalma-

mıştı. Kahkahalarıyla neşe kattı toplantıya. Şakalarıyla kırdı geçirdi gülmekten masadakileri.

Gece, neşeyle döndü evine. Dünya vardı. Neydi kadının ona çektirdikleri. Altı üstü üç dört kez yatacaklardı... Telefon çaldı. Aysel'di arayan. Aysel, hiçbir girişe gerek duymadan.

- Senin buzdolabına koyduğun ilişkiyi, ben buzdolabından çıkardım, çöpe attım, bu bir.

Sevindi Mert... "Nereye atarsan at" dedi içinden. Aysel, çın çın öten bir sesle,

İki, dedi, sen ne bir ilişki başlatabilirsin, ne de bitirebilirsin. Üç, sen, Bazorov gibi tıkıştırırsın ancak.

- Ne diyorsun, anlamadım, dedi Mert.

Bazorov... Bazorov... Turgenyef'in Babalar ve Oğulları'nı oku.

"Yahu, neler söylüyor bu kadın. Söylesin, ilişki bitti" diye geçirdi içinden.

- Karşılaştığımızda merhaba diyebileceğimiz bir bitiş olsun, dedi. Şimdi bak...

- Bırak şu çıtkırıldığımlığı diyerek, sözünü kesti Aysel. Pis zampara... liberal sosyal demokrat, dedikten sonra çat diye kapattı telefonu.

Oh, kurtulmuştu... kurtulmuştu. Kendine bir kokteyl hazırladı. Şaplata şaplata içti. Ertesi gün Aysel'in ağabeysiyle karşılaştıklarında, adamın bıyık altından gülümsediğini duyumsadı. Aldırmadı. "Zamanla unutulur" dedi içinden. Bu ara Bazorov'u merak etmişti. Neyin nesiydi bu Bazorov. Kitabı aldırttı. Geceleri orasını burasını okuya okuya tıkıştırma bölümünü buldu. Beğendi bu tıkıştırma işini. Ondan sonra, yeri gelsin gelmesin sık sık kullandı bu sözü.

İşi tıkıştırmayın beyler... hayatı tıkıştırmayın beyler...

Patron da beğenmişti bu sözü.

Mert, korkusu iyice geçtikten sonra, aslında altı ay, kabuğuna dokunulan kaplumbağa gibi içine çekilmişti, gelgeç ilişkilere başladı. Çok dikkatliydi ama. Aldatılmamak için aldatıyordu.

Ancak önünde sonunda Mert de bir insandı. Onun deyişiyle, "koyu, sımsıkı bir aşk" yaşamak istiyordu.

Mert, "koyu, sımsıkı bir aşkı" düşünde yaşadı. Bu düşü, özene bezene, titizlikle kurdu.

Önce kadına bir iş buldu. Öğretmen, edebiyat doçenti, kimya mühendisi... Aklına kimya mühendisi gelince yüzünü buruşturuyordu. Sonunda kadını eczacı yaptı. Bir eczanesi vardı kadının. Ama iş olsun diye açmıştı kadın. Aileden zengindi çünkü.

Peki, adı ne olmalıydı bu kadının. Önce Tülin dedi, olmadı. Ülker, Sevinç, Sevgi, Tülay, Tümay... burda durdu. Tümay... Bu adı çok beğendi. Kadının adı Tümay olacaktı.

Fiziğini de şöyle çizdi. Tümay, 1.72 boyunda... Mert'in boyu 1.75'ti... esmer, uzun, siyah saçlı olmalıydı. Geniş alınlı, parlak kapkara, delici gözleri, yay burnu, etli dudakları...

Tümay, keklik gibi yürüyen bir kadındı. Derinden gelen, insanın içini allak bullak eden bir sesi vardı Tümay'ın.

Eczaneye gittiği zaman, erkekler asprin, vitamin almak için nerdeyse sıraya girerlerdi. Tülay o gizil sesiyle,

Ne istiyorsun, desin, ya da şöyle bir göz göze gelsinler...

Tümay otuz yaşındaydı, ama şimdiye kadar çok hafif bir flört dışında bir ilişki yaşamamıştı. Tümay, kendisini etkileyen bir erkekle karşılaşmamıştı. İşte bu erkek Mert olacaktı.

Tanışma yerini bir türlü belirleyemedi. Şöyle değişik bir tanış biçimi bulamadı. Sonunda bir kokteylde karar kıldı. Bir kokteylde karşılaştılar.

Mert'in,

En başta gelen ilke erdemdir. Hayat, tıkıştırılmamalıdır, sözleri Tümay'ı etkilemişti.

Mert Bey, demişti, ne güzel bir söz... hayat tıkıştırılmamalı...

Mert, düşün başlangıç bölümünü pek seviyordu. Kadınlı, erkekli bir çemberin içindeydiler. Tümay,

Mert Bey, ne güzel bir söz bu. Hayat tıkıştırılmamalı.

Mert, Tümay'a doğru bir adım atıyor.

Evet, hanımefendi, diyor, sonra başını yukarı kaldırıyor, gözleri yarı kapalı,

Turgenyef'in Babalar ve Oğullar adlı romanından Bazorov'un sözü.

Bazorov sözü dilden dile atlıyor, kadınlar hayranlık, erkekler kıskançlıkla bu kültürlü adama, Mert'e bakıyorlardı.

Düşün burasında mayışıyordu Mert. Tümay'ın ailesi de Mert'i el üstünde tutuyordu. Önüne gelen her erkeğe burun kıvıran bu kadın, sonunda Mert'e teslim olmuştu.

Bir yıldır sıkı bir aşk yaşıyorlardı. Nerdeyse evleneceklerdi... Mert, bu noktaya gelemiyordu bir türlü. Sonunda düşü şöyle bir kurguyla ilerletti.

Günün birinde bir telefon geldi Tümay'dan.

- Bu gece buluşmamız gerekiyor.
- Senin işin vardı.
- Bu daha önemli.
- Ne oldu, sesin de bozuk.
- Akşama konuşuruz, gecikmeden gel.

Akşam Tümay'ın evindeydi. Çok gergindi Tümay, sinirliydi. Salon sigara dumanı içindeydi. Kocaman kül tablası izmaritle doluydu. Tümay, salonda dolaşıyor, Mert'in yüzüne bakmıyordu.

- Sen geçen pazar Ankara'daydın değil mi, dedi sonunda.

Mert, oturduğu koltukta, rahat rahat ayak ayak üstüne attıktan sonra,

Evet.

- Neden gitmiştin Ankara'ya.

Tümay, arkası Mert'e dönük, pencereden bakıyordu.

- Oda toplantısı vardı, n'oldu.

Tümay döndü, Mert'in önüne geldi.

- Seni bir kadınla kol kola görmüşler Ankara'da.

- Olamaz, diye koltuktan fırladı Mert.

- Olmuş...

Kim görmüş.

- Sana ne, cevap ver. Kimdi o kadın.

Düşün burasında uğradığı haksızlıktan ötürü, gerçekten böyle bir olay yaşanmış gibi gözleri yaşarıyordu.

Haksızlık bu bana, dedi Mert.

Haksızlığa uğrayan benim. Bir kadın... olacak şey değil. Hayatımı adadığım erkek...

Tümay, hıçkırıklarla ağlarken, Mert, en üst perdeden şöyle diyordu.

- Sen, hayatıma tıkıştırdığım kadın değilsin.

Mert, bu tartışmanın nasıl bittiğini, evden nasıl çıktığını kurgulayamadı. Bundan sonrasını, şöyle kurguladı önce.

Gecenin ileri bir saatinde Mert'in telefonu çaldı. Bir kadın.

- Mert Beyle mi görüşüyorum.

- Evet.

- Mert Bey, siz beni tanımazsınız, ben Tümay'ın halasıyım.

- Buyurun efendim.

Tümay, hasta Mert Bey.

- Geçmiş olsun efendim.

- Bildiğiniz gibi değil, üzüntüden kanser oldu, ölmek üzere.

Mert, üzüntüden kırlaşmış saçlarıyla Tümay'ın evine koşuyor. Tümay tam ölürken, birbirlerini sevdiklerini söylüyorlar.

Mert, bir süre sonra düşün burasını beğenmedi. Haz alamıyordu. Onu coşturacak, tir tir titretecek bir düş gerekliydi.

Düşündü, taşındı, düşün kanser bölümünü attı. Şöyle bir kurgu geliştirdi.

Evdeki tartışmadan sonra, ertesi gün Mert, Tümay'ı telefonla aradı.

- Bu konuyu derinlenmesine konuşmamız gerekir. Ciddi bir haksızlık yapıyorsunuz. Sonra pişman olacaksınız. Unutmayın, gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir.

Gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir, sözü Napoleon Bonaparte'ındı. Yeni aldığı Güzel Sözler kitabında okumuştu.

Hayır, dedi Tümay. Sizinle konuşacak herhangi bir konu yok benim için. Lütfen telefonu kapatın. Lütfen, beni bir daha rahatsız etmeyin.

Kurduğu düşün bu bölümünü, evde yatmadan önce, arabasıyla işine götürülürken yeniden yeniden derin bir kırgınlıkla kuruyordu. Arada derin derin içini çekiyordu. Soluksuz kalıyordu nerdeyse.

Bir gün öyle derin iç çekti ki, arabaydaydı, şoförü,

Canınızı sıkan bir şey mi var, beyefendi, dedi.

Yanıt vermedi. Dalgın dalgın dışarıya baktı.

Düşün kurgusu daha sonra şöyle gelişiyordu. Tümay'ın halası, şöyle devreye girdi.

Hala, emekli bir büyükelçinin karısıydı. Halanın adı Sabahat'tı.

Kurguda, Sabahat, önemli bir konuda Mert'le görüşmek istiyor, ama yüzyüze.

Ertesi akşam, bir otelin çay salonunda buluştular.

Bu arada Mert, bir başka düş daha kurguluyordu. Üyesi olduğu partinin genel başkanı oluyor. Bütün yurtta, liberal sosyal demokrasiyi anlatıyor, sonunda başbakan oluyor. Bu noktadan sonra ileri gidemiyordu Mert. Yalnız bir kez kurguyu şöyle geliştirdi. Avrupa Birliği'nin dayatmalarına karşı, bütün büyükelçileri yurda çağırıyor, bütün televizyonlarda yayınlanan konuşmasıyla Avrupa Birliği'ne sert çıkıyordu. Bunun üstüne Avrupa Birliği'nin yetkilileri Ankara'ya koşuyor. Sorun çözülüyordu.

Halk sevinçten ağlıyordu. Fener alayları düzenleniyor. Başbakanlık konutunun önünden geçen fener alayını gözyaşlarıyla izliyordu Mert.

Bu arada gerçekten gözleri yaşarıyordu.

Tümay'ın halası Sabahat, bir yanlışlık olduğunu anlattı. Bunun üstüne Mert,

- Bu durumda benden ne isteniyor, dedi.

- Ödün vermez, kesin sonuca giden kişiliğinizi nasıl da belli ediyorsunuz, dedi hala.

Kurgunun burasında Mert, göğsünü şişiriyor, boğazını temizliyordu.

Yine böyle yaptığı bir gün şoförü,

- Nezle mi oluyorsunuz beyefendi, dedi de Mert'i pek sinirlendirdi.

Hala, Mert'ten isteneni şöyle anlatmıştı.

Bu durumda sizden istenen şu Mert Bey, telefon edip Tümay'ı bağışladığınızı söyleseniz.

- Olayın ertesi günü Tümay Hanımı aradım. Kendisi hiçbir zaman aramamamı söyledi.

Hala atıldı.

- Ama durum değişti.

- İlkeler değişmez hanımefendi, dedi Mert.

- Ne yapsak acaba, Tümay, çok üzülüyor.

- Bu durumda hanımefendi şöyle bir çözüm öneriyorum. Bu gece Tümay Hanım, beni arasın. Ben, kendisine bir dakikalık işim olduğunu, telefonu kapatmamız gerektiğini, bir dakika sonra kendisini arayacağımı söyler...

Burda durdu. Çayından bir yudum aldı.

Kurgunun burasında hazdan kendinden geçiyordu. Sonra kurgu şöyle ilerliyordu.

Halanın gözlerine baktı.

Bir dakika sonra ararım.

Hala, coşkuyla ellerini tuttu Mert'in.

- Keşke diplomat olsaydınız, Kıbrıs işini bir dakikada çözerdiniz.

Bu bölümü üç dört kez üst üste düşünüyordu.

O gece telefon ediyor Tümay. Mert, işi olduğunu, bir dakika sonra arayacağını söylüyor. Bir dakika sonra arıyor Tümay'ı.

Telefon ettiğiniz için teşekkür ederim, diyor Tümay.

Rica ederim Tümay Hanım.

- Halamdan öğrendim beni bağışlamışsınız.

- Evet, Tümay Hanım.

- Bana, gerçek güçlüdür, kendini kabul ettirir, demiştiniz. Kabul ettim, büyük bir hata yaptım. Ama sizden ricam şu. Bir yıl birlikte olduk, size güzel günler yaşatmadım mı.

Yaşattınız Tümay Hanım. Çünkü erdem, doğru söylemeyi zorunlu kılar.

- Öyleyse, güzel günlerin anısına, beni bağışladığınızı, o kişilikli gözlerinizle, gözlerime bakarak söyleyin.

- Olabilir Tümay Hanım, bir yerde buluşalım.

- Hayır, bu konuyu dışarda konuşamam. Bu olay beni çok sarstı.

Bu durumda ne öneriyorsunuz.

- Sizin için uygunsa, yarın gece bana gelin.

- O zaman yarın gece saat dokuzda sizde olacağım.

Bu, düşte hazzın üst noktasıydı. Ama en üst noktası değildi. En üst noktaya Tümay'ın evinde çıkıyordu.

Tümay'ı Cihangir'e, kendini Ayazpaşa'ya yerleştirdi. Tümay, deniz görür bir apartmanın üçüncü katında oturuyordu.

İstanbul kar içindeydi. Yanak kesen bir soğuk vardı. Kalın siyah paltosu, fötr şapkası, deri eldivenli eliyle tuttuğu ince uzun şemsiyesiyle Tümay'ın evine vardı.

Siyah bir pantolon, boyunlu kırmızı bir kazak giymişti Tümay. Yüzü solgundu. Saçları öylesine taranmıştı.

Deniz görür salonda karşılıklı oturuyorlardı.

Bu ara, evden çıkmadan, hala, Mert'i aramıştı.

Tümay söyledi, demişti, bu gece ona gidecekmişsiniz. Sizin üstün, çelik gibi bir kişiliğiniz var. Tümay'ı ezmeyin, lütfen.

- Merak etmeyin, demişti Mert.

Tümay, söze nerden başlayacağımı bilemiyorum, dedi.

- Gerçeğin kendisini kabul ettirdiği anı anlatın.

Evet, o anı anlatayım. On beş gün önce Cumartesi günü, öğleden sonra, annem, ben, teyzemin oğlu, bu salonda oturuyoruz.

Eczanede değil misiniz cumartesi günü.

O olaydan sonra ara sıra gidiyorum.

Birden ağlamaya başladı.

- Çok sarsıldım ben. Yemek yok, uyku yok. İlaçla ayakta duruyorum.

Bir süre hıçkırdıktan sonra,

Telefon çaldı. Ben kalktım. Arayan arkadaşım hekim Mert. Pazar günü nişanlısının yaş günü varmış, onu anımsatıyor. Telefonu kapadım. Annem ne oldu diye sordu. Ben de anlattım. Bunun üstüne Zeki, Ankara'da sizi bir kadınla kol kola gördüğünü söyleyen,

- Gidecek misin, dedi.

Tabii, dedim.

Amma toleranslısın, dedi Zeki.

Ne ilgisi var toleransın burda.

Adam seni bir yıl oyaladı, şimdi nişanlısının doğum gününe çağırıyor.

Kim oyaladı.

Mert.

- Ayol, o hekim.

Hekim olsa ne yazar, dedi Zeki.

Annem araya girdi.

- Zeki, hekim Mert'le mühendis Mert ayrı kişiler.

Ben yıldırım çarpmışa döndüm. Mert, hekim, mühendis Mert, Ankara sözleri gidip geliyor. Sonra anlaşıldı ki, Zeki, hekim Mert'i siz sanmış. Bunu öğrenince ben, hafif bir baygınlık geçirdim. Şimdi bağışlamanızı istiyorum.

Burdan sonra düşün haz almanın en üst noktası geliyordu.

Beni bağışlıyor musun. Bağışladıktan sonra hiç görüşmeyebiliriz.

Mert,

- Sizi seviyorum, dedi.

Tümay gözyaşlarını siliyordu.

- Anlamadım, dedi. Şaşkın şaşkın Mert'in yüzüne bakıyordu.

- Sizi seviyorum.

- Bütün bunlardan sonra da mı.

Evet, siz benim tışıktırdığım kadın değilsiniz. Hayatımın bütünüsünüz.

Alay etmiyorsunuz değil mi.

Mert kalktı. Pencereye gitti. Lapa lapa yağan kardan deniz görünmüyordu. Döndü. Tümay'ın tam karşısına geldi. Tümay idam fermanını bekleyen biri gibiydi. Sapsarı bir yüzle bakıyordu Mert'e.

Sana duyduğum aşkı, dünyanın bütün denizleri gelse söndüremez.

Tümay'ın gözleri ışıdı.

Mert, kurgunun burasında hazzın en üst noktasına çıkıyordu. Ama bundan ötesini getiremiyordu.

GECE

bu gece seslendim sana
sokağın köşesindeki yaşlı ağaç
duydu beni
elini uzattı
dansettik saatlerce
odama döndüğümde
yemyeşildi kollarım

bu gece
çöpleri karıştırdım
çıplak ayak dolaştım caddelerde
mendil sattım sokak çocuklarıyla
kocamandı ellerim
odama döndüğümde
yatağıma sığamadım

bu gece
aç bir sokak kedisiyim
kırpışan bir sokak lambası
yatağında sessizce ağlayan bir kadın
bir fahişeyim, soğukta titreyen

bu gece
sığmaz oldum kendime

Burcu UPRAK

Bir kaç kurgu denedi olmadı. Arada bir başbakanlık kurgusuna dönüyordu. Kurgu, başbakan oluşuna göre iyi gidiyordu. Dahası Aysel bile özür dilemişti kendisinden. Ama ileri gidemiyordu kurgu.

Mert'i bıraktığımız yere dönersek şunu görürüz. Mert'e göre liberal sosyal demokrasinin başarısı, ülkenin kurtuluşu demekti. Bu mücadelede hapse girmek de vardı, işsiz kalmak da.

Kadının korkudan göz kapakları açılmıştı. Hapis, işsizlik. Neler söylüyordu bu adam. En iyisi kısa yoldan ayrılmaktı. Yine de kazançlı sayılırdı. O pek sevdiği kürk montoyu aldırmıştı Mert'e.

Sen bilirsin şekerim, dedi, ben Paris'e gitmeyi düşünüyordum zaten.

Mert, derin bir iç çekerek,

- Ah Paris, ah Paris, dedi, biz burda dağbaşlarında, köy yollarında toz... Anadolunun tozunu yutacağız.

Mert için yeni bir gece başlıyordu. Gece vicdanını temizliyordu. Elden ne gelir, aldatılmamak için aldatıyordu... Yoksa sıkı bir aşkı o da özlemişti. Yeniden düşüne dönüyordu...

Tümay onu bekliyordu Cihangir'de deniz görür evinde. Bu ara liberal sosyal demokrasiye post kelimesini eklemeyi düşünüyordu, post liberal sosyal demokrasi.

Böylesi, post liberal sosyal demokrasi demesi daha güzeldi...

NE EKERSEK ONU BİÇERİZ

Gülay YEŞİLİPEK

Geçen gün yeğenime yaşgünü hediyesi olarak kitap almak üzere Nişantaşı'nda bir kitabevine girdim. Burası alış-veriş merkezlerinde şubeleri olan büyük kitabevlerinden biriydi.

Yeğenim sekiz yaşında ve okumayı çok seviyor, ben de ona, yaşına uygun, zevkle okuyacağı birkaç kitap almak istedim. Çocuk kitapları bölümünü görevliye sordum ve işaret ettiği raflara yaklaştım. Büyük bir kitapçı olmasına karşın çocuk kitapları için topu topuna iki raf ayrılmıştı. Bunlardan bir tanesinde de tamamen İngilizce çocuk kitapları bulunuyordu. Ben, Türkçe kitapların bulunduğu rafları incelemeye başladım. İlk şaşkınlığım bu raf bloğunun üstünde "*Çocuk kitapları 6-12*" yazmasıydı. Bu ne kadar geniş bir yaş aralığı diye düşündüm. 6-7 yaşında okumaya yeni başlamış çocuklarla, 11-12 yaş grubu çocukların okuyacağı kitapların aynı başlık altında toplanması beni biraz şaşırtmıştı. Kendimi birden o yaş aralığındaki bir çocuğun yerine koydum. Son bir iyi niyet belirtisi olarak belki kitapların üstünde bir ayrım yapılmıştır diye düşündüm. Fakat böyle bir yaş sınıflamasına rastlayamadım.

Yeğenime seçeceğim kitap için, ister istemez tüm kitapları tek tek incelemeye başladım.

Kitap raflarının en baş köşesi son yılların bombardımanı olan *Harry Pother*'a verilmişti. Bir büyücülük okuluna ilişkin bu kitap, her gördüğümde ve duyduğumda tüylerimi diken diken etmiştir. Birkaç yıl önce neredeyse tüm gazete, dergi ve televizyonlar bu kitaptan ve kahramanından söz ediyordu. Kitabın daha sonra filmi çekildi ve hediyelik eşyaları da üretildi. Bu *Harry Pother* olayı beni iki yönden çok rahatsız etmişti; içeriği ve pazarlama kampanyası. Çocukların kafalarına böyle büyücülük masallarının tıkıştırılmasının yanısıra, baktığım her köşede kitapla ilgili bir şeyle karşılaşmak, kapitalizmin bir kitabı böyle bombardıman yapar gibi pazarlaması. Bankamatiklerden para çekerken bile bu kitabın reklamı önüme çıkıyordu. Ben kendi adıma bu kitabın böyle pazarlanmasına katkıda bulunan bankayı kınadım.

Üst raflardan başlayarak diğer raflara da bakmaya devam ettim. *Çocuk Klasikleri Serisi*'ni gördüm. Birden eski dostları görmüş gibi oldum. Jules Verne'nin *80 Günde Devrialem*'i, *Kaptan Grant'ın Çocukları, Güliver'in Seyahatları, Pinokya, Gizli Bahçe, Oliver Twist, Heidi* ve öbürleri. Seri tam kırk bir değişik kitabı kapsıyordu. Bu serideki kitaplar, bir tanesi dışında hepsi de yabancı dillerden çeviriydi. Seride bizden yalnızca Ömer Seyfettin'in öyküleri *Ömer Seyfettin'den Seçmeler* adıyla bulunuyordu. Çeviri kitaplara karşı değilim, yoksa çocukluğumuzun o güzel tadları olan klasikleri, *Oliver Twist, 80 Günde Devrialem, Kaptan Grant'ın Çocukları* gibi ölümsüz eserleri nasıl okuyabilirdik. Gönlüm bir o kadar da bizim kültürümüze ve topraklarımıza ait kitapları böyle seriler halinde üst raflarda görmek istedi.

Daha alt raflara doğru baktıkça dehşete kapıldım. Kitap başlıkları şöyleydi: *Küçük Vampir Yolculuğa Çıkıyor, Cadılar Okulu, Büyülü Orman*. Bunlar nasıl çocuk kitapları böyle diye hayret ettim; vampirler, büyücüler ve cadıları konu alan çocuk kitapları... Küçük çocukların, taze fidanların akıllarının bu yaşlarda böyle zırvalarla biçimlendirilmesine nasıl izin verilir? Bunları okuyan taze beyinler önlerinde uzanan hayatı anlamak için, nasıl başlangıç yapmış olurlar? İçim sıkıldı. Sonunda klasiklerden vazgeçmeyeyim diyerek iki kitap seçerek kitabevinden çıktım. Yeğenim seçtiğim kitapları sevinçle aldı, hemen sayfalarını çevirmeye başladı.

Bir kaç gün sonra kendime kitap almak için İstiklal Caddesi'ndeki bir kitabevine girdim. Aradığım kitapları bulamadım, ama aklıma çocuk kitapları bölümüne bir göz atmak geldi. Bu kitabevinde durum nasıldı acaba? Farklı çocuk kitapları var mıydı? Merak ettim. Bu kitabevi mekan olarak daha büyüktü. Çocuk kitapları bölümünü alt katta en uzak köşede merdiven altında buldum. Buna rağmen daha fazla raf bloğu çocuk kitaplarına ayrılmıştı. Bu sevindirici bir noktaydı, ama yine burada da çeviri kitaplar öndeki ilk rafları kapsıyordu. Korktuğum başıma geldi, üst raflardan elime aldığım kitapların başlıkları şöyledi: *Cadı Lili Korsanlarla, Peggy Sue ve Hayaletler, Büyülü Orman, Elflerin Habercisi, Karga Laneti, Dehşet Hastanesi, Felaket Henry'nin Perili Evi, Yeşil Korku Tünelindeki Sır*... Bunların hepsi de çeviri kitaplardı. Daha alt raflarda klasiklere rastladım. *Çocuk Kalbi, Define Adası, Tom Amca'nın Kulübesi*... Bir *Keloğlan* kitabı görünce şaşırdım. Daha sonra İranlı yazar Beh-

Bu Bir Yaşam Öyküsüdür

Gece örtmüştü perde perde
bütün günleri.
Şakladıkça celladın şamarı,
yüzünde.
Uyanıyordu koca dev, hışımla,
paralıyordu zincirlerini.

Sessiz Çığlıklarım

Kavruk, sessiz kahkahalarım
çınladı, bahçelerde,
dallar arasında.
Sessiz çığlıklarım yankılandı
damn üstlerinde, kapı
önlerinde.

Rukiye CEYLAN

rengi'nin kitaplarını görmek beni epeyce sevindirdi. *Bir Şeftali Bin Şeftali, Sevgi Masalı, Küçük Karabalık*. Çocuklara çeviri olarak yalnızca batıdan çevrilmiş kitapları değil de farklı kültürlerden yazarları da okuma imkanı vermek güzeldi. Bu kitabevinde daha fazla Türk yazarların kitapları vardı, ama ne yazık ki daha geride ve alt raflarda sergilenmişlerdi. Yine burada öbür kitabevine oranla daha fazla Ömer Seyfettin kitaplarına rastladım. *Efruz Bey, Harem, Topuz, Bir Çocuk Aleko* gibi. *Bu Memleket Bizim* başlıklı bir kitap dikkatimi çekti. Çocuklar için hazırlanmış bu kitapta Nazım Hikmet, Rıfat Ilgaz, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi büyük şairlerimizin şiirleri yer alıyordu. Bu büyük şairlerimizin şiirlerini çocukların da okuma olanaklarının olması güzeldi.

Çocuklar, yarınlarımız... Çeviri kitapları, özellikle klasikleri okumalı, böylece ufuklarını genişletebilirler. Ama daha önemlisi, çocuklar yaşadıkları toplumu, yani kendilerini daha iyi tanımaları için bu toplumun yetiştirdiği yazarların kitaplarını daha fazla okumalılar, onlara bu olanak tanınmalı. Bu yüzden kitabevlerinde çocuk kitabı yazan yazarlarımızın kitaplarının sayıları en az çeviri kitaplar kadar olmalı diye düşünüyorum. Çocuk nüfusunun bu kadar yüksek (Türkiye'de 2000 yılı nüfus sayımı verilerine göre 0-14 yaş grubu nüfus 20.220.095'dir, toplam nüfusun % 29.8'ini oluşturmaktadır.) olduğu bir ülkede çocuk kitapları çeşitlerinin bu kadar kısır olması, özellikle kendi kültürümüzle ilgili kitaplardaki yetersizlik, özensizlik beni hem şaşırttı hem de üzdü. Çocuklara, ileride hayatlarına yön vermede onları etkileyecek olan okuma zevkini, okuma alışkanlığını edinecekleri yaşlarda daha fazla olanaklar tanınmalı diye düşünüyorum. Onların geleceğin büyükleri, bir kısmının da toplumu yönlendirecek yöneticileri olacağını biliyoruz. Çocukların taze zihinlerine böyle büyücülük, periler, cadılar, korsanlar gibi saçmalıklar değil de insanlığı ilgilendiren ülküler ekmeliyiz.

Ne ekersek, onu biçeriz...

İSTANBUL'LA FRANKFURT'UN ARASI -I...

İsmet Kemal KARADAYI

Ne güzeldi rastlamak, yirmi yıl sonra, İstanbul'da sana. Bir yaz akşamı. Eşinle... Günlerden Pazar, yıl... O yıl biri şiir, öteki öykü, iki kitabım yeni yayınlanmış. Onları, "öncekiler"le birlikte isteyip almıştın... İşte, yayın dünyamdaki değişik alanlara renk katan, bir gün sonraki kararın: Bu kitaplardan birlikte seçeceğimiz birini Almanca'ya çevirmek!...

Eylül'ündeyiz aynı yılın... Lufthansa uçağıyla Frankfurt ikibuçuk saat... Sarışın hostes "menü"yü uzattığında, Milan Kundera, "Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği" ile elimdeydi. Ve Tomas ile, Tereza ile tanışalı henüz yarım saat oluyordu. Orada Kundera, "yalnızca bir kez olan şey, hiç olmamış sayılır" diyor, Tomas'ın kuşku ve duraksamalarından şu yargıya varıyordu: "Eğretilemelerle oyun olmaz. Tek bir eğretileme aşkı doğurabilir... Aşk, bir kadının, dilindeki ilk sözcükle, şiirsel belleğimize girmesi sonucunda başlar...

Sonra sen, kalan bir saat içinde, Almanya'yı tanıtmaya çalışmıştın, özet olarak. Frankfurt Hava Alanı, Avrupa'nın ikinci, Dünya'nın dördüncü büyük ve yoğunluktaki alanıymış... İkinci Dünya Savaşı'nda kiliseler, köprüler, bir de Hessen Eyaleti'nin başkenti olan Wiesbaden'deki Amerikan karargah ve evleri bombalanmamış, şimdi de korunuyormuş... Atasözlerinden biri olarak, "Üçe kadar sayma süresi içinde kaçıp ağaca tırmanmayan kadın, erkek tarafından kapılmaya hazırdır"mış(!); "Berlinin ayısı ile çenesi" deyimleri çok kullanılırmış!...

"Hukuksuz Yönetimler-Suskun İnsanlar" çevirisi için oralardaydık. "Teyze" dediğin eşimle ben, Kıbrıs'ı saymazsak yurt dışına ilk çıkıyorduk...

Frankfurt, Mainz, Bad Kreuznach... Alman 'eşinin de sana katılan konukseverliği. İyi bir eğitimden geçtikleri ve geçmekte oldukları gözlenen çocukların... "Bad Kreuznach Atatürkçü Düşünce Derneği"nin çok iyi düzenlediği toplantıda konuşmam... Sonra Berlin, Dresden, Weimar gezileri; Goethe, Schiller, Nietzsche, Lizst, Wagner müze ve anıları, Seneca yazıtı, Gutenberg anıtı... "Frankfurt Kitap Fuarı"nın çok büyük, çok sevimli düzeni ile o düzende bir araya gelebilmiş on, on beş Türk şair ve yazarı!...

İlginç saptamalar yapıp not etmiştim: Örneğin, sorduğumda sen söyledin, "caddelerde özellikle de yabancı genç kadınlar" göğüslerini hoplatarak ve seke seke yürüyorlar. Sarışın, şişman Alman kadınların yaşlanmışı çirkin! Sokaklarda boyacı ve dilenci yok, yok, ama hamamdan yeni çıkmış düzgünce kılıklı, geçimi kıt ya da işsiz bira sarhoşlarının sayısı az değil!...

Ne demiştim ilk dönüşte: "Geziler, gezilen yerler gerçekten görülebilmişse, bu, değişmek demek olur" Peki, ne kadar çok gezilirse o kadar değişilir mi? Hayır! Önce iki önem, iki koşul gerekir: Yeterince bilmek ve bilinçlenmek, bakılan yerleri gerçekten görebilmek!...

Ne diyordun ikinci gidişte: "İçimdeki ben'i atıyorum, sen kalmıyor! Sen'i dışda tutuyorum, ben olmuyor!... Ve Frankfurt Hava Alanı'na yarım saat kala, usuma iki Alman atasözü daha iğnelemiştin: "1. Yalanın bacakları kısadır... 2. Hiçbir uçak havada kalmaz...

Çevirdiğin kitabım basılıp yayımlanmış. Dünya kitapçılarına dağıtımı da yapılmıştı. Konuşmam gerekiyormuş, Colombia Hotel'de. Tanıtılmam gerekiyormuş, Kitap Fuarı'ndaki Fouqué Literaturverlag yayınevi "stand"ında...

Kimi "usta"lıklar altın suyuna batırılmış gibi; soyulunca altından teneke çıkıyor... Kimi "aşk"lar da bizim oraların "keşkem keşkek yemeseydim"i tadında; doyurmadığı gibi, kısa sürede de acıktırıyor. İşte bu nedenle sana anlatmıştım, yazın-sanat alanındaki şişirilmiş balonlarımızı. Ve, ya "bitirim aşklar"ı, ya da "aşk" sanılan nice densizliğin çabuk bittiğini...

Okuyunca önemsediğim, ne ki senden aldığım bilgi ve belgelerle bir süre kızdığım 1646 doğumlu G.W. Leibnitz, matematikçiymiş, hukukçuymuş, filozofmuş! Mainz'de doğmuş. Acaba neden Osmanlı Savaşçıları'na "barbar Türk" demiş? Asıl yadırgadığım yönü, bu matematikçi, hukukçu, filozof yazarın, Türkleri ortadan kaldırmak için XIV. Louis'in, sonra da XII. Karl'ın kapısını çalışı!... Bak ey: Irkçılık, dincilik, ayrımcılık yapmam. Ne ki burada, bana kabul ettirmeye çalışırsa bu "yanlış"lığı, o Alman'a orta parmağımı gösteririm!...

Yorulmuştuk. Kalıcı iş ve ürünlere de imzamızı atmıştık... Evi, içmeyi, Grup Yorum'dan "Kalan" yapımı "Destan"la coşmayı haketmiştik...

Süreç, an, değişim!... Ben'in, biz'le çoğalan oluşum'u!... İnsan'a özgü, geçerli öz!... Yaşayalım...

Öykü

HESAPLAŞMA

Hüray KILIÇ

Bir yaz günü, güneş batmak üzeredir. Bir köşk balkonunda, hasır koltuklarda kadın ve adam viski içmektedirler. Sinsi bir suskunluk vardır aralarında. Sessizlik, acımasız bir avcı gibi pusuya yatmıştır. Adam rahat bir tavırla, oturduğu koltukta arkaya doğru yaslanmıştır. Kadın ise bir serçenin telaşıyla, parmağındaki evlilik yüzüğünü evirip, çevirmektedir. Suskunluğu bozan kadın olur.

Biraz konuşabilir miyiz?

Adam viskisinden bir yudum alır, bardağındaki buzu şıkırdatır.

Seni dinliyorum.

Kadın sesindeki kararlı tavrı sürdürmek ister.

Yürümeyen bir şey var yaşamımızda.

Adam gözlerini hafif kısarak bakar.

Bir yakınma mı bu?

Kadın kendine hakim olmak istercesine ellerini birbirine kenetler.

Yıllardır böyle.

Adam oturduğu yerden birden toparlanır.

- Eksiklerim mi var sana karşı?

Kadın dişlerini sıkarak tıslar gibi konuşur.

- Başka bir şey söylemek istiyorum ben.

Adam kendinden emin bir şekilde sigarasını yakar.

- Ne gibi?

Kadın kirpiklerini titretir, akacak gözyaşlarını durdurmak ister.

- Bir cehennemdeyim sanki, her gün biraz daha tükeniyorum.

Adam sigarasından bir nefes çekip, dumanını gökyüzüne doğru üfler.

- Oyalanacak bir şeyler bul kendine, resim yap, kitap oku...

Kadın anlaşılamamanın verdiği yılgınlıkla başını iki eli arasında tutar.

- Sen iş gezilerine gidince, çok yalnız kalıyorum.

Adam pişkin pişkin sırıtarak ayağa kalkar. Elleri pantolonunun cebinde kadının yüzüne doğru eğilir.

- Büyükada'daki köşke taşın, bir de köpek alırız sana...

Kadın kendini tutmaz, bırakır. Adamın yüzüne karşı bir ağız dolusu haykırır.

- Çocuğumuz yerine köpeğimiz olacak, öyle mi?

Adam bir adım geriler. Bu tepki karşısında şaşırmıştır. Ama belli etmek istemez.

Oyalanırsın, yalnız bırakmaz seni.

Kadın ayağa kalkar, telaşlı telaşlı gezinir. Makineli tüfek gibi kelimeleri birbiri ardına sıralar.

Diğer eşlerinden çocukların var nasıl olsa değil mi? Kırk yaşıma şunun şurasında üç yılım kaldı. Artık zaman kaybetmek istemiyorum. Yaşamımda şimdiye kadar isteyerek yaptığım güzel bir şey olsun.

Adam dua eder gibi ellerini yukarıya kaldırıp,

Of of! Evlenmeden önce konuşmuştuk bunları... Benim de elli sekiz yaşımdan sonra beşik sallamaya hiç niyetim yok. Haydi uzatma artık, akşamki davet için hazırlan. Bu gece Alman tekstilciler de geliyor, yine sana ihtiyacım var. İşletmeyi bitireceğime, senin gibi filolojiyi bitirseydim keşke. Şu lisan işini bir türlü beceremedim. İnci kolyeni de tak. Gecenin en güzeli yine sen olmalısın.

Kadın iki yana başını sallayarak, koltuğa yığılır gibi oturur. Sesi donuktur

Sana uyamıyorum, arkadaşlarına, ailene, çevrene uyamıyorum. Yanında biblo gibi dolaştırıyorsun beni.

Adam zafer kazanmış bir asker edasıyla koltuğa oturur, bacak bacak üstüne atar. Bıyık altından hafifçe gülümser.

Güzelsin de ondan.

Kadın "mutsuz güzel" diye geçirir aklından. Gözleri bir süre boşlukta asılı kalır. Sonra birden.

Boşanalım, der.

Adam şaşkın şaşkın kadına bakar.

Ben seni seviyorum. Üstelik dış kapının mandalı bir akrabalığımız var diye annen ölürken seni bana emanet etti.

Kadın kendinden emin bir şekilde arkasına yaslanır. Boşluğa konuşur gibi mırıldanır.

Ah annem! Babamın işlerinin bozulmasına sebep annem... Babamın ölümüne sebep annem, pa-

raya doymayan kadın... Senin yanında mutlu değilim. En çok Lütfiye'nin, küçük kızının yanında mutlu hissediyorum kendimi. Başka bir dünyadayım sanki. Senin kendini beğenmiş arkadaşlarından, onların zırvalıklarından, gösteriş budalası ailenden bin kat daha iyi geliyor bana.

Adam oturduğu yerden ayağa fırlar.

Yani ben seni mutlu edemiyor muyum? Beni sevmiyor musun? Bir elin yağda, bir elin balda... Senin yerinde olmak için binlerce kadın can atıyor be!

Kadın bacak bacak üstüne atar, ayağını, bu sözler kendisine değilmiş gibi umursamaz bir tavırla sallamaya başlar.

- Ben seni seçmedim, annem seçti.

Adam alay eden bir ses tonuyla,

İyi ki seçti. Yoksa Yalova gibi bir yerde sokağa çıkamazdın. "Anarşistin sevgilisi" diye seni tefe koydular be!...

Kadın başını geriye atar,

- Onurumla yaşamayı öğretmişti bana. Beceremedim, keşke ben de ölseydim onunla. Mal gibi satıldım sana. Satın aldığın batık şirketler gibi satın aldın beni.

Adam durmadan hesap soran, ödeşmek isteyen bir çirkinlikle dolanıp durur. Elleri de bu konuşmaya katılmıştır sanki. İki parmağı arasındaki sigarasını da unutmuş gibidir.

- Sana güzelliğini, kadın olduğunu hatırlattım. Sana değer verdim. Namusunu temizledim, üzerine bir ev, bir de araba aldım. Bu da yetmedi, annene Yalova'dan bir ev aldım, erkek kardeşini hacizden kurtardım. Babanın intiharından sonraki borçlarını ödedim. Perişan olmuştunuz be!...

Kadın gözlerini kocaman açarak haykırır,

- Bunların hiçbirini ben istemedim. Sen paranın kiri ile yaptın bunları.

Adam sırıtarak, kaygısızca yerine oturur. Viski bardağını eline alır. Bir yudum, bir yudum daha içer.

Yaptım ya! Sen sonuca bak. Haydi git hazırlan artık, geç kalıyoruz.

Kadın ayağa kalkar.

- Bu gece yalnız gideceksin.

Adam sigarasını kültablasında ezercesine söndürür.

- Nereye gidiyorsun?

Kadının dudaklarında taş mankenleri çağrıştıran bir gülümseme belirir. Kararlı adımlarla içeriye doğru yönelir.

İnsan olduğumu bana anımsatan her yere...

POSEIDON'UN YENİ ASKERİ

Dünya üçe bölünmüştü.
Herkes payına düşeni aldı.
Engin gök,
Uzaya giden Zeus'ların.
Toprak işçileri
Deniz Poseidon'a.

Uzaya giden yönetti.
Toprak üstündeki sızlandı,
Söyleneni yaptı,
İzledi.
Her gün biraz daha
örtüyordu denizi.
Limanlar
Geniş caddeler
Yazlıklar
Tatil köyleri
Çöp
Kanalizasyon
ardından...
Bombalar

Canı sıkıldı
Poseidon'un.
Balıklar
Yok edildi.
Sıkıntı... öfkeye dönüştü.

Geri istedi
payından alınanları.
Saldı
yeni askeri
Tsunami'yi
Dünya aynı...
Üçe bölünmüş.
Yok etti
Güney Asya
izleyicilerini.
Erişemedi gökyüzüne.
Dünyanın diğer izleyicileri...
Zeus'ları indirelim
Yeryüzüne.
Poseidon
Geri dönecek
Yeni askerleriyle.

Nalan ÇELİK

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

4 Nisan Pazartesi

Birkaç yerden önceki yılın edebiyatını değrelendirmemi istemişlerdi. Bütün değerlendirmelerde şunu hep söyledim. Sanatta Star Sistemi, Türkiye'de romanı yere çaldı. Şiiri de yere çalmak istedi. Yere çalınan şairler olmadı değil, oldu, ama şiir dik durdu

Şiirin dik duruşu kendiliğinden değil. Kimi şairler dik durdu da, ondan ötürü yere çalınmadı şiir.

Peki, dik durmak ne demek. Dik durmak, insandan elini eteğini çekmemek. Roman yazıcısı, insandan elini eteğini çekti. İnsanın yanında duramadı.

Şair öyle değil.

Tevfik Taş, bu dediklerimi kanıtlıyor. Tevfik Taş, dik duran, baş eğmeyen bir şair. *Irak Yakın Acı* eseriyle bir kez daha insanın elini tutuyor Tevfik Taş. *(*Tevfik Taş, *Irak Yakın Acı*, Papirus Yayınları, İstanbul, 2005)

Irak Yakın Acı'yı okudum. Bir solukta değil ama. Ben, hiçbir eseri bir solukta okumam. Dura dinlene, düşüne taşına, duyumsaya duyumsaya okurum.

Bir eser, bir solukta nasıl okunur, onu da anlamamışımdır hiç.

Eserin adı bile durdurucu. Tevfik Taş, *"Kapağı çevirme, dur, düşün, duyumsa"* diyor. *Irak Yakın Acı*... Ben de durdum... düşündüm... duyumsadım.

İnsan avutur kendini... Emperyalist ABD saldırdı Irak'a... Saddam'ın da savunulacak bir yanı yok. Şimdi orda bir savaş var. Televizyonlarda görülüyor. Belki akşam yemeği yeniyor o sırada...

Sabah kahvaltıda Irak'ta şu kadar kişinin öldüğü de okunabilir gazeteden.

Önünde sonunda uzakta savaş. Bizden uzakta. Orda savaş var. Ama ben sofradayım akşam. Sabah kahvaltı masasındayım.

Tevfik Taş, bu küçük burjuva rahatlığını bozuyor. Uzaktakini yakına getiriyor.

Nasıl.

Önce genel ilkeyi göstereceğim. Lukacs'tan bir alıntı, *"Şiir sanatının özü, bu sanatın dilin yardımıyla bildiğimiz ya da varolduğunu düşündüğümüz belli sayıda nesneyi, belli bir yönden göstermesidir." (*G. Lukacs, *Estetik* II, Çev. A. Cemal, Payel Y. İstanbul, 1992)

Gösterir de n'olur. Klopstock bu göstermenin sonucu için şöyle der, *"Şiir sanatının en derin gizleri, ruhumuzu soktuğu eylemde yatar."*

Bunun önemi ne. Lukacs da belirtir. Burjuva uygarlığı, insanın bütünselliğini, bütünsel varlığını bozar. Burjuva uygarlığında insan tek yanlı oluşur. Buna tek yanlı gelişme diyemediğim için oluşur diyorum. Sanat bu parçalanmayı engeller. İnsanın bütünleşmesini sağlar. Her şiir bunu yapamaz.

Şiir, insanın iç dünyasını eyleme sokuyorsa bütünleşmeye katkı yapar. Yoksa, *"Değersiz ozanlar ise onlarla birlikte bir bitkisel yaşamı paylaşmamızı ister."*

Tevfik Taş, *Irak Yakın Acı* adlı eseriyle insanın iç dünyasını eyleme sokuyor.

5 Nisan Salı

Sennur Sezer, Şiir Gündemi adlı eserinde şöyle der, *"Bilirsiniz, insanoğlunun ilk sanatıdır şiir. Tiyatroyu da müziği de içerirmiş başlangıçta. Bugün, öteki sanat dallarının ayrı bir sanat oluşuyla arınmış bir sanat dalı. Müziğin, öykünün, tiyatronun ondan aldığını sözle, sözün gücüyle tamamlamak zorunda."* (İnsancıl Y., İstanbul, 1995)

Burda üstünde özenle durulması gereken şu. Şiir, *"Müziğin, öykünün, tiyatronun ondan aldığını, sözle, sözün gücüyle tamamlamak zorunda.*

Sennur Sezer, sözü, sözün gücünü vurguluyor. Tabii bunu yapmak kolay değil. Önce sözün gücünü kavrayacaksın. Sonra dili, en ince ayrıntısına kadar bileceksin.

Bitmedi. Bir sorunun olacak.

Şair, bütün bunların ergimişliğinden oluşur. Bu ergimişlikten oluşan şairin, yazdığı şiir Gorgias'ın söylediğini yapar. *"Sıçrayan bir kıvılcıma benzer şiir."*

Tevfik Taş'ın *Irak Yakın Acı*, sıçrayan bir kıvılcım... Sözün gücünü, kıvılcıma dönüştürmüş Tevfik Taş.

Kıvılcım Mezopotamya'da başlıyor, *"Buradayım / Uzakları örtüyor karanlık - Zağros dağlarında / siliniyor kirpikli kayalar // Bombardıman uçaklarından önce geldim / Füzelerden ve haçlı ölümünden önce // Düzleyecek gece / Karlı koyakları az sonra // Mezopotamyalıyım / Kaçağım kendi evimde."*

Nermi Uygur şöyle der, *"Ozanlar söz-insanıdır. Yaşama alanı dildir onların. Ozanı, ozan kılan her*

şeyden önce dille arasındaki bağıdır." (Nermi Uygur, *Dilin Gücü*, Ara Y., İstanbul, 1989)

Bu bağı Tevfik Taş'ta görmek sevindirdi beni. Şöyle derler, binici ustaysa, at uçar gider. Usta binici, atı parmak ucuyla yönetir.

Dil. ustası Tevfik Taş'a bırakmış kendini. Ustanın yanlış yola gitmeyeceğini anlamış dil.

Tevfik Taş, *Irak Yakın Acı*'yı dilinin gücüyle uzam-zaman boyutuna yerleştirmiş. Bunu eylem kipleriyle yapmış. Eylem kipleriyle şimdiki zamana, geçmiş zamana, gelecek zamana diyalektik geçişler, özgürleştirmiş eseri...

Dil, uzam, zamanın birlikli diyalektiği insan eli tutan, insanın yanında dik duran şiirin üstün bir başarısı... Şunun için başarı diyorum buna. Film karelerini tek tek izlersek devingenlik göremeyiz. Film, aygıttan belli hızda geçerse devinim başlar.

Irak Yakın Acı, ak sayfalardan sıyrıldı, dört boyutlu bir nesne oldu. Dil, uzam, zaman, şiir...

Irak Yakın Acı'yı karşımda gördüm. Görürken okudum.

İşte buna şiirin özgürleşmesi diyorum. Özgürleşmemiş şiiri, şiir saymıyorum.

6 Nisan Çarşamba

Ne anlatıyor Tevfik Taş, *Irak Yakın Acı*'da, ne gösteriyor insana. İnsanoğlunun ilk uygarlaştığı yerlerde bir trajedi yaşanıyor şimdi. *"Geceyi bombalıyorlar / Bir bombadan daha büyük kent var mı / Vietnam... Hangi uzak gecede / Hiroşima / Nagasaki // Duyuyorum Fuernica etimde seni / Seni başkaldıran Başkların bilge meşesi"*

Bir Hititli dolaşıyor o topraklarda kerpetenle sökülmüş tırnaklar... ölü bir çocuğun gözleri... kinin bulun diyen yaşlı kadın... *"kirli beyaz bir çocuk pabucunun burnundan"* delta çizerek akan kan...

Uçakların yaraladığı kent geceleri...

Tarih bilincinden yoksun, insani birikimin görkemine yabancı emperyalistleri şöyle tokatlıyor şair, *"Evrenin kadim elifbası bombalanıyor / Kile yazılmış sevda şiirleri / Gülücüklü kavlimiz // Buradayım / Bombalar gecenin çivilerini söküyor."*

"Buradayım" diyor Tevfik Taş. Bütün yaptıklarınızı görüyorum demek bu. Şair, *"Emperyalizm çağında / Mezopotamyalıyım"* diyor. Hepimiz Mezopotamyalıyız. Şöyle, *"Bakıp Kerbela'da vurulanlara / Vah kahpe devran -dedi- ama. Boğdurdun ya aslanı da / tilkiye // Sonra gidip seksenlik elleriyle bir tava helva yaptı / Hızır'ın taliplerine, Ali'nin erlerine. Hiç belmezük -dedi- / birbirimizi biz o şiilerle. Ama birbirine bağlı / damarlarımız yerin göğün aşkıyla.*

Buradayım... Emperyalizme, zulmüne karşı dik duruşun gür sesi bu. Böylece şunu öğretiyor bize Tevfik Taş. Şair kaçmaz. Şair susmaz. *"Şeyleştirir zulüm ona kulluk edeni / Ben bir bunu biliyorum // Bunu okuyorum kendi deli göğümden // Şeyleştirir zulüm onu susanı"*

"Buradayım" der şair. Kan konuşmaktadır Mezopotamya'da. Görüyor. Ölüm olan insanlar, yarın haber olacak... Ölmüyor insanlar, hayır, ölüm oluyor. Ölümün kendisini görüyor şair. Çünkü kan konuşuyor. Ama *"Kanın sözü biter elbet / Ve okunur sözüm bir gün Babil'de / Okunur / Bu taş balta direnişi / Babil'den öte Babil'de.*

Şimdi önümüzde şöyle bir sorun var Bir yanda damıtılmış bilinciyle... sözün gücüyle estetik nesne yaratan bir şair... Tevfik Taş var. Öte yanda elindeki ölüm aygıtıyla kan konuşturan ABD'li er.

Bir yanda insanda insanlığını yaşayan, insanda insanlığını duyumsayan şair, öte yanda, elinde ölüm aygıtıyla insanlığı tüketen ABD'li er.

Bu iki noktanın arasında *"işe gecikme kaygısıyla"* uyanan dünya.

Trajedinin yalım yalım alevlendiği yer burası. Tufandan önce kar toplayan Cudi, *"Benim önümde bulundu yazı"* diyor. Ama şimdi, *"Sözler iki eli iki yana düşmüş.*

Tevfik Taş, evrensel bir sorunu koyuyor insanın önüne. Nasıl oldu da, sözün gücüyle estetik nesne yaratan insan... ölüm aygıtıyla kanı konuşturan insan... işe gecikme kaygısıyla uyanan insan... bu üç insan, nasıl oldu da 21. yüzyılda bir kavşakta karşı karşıya geldi.

Bu üç insandan biri, insanda insanlığı biriktiriyor. *"Güneşin alnındaki yarayı sarar çocuklarımız"* diyor. Öbürü güneşin alnında yara açıyor kasaturayla. Bir başkası da *"Dünyadan korkuyor dünya"*'da işe gecikme kaygısıyla uyanıyor.

Kavşağın tam ortasına, sözün gücüyle yıldırımlarını indiriyor Tevfik Taş. Bu noktada insanın yeniden sorgulanması gerekiyor. Bunun için ne yazık ki başa dönmek gerekiyor. Aristoteles *Nikomakhos'a Etik*'te (Çeviren Saffet Babür, Ayraç Y., Ankara, 1998) insanın işini araştırır.

Nedir insanın işi. Yaşamak ya da çalışmak değildir. Erdemli yaşamaktır insanın işi. 21. yüzyılda bu anlamda büyük çoğunluğun işsiz olduğu söylenebilir.

Burjuva uygarlığı, artı ürün elde etmek için kendi işiyle boğdu insanı, işsiz bıraktı. Çözüm sosyalizmde diye kestirip atmak doğru olmaz bence. Biz, burjuva uygarlığında yaşayan insanı, nasıl "iş"li yapacağız.

Tevfik Taş'ın *Irak Yakın Acı* adlı eseri bu felsefi soruyla karşı karşıya getiriyor insanı. Sorgulamaya kendimizden başlamalıyız.

Sen nerdesin... Kanı konuşturanların Irak'a demokrasi getireceğine inanıyor musun. Yoksa işe gecikme kaygısıyla uyanan yorgun insanlardan biri misin.

Yoksa "Buradayım" diyenlerden misin...

Roma, Spartaküs'ü ararken binlerce ayaklanmacının içinde, *"Spartaküs kimdir"* sorusunu binlerce ses, *"Ben Spartaküs'üm"* diye yanıtlar.

Tevfik Taş, *"Buradayım"* diyor. Bu, erdemli bir insanın, yürekli çıkışıdır emperyalizme karşı.

İnsan, *"Buradayım"*ı çoğaltır. *Irak Yakın Acı*'nın insanı çağırdığı noktadır bu.

Mevlana'nın söylediği gibi, Tevfik Taş, *"Taneyi, samdan ayırmış.*

7 Nisan Perşembe

Çağdaşlarının Gözüyle Lenin adlı eseri okudum. (Çev. Güneş Şahiner, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2005) Tarihe böyle bakılmaz, ama Lenin yaşasaydı, Sovyet Devrimi çıkmaza girmezdi diye düşünürüm hep.

Neden böyle düşünüyorum peki. Eylem adamlığının yanı sıra, bir düşünürdü Lenin. Düşünürlüğünün önemli yanı da, çözümleyici, bireşimci olmasıydı. Çözümlemelerinde, bireşimlerindeki özellik, öznelle nesneli karıştırmamasıydı. Ayrıca, Tolstoy'u değerlendirmesiyle edebiyata, sanata düşkünlüğünü de gösterir.

Tolstoy'u değerlendirme yöntemi, bir eleştirmen için yol göstericidir bence.

"Spartaküs Birliği" ve Alman Komünist Partisi'nin kurucularından, Fritz Heckert, 1920 yılında Almanya'daki sol hareketle ilgili şunları anlatır, *Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'deki Sol'ların çoğu gerçek bir devrim için, proletaryanın çoğunluğunu kazanmanın gerekli olmadığına, adanmış bir azınlığın yeterli olduğuna inanmaktaydı."*

Bu inançla hareket edilir. Kesin bir bozguna uğrarlar. Heckert şöyle sürdürür, *"Biz bu yenilgiden hiç ders almadık ve onun sonuçlarını değerlendiremedik. Tam tersine, öncelikle bozgunun ancak ikinci dereceden önem taşıdığını, bu sorunun Parti'nin pekişmesine hizmet edeceğini bile düşündük. Bu görüş Saldırı Teorisi başlığını taşıyan bir dizi makalenin yer aldığı bir kitapla cisimleştirildi. İddia şuydu: madem ki Partimiz Alman Proletaryasının gerçek yığın partisidir, her yerde düşmanla çatışmanın yollarını bulup onları vurmalıyız."*

Heckert polisçe aranır. Bunun üstüne Parti'nin temsilcisi olarak Moskova'ya gönderilir. Şöyle düşünür Heckert, Lenin, Saldırı Teorisi'ni beğenecektir.

Lenin'le görüşmelerini şöyle anlatır Heckert, *"Çalışma odasında bir hasır sandalyede oturuyordu. Benimle Almanca konuştu ve oturmamı söyledi. Sonra hafif alaycı bir sesle, 'Haydi yoldaş Heckert' dedi, 'Orta Almanya'daki kahramanca maceralarınızı anlatın bize.*

Bir an için hislerimi açığa vurmaktan korktum.

'Ama bozguna uğradığınızu duydum' dedi.

Böyle olmadığını, Almanya'daki olaylardan sonra Partimizin büyümeye ve güç toplamaya devam ettiğini kendisine anlatmaya çalıştım.

'Öyle mi? dedi Lenin, *'Bu işe nasıl kalkıştığınıza şaşıyorum. Siz provakasyona geldiniz. Esaslı bir dayak atıldı size. Parti bunu çok pahalıya ödeyecek'*

Heckert, Lenin'in düşüncelerini şöyle özetler, *"Bolşevikler Rusya'da kazanmış ve iktidarı ele geçirmişlerdir. Çünkü onlar yalnız işçi sınıfının çoğunluğunu değil, orduyu da hatta köylülüğün ezici çoğunluğunu da yanlarına çekmeyi başarmışlardı."*

Vasil Kolarov şöyle der, *"Lenin yoldaşça bir üslüpla genel olarak 'sol' komünistleri ve özel olarak da Bela Kun'u eleştiren kısa ve açık bir polemik konuşması yaptı / 'Ben buraya Kun'un görüşlerine karşı geldim' diye söze başladı Lenin. 'Çünkü Kun'un ağzını açar açmaz mutlaka 'sol' komünistleri savunacağını çok iyi biliyorum. Kun'un komünizmden anladığı, 'sol' komünizmin savunulmasıdır. Yalnızca 'sağ' oportünist sapma olduğunu sanır. Hayır 'sol' sapmalar da vardır."*

Lenin Helsinki'den gizlice Petrograd'a gidecektir. Bir perukçuya gidilir. Lenin, kendini yaşlı gösterecek bir peruk ister. Perukçu buna çok şaşırır. Bu anıyı anlatan Rovio, şöyle der, *"Berberin bu tuhaf müşteriye çok şaşırdığını ve arkadaşlarına, kolaylıkla genç bir görünüm kazandırabileceği gizli bir hayır cemiyeti üyesinin, yaşlı görünmek için nasıl ısrar ettiğini anlattığına eminim."*

Williams şöyle der, *"Lenin, sosyal hayatındaki demir disiplini, özel hayatında da aynen uyguluyordu.*

Lenin halkla aynı yemeği yermiş.

Güzel bir eser *Çağdaşlarının Gözüyle Lenin*. Yalnız bu kadar mı. Hayır. Öğretici, bilgilendirici bir kitap. Sağlıklı düşünen hiç kimsenin devrimciliğini, insan sevgisini tartışamayacağı Lenin'i öğrenmek. Olaylara nasıl bakmış, halkıyla birlikte nasıl yaşamış... bu açıdan son derece aydınlatıcı.

Lenin, öğretici... bilgilendirici dedim. Şunu bilmeli. Öğrenmek... bilgilenmek cesaret ister. Çünkü her öğrenme, her bilgilenme, bilgisizlik duvarı çıkarır karşımıza. O duvarı yıkmak gerekir. O duvarı yıkarsan, bir başka duvar çıkacaktır.

Hiç yorulmayacaksın. Yoruldun mu kalırsın yarı yolda.

Bir de şu var. Bilgilenme, yanlışları gidermedir. Doğru bellediğin yanlışları hem de.

Bunun için cesaret işidir bilgilenme.

8 Nisan Cuma

Sabaha karşı, daha dünya, bize göre yüzünü döndürmemişti güneşe, yıldızlara baktım. O sıra Kemal Özer'in yeni eseri *Sevdalı Buluşma* düştü aklıma.

Uzaklarda... çok uzaklarda, ama elimi uzatsam tutabileceğim duygusuyla bir yıldızla göz göze geldim. Bu yıldız dedim, Kemal Özer'in yıldızı. Kemal Özer'in "kızıllığı yıllar sonra da ışıyarak' dediği yıldız bu olmalı... hayır, kesin bu dedim.

Bir şairin eserinde sözünü ettiği yıldızları bulmanın sevinciyle yatağa girdim.

Kemal Özer'de yıldız birleştirici insani bir ögedir. Yıllar önce de şunu söylemişti şiirinde. *"Balkona çıktığımda gecenin bu saatinde / gözüme ilişen ilk yıldıza bakarken aynı anda / aynı yıldıza dünyanın bir yerinde birinin daha baktığı / geçerdi içimden."*

Burdan *Sevdalı Buluşma*'da, Kemal Özer'in doğa tasarımına geliyorum. Belirli bir tasarımla bakarız doğaya. Biz, çoktan beri Batının tasarımıyla bakıyoruz doğaya. Batının doğa tasarımı, Ömer Naci Soykan'ın söylediği gibi, "Böl, parçala, egemen ol. Bu tasarımda doğa ölüdür, cansızdır, nesnedir.

Ömer Naci buna karşı çıkar. Karşı çıkmak için karşı çıkmak değildir bu. Karşı çıkar, çünkü Türk dilinin doğa-tasarımı canlıdır. Türkçe dağ eteği der, kuzu kulağı der, ay parçası der.

Ömer Naci şöyle konuşur, *"Türkçede yapılan felsefe, onun kendisinde çizdiği resimleri gün ışığına çıkarmayı amaçlıyor. Uzun zamandan beri bu resimleri çıkarmaya çalışıyorum. Niyetim, onları yan yana getirip, Türkçenin felsefi albümünü yapmaktır. Ona bakan okur, resimleri gördükçe (okudukça) nasıl bir dilevinde yaşadığını bilsin, isterim.*

Türkçenin kendine özgü bir doğa tasarımı var, bu tasarım canlı. Bu canlılığı, Ömer Naci, felsefeye götürüyor. Kemal Özer, doğanın canlı tasarımını şiire götürmüş.

Nasıl yapmış bunu.

Türkçeyle, ana dille bakmış doğaya. Türkçeyle, ana dille baktıkta doğa canlanır.

Sevdalı Buluşma'da üstüne basılınca yeniden kanar yaralı karanfil, geminin ambarı alev yüklüdür, yürek kuş gibi fırlar, ışıyan yıldızlar görür, suyun üstünde sallanan ay, olgun bir meyve gibi koparılmaya hazırdır.

Kemal Özer, doğayı canlandırmış şiirinde. Böylece şiir özgürleşmiş. Bir başka yöntemle Tevfik Taş da yapmış bunu.

Şiirin özgürleşmesi önemli.

Özgürleşen şiir, basılı kağıttan çıkıyor. Konuşan, eyleyen bir varlık oluyor. Eksiğini gediğini tamamlıyor.

Şu iyice bellenmeli. Türk diliyle şiir yazmakla, Türkçe şiiri ayırmalı. Türk diliyle yazılmış şiirin doğa tasarımı, insan tasarımı başka bir dilin, bir yabancı dilin tasarımı. Bizle ilgisi yok. Kemal Özer Türkçeyle, Türkçenin içinden şiir yazıyor. Yabancı dilin tasarımını Türk diliye yazmıyor. Türkçenin tasarımını yazıyor. Doğa, bunun için canlanıyor Kemal Özer'in şiirinde.

Bunu, şiirimizde devrimci bir atılım olarak görüyorum. Türkçenin içinden yazılan şiir, Kemal Özer şiiri, Türk diliyle yazılan şiirden bir sıçramayla ayrılıyor.

İlk elde *Sevdalı Buluşma* için bunu söylüyorum.

11 Nisan Pazartesi

Sevdalı Buluşma'yla düşüp kalkıyorum günlerdir. Kemal Özer, görünmez, ince çelikle örmüş *Sevdalı Buluşma*'yı. Geleceğe açık ama.

Praksis içinde bir insan var eserde. Günü yaşarken, geçmişten güç alan, geleceğe bakan bir insan. Yürüyor... bize gösteriyor. Yürüyüşlerde, toplantılarda aygıt gibi çalışan cop... sis bombaları... sürgüne uğramış köyler... F tipi hücreler... 1 Mayıs... Alevli günlerin içinde büyüyen bir aşk.

Peki, nasıl bir aşk bu... Türlü türlü aşklar mı var, var ya. Türlü türlü aşkların en yaygını, küçük burjuva aşkıdır. Tarihin ertelendiği bir aşktır küçük burjuva aşkı.

Şunu özlerler hep. Küçük bir köye gidilecek... bir yanı orman, bir yanı deniz. Tavukları, inekleri olacak. Domates, salatalık yetiştirecekler..

Sabah kahvaltısı... Erkek, ineğin sütünü sağacak, kadın tavuğun yumurtasını toplayacak. Sofrada bahçeden toplanmış domatesler, salatalıklar...

Müzik, Vivaldi'nin *Dört Mevsim*'i.

Yapamasa bile hep bunu düşler küçük burjuva. Tarih dışı, toplum dışı, içe dönük bir aşktır. Bir süre sonra küflenir, kokar bu aşk, paslı bir zincir olur. Küçük burjuva kokuyu duymazdan, zinciri görmezden gelir.

Küçük burjuva, korkaktır, zinciri kıramaz. Kırsa bile, bir başka zincirle bağlatır kendini.

Ya Kemal Özer'in aşkı... *Yarına Selâm*'la başlar eser. *"Bir gün -ordaydık- diyelim bu dünya konuşulursa / ışığını bizden de aldı, bizim birbirimize uyanan bakışımızdan."*

Böyle başlar *Yarına Selâm*, şöyle biter, *"Hepsini bizde bir araya getirdi bu sevdalı buluşma / yarına bir selâm, kızıllığı yıllar sonra da ışıyacak yıldızdan.*

Bu aşkın kökü, tarihin içindedir. İnsanın kurtuluşu için verilen savaşımın içinde. *Sevdalı Buluşma*'nın felsefesi, bir anlamda izleği burda başlar.

Kemal Özer'in sorusu şudur. Aşk nedir.

Sevdalı Buluşma'nın buna yanıtı şudur. Aşk birbirini dışlamayan ikili yapıdan oluşan estetik yaratımdır.

Bir yanıyla ikili, özel bir ilişkidir.

Nedir bu yanıyla aşk... erken kararmış kış ikindisinde sevgilinin ürperen omuzlarını duyumsamak... Sevgilinin okurken, satırı çizen elindeki ışığı görmek... İlk kez tuttukta sevgilinin elini, kuyunun dibine iner gibi olmak... sonra yukarı doğru yükselmek... tadılmadık bir genişlik bulmak... düşünmedik bir koku... sevgili beklerken saatlerin durması.

Aşk, öbür yanıyla topluma, insana dönüktür. Yol arkadaşlığıdır... bir yurdun gövdesine aşılanmaktır... bizden önce yola çıkanlarla yüz yüze gelmektir... bir zincir olmaktır, tetikten geri çekilene kadar parmak... tecrite karşı çığlık olmaktır... 1 Mayıs yü-

rüşüyüne birlikte katılmaktır... uçup gitmesin diye zamanın tanıklığına taç koymaktır.

Bu kadarı yeter.

Aşk, oyalanmak... gönül oyunu değildir.

Bireysel, toplumsal yapısıyla aşk, duygu, düşünce birlikteliğinde yol arkadaşlığıdır. Böylesi bir aşk, iki kişinin, öbür insana kapılarını kapadığı bir gizil güç değildir. Bu noktada Marks'ın bir saptaması zorunlu. Marks, Louis Benoparte'in 18 Brumaire (Çev. Sevim Belli, Sol Yayınlar, Ankara, 1990) adlı eserinde, kimilerinin kültürleriyle küçük burjuvaziden uçurumla ayrılmış olsalar bile, küçük burjuvanın aşamadığı sınırları aşamadığını saptar. Burdan aşka gelirsek, kimi durumlarda küçük burjuvaziden uçurumla ayrılmış kimi kişilerin, aşkta küçük burjuvazinin sınırlarını aşamadığını görebiliriz. Bu durumda kültürel durumda dışa açık, aşka geldikte, dışarıya, insana sımsıkı kapalı bir durumla karşılaşılıyor. Burda yol arkadaşlığı son derece öznel oluyor. Böylesi bir aşk özne olamıyor. Çevreye ışıltı saçmıyor. Devindirmiyor insanı. Öznellik nesneleşip özne olamıyor.

Kemal Özer'e geldikte, aşkın öznelliğinde sıkışmıyor. Aşk nesneleşerek özne oluyor. Çevreye ışıltı saçıyor. Özne olduğu için insanı devindiriyor.

İkili ilişkide kalmayan aşk, tür bilinciyle ışıl ışıl parlıyor.

15 Nisan Cuma

Bu sabah dolanırken sokakta, yağmur yüklü bulutları gördüm. Yağmur yüklü bulutlara bakarken *Sevdalı Buluşma*'yla göz göze geldim. *Sevdalı Buluşma*'da *"Gelin bir anlaşma yapalım"* der yağmur.

Yaz, *"güneşten ve denizden çıkıp"* gelir, *"ayaklarının ucuna basarak"* (Kemal Özer, *Sevdalı Buluşma,* Adam Y., İstanbul, 2005)

Kemal Özer, ince çelikle örmüş *Sevdalı Buluşma*'yı demiştim. Ne anlama geliyor bu. İnce çelik derken biçimden söz ediyorum. Kemal Özer, *Sevdalı Buluşma*'yı diyalektik biçimle kurgulamış. Her şiir kendi içinde bir bütün. Ama bütünlük kendine kapalı, kendiyle biten bütünlük değil. Kendinden sonra gelen şiiri bütünleyen bir bütünlük.

Aristoteles nicelik için şöyle der, *"Kimi nicelik süreksiz kimi de sürekli, kimi kendi içinde birbirlerine göre bir durumu olan parçalardan oluşmuş kimiyse bir durumu olmayan parçalardan. Süreksiz olanlar, sözgelişi, sayı, söz; sürekliler ise, çizgi, düzlem, cisim; bunlardan başka zaman, yer."* (Aristoteles, *Kategoriler*, Çev. Saffet Babür, İmge Kitapevi, Ankara, 1996-çb-20)

Sevdalı Buluşma'nın biçimine diyalektik sürekli nicelik diyorum, bir çizgi. Düz değil ama. İçeriği dışlaştırırken yükselen, çeşitli devinimlerle ilerleyen bir çizgi.

Bunu bir örnekle anlatmak istiyorum. *Yaz Sonu* adlı şiir, dingin bir çizgiyle başlar. Kıyıda kimse kalmamıştır. Deniz sularını geriye çekmiştir. Yaprak kımıldamamaktadır.

Şiirin son bölümünde çizgi hızla devinir. Rüzgar kanat vurmaya hazırdır. Zaman yine sürdürür tanıklığını. Ama hafiftir zaman. Üstüne taş koymak gerekir. Sonra uçup gider. İçeriği devindiren biçim bu noktada geleceğe doğru uzanır.

Sürekli nicelik kurgusu *Sevdalı Buluşma*'yı, içine baktıkça, yeniden yeniden okudukta boyutlarından estetik nesneye dönüştürür.

Bitirmeden şunu da söylemem gerekiyor. Kemal Özer benim ustamdır. Üstelik pek severim Kemal Özer'i.

Sevdalı Buluşma masama kondukta korktum.

Ustamdır benim Kemal Özer, ama sanatta ustalık yoktur. Şu kadar şiir yazdım, şu kadar roman yazdım, bu kadar resim yaptım demekle olmaz. "Ne yazarsam yazayım, ben güzel yazarım" dersen, çalışmazsın, paldır küldür gidersin.

Piyanist Rubinstein'in şöyle bir sözü vardır, *"Bir gün çalışmazsam, ben anlarım. İki gün çalışmazsam eleştirmenler anlar. Üç gün çalışmazsam, dinleyenler anlar çalışmadığımı."*

Bütün sanatçılar için geçerlidir bu. Çok gördüm ben, ustayım diyenlerin paldır küldür yuvarlandığını.

Sevdalı Buluşma'yı korkuyla okudum. Son dizesine kadar. Estetik nesne olduğunu gördükte ışıltılı bir sevinç kapladı içimi.

Estetik nesne olmasaydı, n'apardım. Susardım önce. Üstünde çok konuşulursa, şişirilirse, *Sevdalı Buluşma*'nın estetik nesne olmadığını yazardım. Ondan sonra n'olur, bilemem. Önemsemem sonrasını. Deonnatik düşünürüm çünkü. Bu yüzden birçok kişiyle arama kara kedi girdi. Elimden ne gelir, kimseyi kayırmam ben. Esere bakarım.

20 Nisan Çarşamba

Bir zamanlar kaleminden kan damlayan kimi solcuların, şimdi liberalleşmesi, beni hep üzmüştür.

Bunların öznelliklerini, nesnellikle karıştırdıklarını biliyorum. Engels böyleleri için çözümü, *"insan beyninden çıkarmaya kalkıştılar"* der. Yine Engels söyler, *"sosyalizm, artık şu ya da bu usta beynin rasgele buluşu değildir."*

Bağırmakla çağırmakla, kan damlayan yazılar yazmakla sosyalizme geçilmez. Geçilmedi de. 12 Eylül, Sovyetler'in yıkılışı, sosyalizmi "usta beynin rasgele buluşu" sananları sarstı. Üstelik usta beyin kendilerinin beyniydi.

Bu girişten sonra geliyorum Oya Baydar'a. Derya Sazak, Milliyet için konuşmuş Oya Baydar'la.

Oya Baydar, kendisi için şöyle diyor, *"Ben kendi hesabıma TİP'ten TKP'ye uzanan çizgide yıllarca insanlara 'şunu yap, bunu yap' diye yazıp çizdikten sonra siyaset defterini kapattım, onun için ro-*

man yazıyorum."

Oya Baydar, *sosyalizmden hiçbir zaman kuşku duymadım. Sosyalizm dünyanın hâlâ en büyük ütopyası"* diyor, ama çözümlemeleri hiç de sosyalizmden kuşku duymayan birinin çözümlemesine benzemiyor. Bu bir yana, sosyalizm herhangi bir insanın kafasındaki biçimi değil.

Bütün bunlardan sonra, yine, eskiden olduğu gibi keskin, ustura gibi çıkış var. *"Türkiye'de bugün sol yok."*

Ben, bu tür keskin çıkışları, oda rahatlığında söylenmiş sözler diye alıyorum.

26 Nisan Salı

Bugün *Cumhuriyet*'de yayınlanan iki haber üstünde durmak istiyorum. Birinci haber benim için şaşırtıcı değil. Tabii acı verici.

Birinci haber şu. İsviçreli araştırmacı Dr. Daniele Ganser, Cumhuriyet'e konuşmuş. Şöyle diyor Ganser, *"NATO'nun stay-behinde denilen gizli ordusu hakkında bilgi almak mümkün değil. İtalya'da Gladio, Belçika'da SORA8, Norveç'te ROC, İsviçre'de P2G ve Türkiye'de de Counter-Guerilla adını taşıyan bu gizli ordular, CIA ile İngiliz gizli servisi M16 tarafından kuruldu, donatıldı ve eğitildi. Bunların koordinasyonunu NATO'nun gizli bölümleri üstlendi. NATO Gizli Ordusu, Türkiye'deki kanlı 1 Mayıs 1977'ye karışmış görünüyor. Bunu biliyoruz.*

Bunu Türkiye'de birçok kişi biliyor. Ama bu bilgi doğrunun ortaya çıkarılmasına yetmiyor.

NATO, CIA, M16, bu olaylarla ilgili bilgilerin sızmaması için yoğun bir çaba harcıyormuş.

Hem Avrupa'da, hem Türkiye'de 1970'lerde yapılan kırımların sorumluları ortaya çıkarılmadıkça, şiddetin bitmeyeceğini söylüyor Ganser.

Önemli bir saptaması var Ganser'in. *"Bu meseleler üzerine düşünmemiz gerekirdi. Çaba göstermek zorundayız. 21. yüzyılın hiç de barışçı başlamadığını biliyoruz."*

İkinci haber şöyle, *"Dünyada silahlı gruplar tarafından kaçırılan yüzbinlerce kız çocuğunun, cinsel tacize uğradığı ve savaşçı olmaya zorlandığı belirtildi. Save the Children (Çocukları Kurtarın) isimli yardım kuruluşunun hazırladığı rapora göre dünyada çatışma bölgelerinde silahlı gruplar tarafından kullanılan 300 bin çocuğun yarısını kızlar oluşturuyor."*

İşin bir yanı da şu. Silahlı kümelerden kurtulan erkekleri, toplum "savaşçı" diye benimsiyormuş.

Silahlı kümelerden kurtulan kadınları toplum "ahlaksız" "kirli" diye dışlıyormuş.

Çocukları Kurtarın adlı yardım kuruluşu, bu durumu düzeltmek için, hükümetlere, liderlere çağrı yapmış, ivedi önlem alın, demiş.

Bu iki durum, insanlığın, nasıl karanlık bir çukurda yaşadığını gösteriyor. Bu karanlık çukurda, karanlık çukuru göremeyen küçük burjuva bilinci, kendi kümesinin kurtuluşu için mücadele ediyor. Oysa, insanlığı aydınlatacak bir girişim zorunlu. Böyle bir durumda Türkiye'de durum nasıl. Her küme, kendi özgürlüğü için mücadele ediyor.

İç açıcı değil bu durum.

27 Nisan Çarşamba

Kimilerine göre, tam gelecekti demokrasi, önce Genel Kurmay Başkanı, ardından Anayasa Mahkemesi Başkanı konuştu, demokrasi yine gitti.

Avrupa Birliği de "Getirin şu demokrasiyi" diyor. Getireceğiz, ama gelmiyor bir türlü. Çekiyoruz çekiyoruz gelmiyor demokrasi.

Kimilerine göre, sözü edilen konuşmalar olmasaydı gelmişti demokrasi.

Gelmeyecekti demokrasi. Gelmez de. Peki, neden gelmez. Gelemez de ondan.

Demokrasi gelecekti, gitti diyenlere göre demokrasi, kendi varoluşu olan, hiçbir ilişkiye gerek duymayan bir gerçeklik. Bu gerçeklik gelirse hepimiz demokrat olacağız.

Oysa demokrasinin, bütün ilişkiler dışında, bağımsız varoluşu yok. Demokrasinin varoluşu, yaşayan somut insanlar... bu insanların, ister bilincinde olsun, ister olmasın bağlı olduğu sınıflar.

Yaşayan somut insanlar, yaşayan somut insanların bağlı olduğu sınıflar demokrat değilse gelmez demokrasi.

Demokrasinin gelmemesinin bir nedeni de şu. Türkiye insanı, içe dönük düşünüyor, psikolojizm yapıyor. Karşı olduğumuz kişinin düşüncesini, davranışını eğip büküyoruz bundan ötürü. O zaman ilişki kurulamıyor, tartışma yapılamıyor.

Bakın bugün Yeni Şafak'ta Yusuf Kaplan, *"Batıların laik karı tacirleri"* dediği laiklerde *"şöyle bir kanaat tartışmasız kabul edilen bir mit konumuna yükselmiş gibidir. Hayatı sadece Batılılar, Batı toplumları yaşıyor."*

Yusuf Kaplan psikolojizm yapıyor. Türkiye'de Batının ipliğini laikler çıkardı ortaya.

Yusuf Kaplan şöyle sürdürüyor yazısını, *"Batıda bir refah toplumu veya tüketim toplumu var. Ama insanlar, sadece tüketmek ve çiftleşmek için yaşıyor.*

Bu doğru. Ama Yusuf Kaplan eksik söylüyor. Şöyle demesi gerekir, *"burjuva dünyasında..."* Ama Yusuf Kaplan, burjuvazinin kurduğu dünyayı Batı gibi belirsiz bir kavramla örtüyor.

Demokrasinin varoluşu, somut, yaşayan insanın demokrat olmasıdır. Bir de insanın psikolojizm yapmamasıdır.

Biz demokrasinin varoluşunu gerçekleştiremediğimiz için "gelmiyor" demokrasi.

ÇAĞLAR ÖTESİNDE BİR KARŞILAŞMA

Yakılmış yıkılmış kentlerden gelen
adam gözleriyle sordu kadına
ey
binlerce yıldır
aradığım
özlediğim
beklediğim kadın
fırtınalarda
saçlarım tozlarla savrulurken
nerelerdeydin.

yakılmış yıkılmış bir kentte doğan
kadın bakışlarıyla yanıtladı
ey
binlerce yıldır
aradığım
özlediğim
beklediğim adam
kadınlığım
gözyaşlarımla toprağa düştüğünde
başım omzunu aradı
nerelerdeydin

çağlar ötesinden
yaşlı bir bilge usulca konuştu
yüce ağaçlar saklar görkemini

Berrin TAŞ

İnsancıl'dan
3 yeni eser

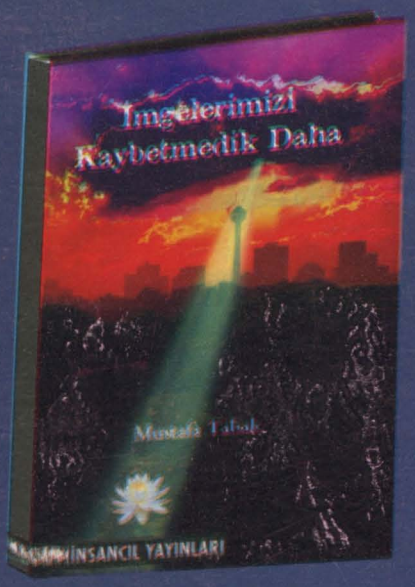

4 YTL.
4.000.000 TL.

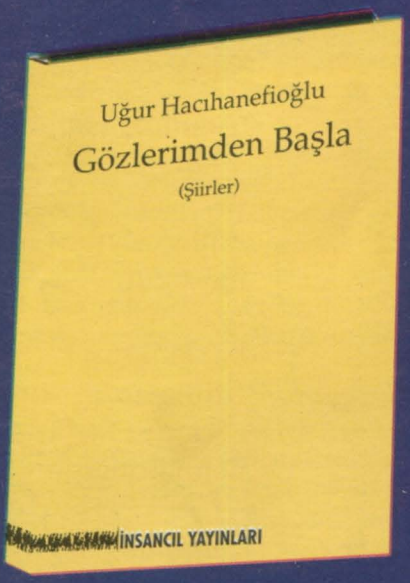

5 YTL.
5.000.000 TL.

7 YTL.
7.000.000 TL.

İNSANCIL YAYINLARI